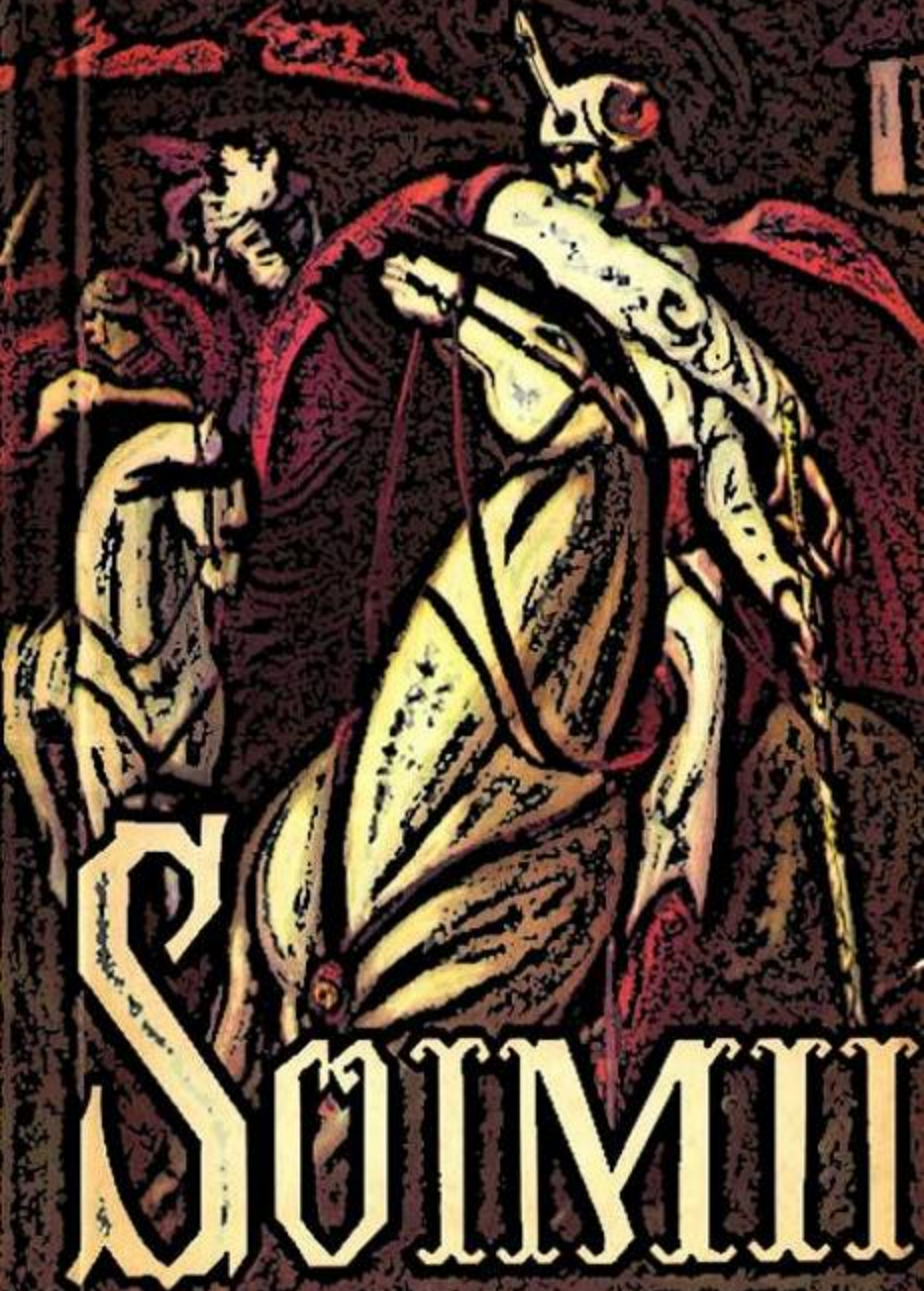

M. SADOVCANU

SOIMII

MIHAIL SADOVEANU

ȘOIMII

1972

EDITURA JUNIMEA

Coperta: ȘTEFAN MIRON

PROLOG

DESPRE SFÎRȘITUL LUI ION-VODĂ CEL CUMPLIT

În vremurile acelea de cumpănă și de frământare cînd țara gema și multe inimi lașe băteau sub zale aurite, iar trădarea zdrobise, o dată cu marele Ion-Vodă cel Cumplit, și nădejdea în zile mai bune, — cîțiva viteji viriseră în spaime pe dușmanii Moldovei, lăsînd dîră de sînge în urmă și umplînd de faima isprăvii lor aceste ținuturi.

Zece soli ai răzbunării cutezaseră să intre în țară și să înfrunte pe Petru-Vodă, păpușa Stambulului, în însuși scaunul domniei lui, străjuit de ieniceri. Erau vechi și vrednici tovarăși ai voievodului Ion.

Acest Ion-Voievod, în puțină vreme zguduise Răsăritul, ca o vijelie neașteptată. Tronul luminăției sale Padișahului se clătina. Pedestrimea creștină fusese dusă din biruință în biruință, împrăștiînd oasele asuprașilor în vechi cîmpuri de bătălie la Jiliște, Bender, Brăila și Cetatea Albă.

Ca o scînteie într-o mină de pulbere, glasul domnului aprinsese inimile noroadelor, făcînd să izbucescă vrednicia veche. Virtețul de flăcări crescuse, dus ca de o furtună — părea că nimic nu-l mai poate opri.

Dar se amestecase trădarea unora dintre ai săi; și vodă Ion se oprise.

Îi mai rămăseseră la sfîrșit semețului domn puține oști, însă bune. Cu acestea urma să se ție ca un zimbru între codri și smîrcuri. Oștile lui Selim sultan cotropiseră Țara de Jos, Ahmed Pașa, beglerbei al Rumeliei, și Adel

Ghirai, sultanul de la Crim, împirseseră din două părți valuri de cîte o sută de mii de oșteni.

Sortii trebuiau să se aleagă în scurt și vodă își punea în țărănimea lui bună nădejde. Tocmai atunci, o samă de boieri, cu pircălabul Irimia Golia în frunte, au trecut de partea ismailitenilor. Pircălabul Irimia era vechi prieten al domnului și, după ce i-a dat sărutarea frăției, s-a dus cu scții săi la necredincioși, ca să-și primească răsplata. Se zice c-ar fi primit treizeci de pungii, ca Iuda treizeci de arginți.

Poate să fi pus Golia interesul și viața lui mai presus decît vrednicia credinții și mucenicia domnului său. A rămas asupra sa blăstămul țării.

Poate să fi fost pricina și în jignirea pe care boierii o simțiseră cînd vodă, înaintea bătăliei de la Cahul, chemă pe în sfat de-a valma neamurile cu mișeii. Au stat mojiții la un loc cu boierii.

I-ar fi șoptit atunci careva mării sale — Scutește-ne, doamne, de așești țărani cu minile ciotoroase... Iar măria sa ar fi răspuns — Într-adevăr ciotoroase, dar bine minuiesc sulita și coasa și dacă n-ar fi el, nu știu dacă ați fi domniile voastre.

După ce s-au ales unii de alții, Ion-Vodă s-a văzut mai slăbit dar i-a crescut îndirjirea. Cu sufletul amărît și cu ochii crunți și-a ridicat paloșul în vînt ; buciumele de cireș au prins a suna ; vitejii săi au intrat în foc și în măcel.

Cu mare strășnicie a pătruns măria sa în ordii, cît nimic nu-i putea sta în cale. Iar bulucurile sale de țărani și cazacii de la Nipru îl sprijineau, prăvălind șiruri după șiruri de necredincioși. Răcnetele — ucide ! ucide ! și bubuirile buciumelor înălțau la cer prelungă zvoană a morții. După asemenea iureșuri grăbite, mulțimile lui Ahmed pașa au dat îndărăt.

Înainte de a sosi călărima crîmleană, oastea creștinilor, împuținată, a răsuflat un răstimp împrejurul steagului domnesc, care filfiia în vînt, cu zimbrul înstelat pe el. Domnul a dat poruncă buciumașilor să sune pe cei risipiți. Apoi a hotărît retragerea spre Roșcani.

Acolo au venit la măria sa căpitanii săi credincioși și l-au rugat — Du-te, doamne, scapă-ți viața și lasă-ne pe noi. Ostași ca noi se mai găsesc ; voievod ca măria ta, ba,

Vodă s-a așezat la pământ în mijlocul lor și a zis

— Cu voi am să mor, fraților. Cadă capul meu, unde vor cădea capetele voastre.

Împrejur s-au bulucit ordiile, legînd impresurare de pretutideni. Șase zile și șase nopți a stat oștirea creștinilor fără pîită și mai ales fără apă. Nu șase zile și șase nopți, ci șase veacuri crude. Oamenii își întindeau, noaptea, cămășile pe iarbă, ca să se moaie de rouă, să-și poată umezi buzele arse.

Au încercat ieșiri din impresurare, dar oștile Împărăției au ținut bine. La sfîrșit vodă s-a milostivit cătră ai săi și s-a înduplecat la făgăduințele beglerbeiului. S-a închinat, și Ahmed pașa s-a legat cu jurămint să-l ducă viu la Împărăție. Dar în cortul pașei, alt frate întru Hristos, un levantin cu numele Cigala, i-a dat lovitura cea din urmă, cu jungherul. După care Ahmed beglerbei s-a bucurat că poate supune trupul mort al viteazului la altă osîndă ; a poruncit să fie legat leșul cu patru odgoane și patru cămile să tragă în patru părți, sfîrtecîndu-l.

Sfetnicii de taină ai mării sale, frații săi Nicoară și Alexandru, bătrînul Gînj, Swierczewski, Pokotilo, au scăpat din măcelul de la Roșcani. După doi ani de război, țara a rămas pustiiată ; norodul și-a plecat iar grumazul sub piciorul păgînului ; bătea un vînt de desperare de la Moldova spre taberele zaporojenilor de la Nipru, unde tovarășii lui Ion-Vodă aflaseră sălaș.

Petru-Vodă Șchiopul, „matca fără ac“, domnea peste o Moldovă a ruinilor și a mormintelor, fără să simtă că sub liniște se pregătesc răzvrătiri și răzbunări.

★

Prîn tragedia de la lacul Cahul, printre umbrele vitejilor, s-a strecurat și năluca firavă a ibovnicei lui Ion-Vodă, Maria Săsoaica. Alături de soțul său în zile bune și în zile negre, purtînd lingă ea rod domnesc, a așteptat o clipă să vadă cum se alege soarta domnului, în tabăra beglerbeiului. Apoi s-a hotărît să intre după el, în ordine, ca să poată să-i adune cel puțin oasele prin odihna veșnică. S-a dus și nu s-a mai știut nimic de ea ; a trecut prin picla de sînge ca o umbră de basme, cu pruncul la sîn.

Frații domnului și prietenii lor, scăpați de la Roșcani, au încercat, înainte de a trece Nistrul, să descopere pe domnița Maria cu copilul. Când oștile păgînilor se desfăceau după biruință, unele înaintînd spre miazănoapte, altele retrăgîndu-se peste Dunăre, vitejii aceștia au căutat prilej, iscodind sau lovind, să găsească ce le trebuia. Negăsind pe domniță, au căutat pe Irimia Golia. Negăsind nici pe acesta, au amînat socotețile și și-au apărut capetele, pentru timpuri mai prielnice.

Nicoară Potcoavă, poreclit în Zaporojă „Cretul“, a fost primit cu deosebită dragoste de acei oameni liberi din pustie, care se chemau cazaci. Dintre ei, de la pragurile Niprului, de multe ori sabia lui a fulgerat pînă la Crim și în ținuturile Impărăției. Numele lui a rămas în cîntecele bandurilor — și le plăcea războinicilor să-i asculte isprăvile murmurate în preajma focurilor de tabără, la priveghiuri.

Noroadele din Moldova primeau asemenea vești de departe și așteptau să le vie din răsărit acest „chemat“, frate cu Ion-Vodă cel Cumplit. În sfaturile pămîntenilor se înfiripa tot mai deslușit imaginea lui Nicoară așteptările erau legate de nădejdi mari pe pămîntul încă ud de sînge al strămoșilor se ridica iar un vînt de vrednicie ; așa a fost soarta acestui neam, să nu aibă liniște pînă la izbăvirea lui.

Frații și tovarășii lor aveau într-adevăr în ei hotărîrea de a se întoarce în Moldova. Mai întîi socoteau că trebuie să găsească pe Irimia Golia. După aceea înțelegeau că, lingă dorința norodului, se alcătuiau și uneltirile unora din boierii pămînteni, ca să pregătească lui Nicoară domnia Moldovei. Topa, boier de neam vechi, fost pîrcălab de Roman, și Kopycki, fost căpitan al lui Ion-Vodă, făcuseră legămînt să introneze pe Potcoavă. Se alcătuiau sfaturi, se strîngeau bani ; umblau soli ascunși dintr-o graniță în alta la poloni și în Ucraina vremea trecea.

Înainte de a se strînge banii și de a se năimi oastea trebuitoare, Nicoară, oblicind că Irimia vînzătorul ar fi fiind la Iași, n-a mai pregetat. A socotit că a venit ceasul acestei socoteți, și, cu puțini tovarăși, a trecut Nistrul, și cu mare repeziciune a pălit la Iași, după rînduiala călăreților

pustiei. Acolo, într-o noapte, straja palatului domnesc a fost tăiată și Petru-Vodă Șchiopul a scăpat cu fuga, numai printr-o minune. Au fost călcate în pripă casele boierilor. Pe Irimia Golia nu l-au găsit.

Bulucul de oșteni turci venind din cetățuia Galatei în sprijinul domniei, a fost iarăși încăierare cruntă și vitejii, respinși, au căutat scăpare în altă parte decât drumul Nistrului, ca să li se piardă urma.

CÎNTECUL LUI ION-VODĂ

Cei zece fugari făcuseră dimineată, în zori, un pas scurt, cît ai fuma o lulea de atunci nu mai puseseră piciorul pe iarbă verde, zburau pe caii lor aprigi spre asfințit, prin strălucitul soare de primăvară în urma lor, ca după o suflare de furtună, drumul singuratic rămînea cufundat în vârtejuri luminoase de colb.

În frunte călăreau frații. Nicoară Potcoavă, întunecat și amărit, părea țintuit pe murgul lui. Tunica scurtă căzăcească îi strîngea pieptul lat în care gema înăbușit o vijelie. Pulpele tari în nădragi largi, picioarele în cizme de marochin pînă la genunchi, cu pinteni de argint, strîngeau nervos coastele calului. Căciulița de astrahan da drumul unui val neregulat, creț, de păr luciu, și punea o umbră ușoară pe ochii întunecoși, în care plutea lumina unui rîmnic adînc într-o zi fără soare. Mezinul, Alexandru, de o mare asemănare cu frate-său, dar cu ochii neliniștiți, își contenise de multă vreme pornirile mînioase și călărea lîngă frate-său pe roibuica și dînsul de-nfocat.

După frați veneau, pe cai iuți moldovenesți, vechii tovarăși de vitejii și de restriște.

Bătrînul Petrea Gînj, căpitan oțelit din pedestrimea lui Ion-Vodă cel Cumplit, le era fraților ca și un tată. Un stejar de român cum rar se găsește îi plăcea să bea, dar mai mult îi plăcea să se bată. Glumea cînd era voie bună — și răcnea ca un leu în vîrtejul luptelor. Ochii blajini la liniște, — la minie se încăreau de fulgere sprîncenele negre, de un deget de late, se lăsau peste ochi posomorînd luminile, iar barba albă și pletele albe se rîzvîrteau ca de pulber.

Apoi Toader Ursu — urs, drept urs, — cu niște mustăți de și le înnodea la ceafă ; Alexe Totîrnac, poreclit Vulpe, de vulpe ce era, sprinten și iute ca dihania Crăciun Harbuz și Radu Suliță, buni tovarăși de încăierare și de cinste ; Ștefan al Mariei și Gheorghe Stîngaciu, frați de cruce, din ținutul Sorocci, oameni tăcuți și zidiți în fier parcă ; și cel din urmă, robul Caraiman, al lui Fedeleș, de la Runc din Moldova de sus, rob credincios, rob viteaz și meșter mare se îngîna cu apele, cu codrii și cu privighetorile, din alăută !

Fugeau prin vîrtejuri luminoase de colb, paloșele și sănețele scînteiau la soare.

De la amiază, o luaseră pe un drum îngust care se strecura întortocheat pe sub muncele și prin văi. Pe ici, pe colo, pîraie lucii curgeau pe sub sălcii tăcute, încremenite în mîhnirea singurătăților.

Soarele de primăvară fusese aprins ; dar căldura se potolea deseori cînd treceau pe sub streșini de codru verde locuri bune de adăpost și de odihnă, dar Potcoavă părea că nici nu le vede.

Toți erau tăcuți, flămânzi și însetați ; — priveau cu încruntare înainte. Dar mai încruntat decât toți era moș Petrea Gînj el mormăia din vreme în vreme ca urșii : de dimineață din zori, nu fumase măcar o lulea ! Caraiman robul întovărășea dorul acesta cu o privire desperată înainte, peste văi și colnice ; dar ochii în zadar îi licăreau ca argintul viu, nicăieri nu se zărea fum pe sate. În tăcerea care-i întovărășea, numai tropotele vuiiau fără răsunete.

Deodată calea coti pe o costișă, printr-un făgișel tînăr, în care razele se cufundau mai pline de strălucire și de taină ; apoi începu să urce printre stejari rari, — cele dintii străji ale codrului. Lumina se împuțina.

Domoliră fuga cailor, se înșirară unul cîte unul pe sub streșina verde și prinseră a sui la pas.

— Ei, ce zici, moș Petre ? vorbi deodată mezinul, întorcînd capul spre moșneag.

— Multe aș spune, răspunse bătrînul, dar mi-i foame și mi-i sete. Tac și mă gîndesc.

Mezinul începu a rîde :

— Moș Petre, umple-ți pipa și are să vie și gustul de vorbă...

— Pipa ca pipa, suspină din urmă Toader Ursu ; dar o oală cu vin dac-ar fi... eh ! bine-ar fi.

— Pînă la vin, ne adăpăm cu venin ! incheie scurt Nicoară Potcoavă.

Vorba aceasta trezi multe amărăciuni. Bătrînul Petrea voi să zică ceva, dar se stăpîni, mugi înăbușit și-și trase cu mîinile caierele care-i țineau loc de mustăți.

În tăcere, suiau la deal pe sub streșini întune-coase. Codrul se întărise ; la dreapta și la stînga se înălțau goruni uriași care deasupra își împreunau

cununile, într-o pace de biserică. Pașii cailor răsunau sub bolți.

Prin desime pătrundea o lumină slabă de zori și tremura printre trunchiurile stejarilor, ca umbrele schițelor unei roți. Granguri galbeni, spăriați, se ridicau din țihlișuri ; se auzeau departe cîntecele mierlelor în suspinul obișnuit al codrului.

Bătrînul nu putea răbda. Își trase cu tărie muștățile și mugii

— Stăpîne Nicoară...

Potcoavă își întoarse spre bătrîn ochii adînci.

— Stăpîne Nicoară, nu te da bătut ! Stăpîne Nicoară, multe-am îndurat noi, și bune și rele... Va veni și vremea noastră !

O brazdă se săpă în fruntea lui Potcoavă prin ochii lui trecu o licărire de durere.

— Frate, zise mezinul, de ce ești așa de amărit ?

— Nu pricepeți voi ? răspunse întunecos Potcoavă, nu pricepeți că mult venin s-a strîns colea, în această zi de fugă ! Oare Șchiopul e mai vrednic decît frații lui Ion-Vodă ?

— Frate ! taci din gură, strigă mezinul ; avem cînd să ne arătăm vrednicia ! Am să rup ticălosului Petru și piciorul celălalt !

— Stăpîne Nicoară, oftă bătrînul, adă-ți aminte de vremurile bune. Toate merg pînă unde se poate. Ce voiai să facem noi, zece oameni ? Dar are să ne vie apa la moară și vom vedea !

Potcoavă tăcea sufletul lui era plin de întuneric și îndoială, gînduri aspre îl bîntuiau, ca un vînt arzător. Brazda frunții părea neagră.

Prin tăcerea codrului, suiră pînă pe creastă. De acolo, privirea, lăsîndu-se pe cununile întunecoase ale gorunilor, îmbrățișa în văi, departe, lunci în-

tinse de arini și mesteceni, printre care scînteiau la soare rețelele curgătoare ale Moldovei, pline de jarraticul apusului.

Călăreții se opriră. Petrea Gînj întrebă cu voce plină de duioșie :

— Te mai ustură rana. stăpîne ?

Potcoavă se făcu că n-aude. Își opri calul, pe gînduri, și zise răsfirîndu-și cu degetele barba bălaie

— Poposim pe malul Moldovei, ce ziceți ?

— Poposim. frate, răspunse mezinul, caili au nevoie de odihnă.

Bătrînul zise iar, înfășurînd pe Nicoară cu o privire caldă

— Stăpîne, te mai ustură rana ?

— Nu, moș Petre, nu mă mai ustură... murmură pe gînduri Potcoavă.

Moș Petrea clătină neîncrezător din cap apoi deodată izbucni, cu ochii fulgerători

— Căteaua de Chiajna e totul ! Din pricina muierii s-a vărsat sînge moldovenesc ! Și cîinii, cîinii... de boieri vînduți... De aceea a pierit Ion-Vodă al nostru, de aceea țara geme împilată și noi pribegim !... Alelei ! stăpîne, stăpîne... ne vom întoarce noi și rău vom potopi pe vrăjmași ! cu mult sînge de al lor vom spurca pămîntul !

Potcoavă zîmbi cu dragoste

— La asta mă gîndeam și eu, moș Petre... Dar pînă atunci să ne lăsăm la vale, să îmbucăm ceva, să fumăm o pipă și să ne mai odihnim ciolanele...

Ochii bătrînului se luminară. Toader Ursu zise din urmă

— Lasă, că are să fie bine !

Și se lăsară la vale, prin tăcerea măreață a asfințitului.

Soarele se stingea în pictele vinete ale munților depărtați ; o boare răcoroasă începu să adie, tufișurile murmurau în jur. Pe ici pe colo, plopii tremurători licăreau cu străluciri argintii. Moldova sclipa în vale și, în tăcere, se tînguiau țipetele pescărușilor. Se auzea și zvonul undelor. Pe alocuri, în desisuri, cîrîiau cristei.

Cai și oameni coborau oboseți prin întinsa melancolie a acestui peisagiu auriu de primăvară. În sufletele lor gemeau multe doruri și multe patimi, de asta vorbele ieșeau greu, amărîte, foarte scurte, foarte simple, — dar din tonul lor răzbăteau dure-roase înțelesuri.

Tăceau coborînd spre popas și amurgul îi înfășura cu cele din urmă străluciri.

Cînd balta, scînteind ca oțelul, începu să se arate aproape, prin ochiurile zăvoaielor, cu un murmur ușor de unde, caii, ca și cum ar fi simțit popasul aproape, porniră mai repede.

Călăreții cîrniră la dreapta și poposiră într-o luncă, pe malul apei.

După ce îngrijiră caii, se ușurară, se răcoriră și se întinseră în iarbă, pe cergi. Caraiman scăpară și ațîță un foc de găteje iar Vulpe și Stîngaciu porniră cu sănețele pe poteci, cătră vad, după vînat.

Focul se aprinse și vărsă o dungă lată de lumină în tufișuri ; frunzele luncii licăreau. Erau împresurați de o roată albă de mesteceni ; iarba moale ca părul era naltă și prindea a se umezi. Se întuneca, și sus, din văzduhuri albastre, izvorau stele galbene.

Nicoară Potcoavă se așeză jos, pe cergă, lângă foc, și își dezbracă straiul strîmt care-i îmbrățișa mijlocul. Pieptarul de piele de căprioară și, dedesubt, cămașa de in erau scoarță de sînge închegat.

Bătrînul Gînj strigă cu voce mișcată :

— E rău, stăpîne ! Te doare ?

— Vezi, frate, grăi mezinul, ai spus că te-au zgîriat ; eu văd că unghia de fier a pătruns adînc !

— Nu-i nimic, zise liniștit Potcoavă, mă mir numai cum de a putut răzbi sîngele și prin legături. Dar bine că s-a oprit acuma !

— S-a oprit pentru că s-a închegat, vorbi și Sulită ; altfel ce fel de legătură, în goana calului ? Se vede bine ce soi de zgîrietură este.

După o tăcere, moșneagul zise

— Stăpîne, să nu desfaci legăturile, că n-are să fie bine...

Nicoară zimbi

— Nu te teme, moș Petre !

Nu-și desfăcu legăturile. Poate nici n-ar fi putut să le desfacă ; trebuiau tăiate cu paloșul, căci coaja de sînge era de un deget. Își încheie domol bumbii de argînt și rămase tăcut lângă foc, cu ochii țintiți în flăcările roșii, cu dunga din frunte adîncă și neagră.

Vîntul ușor și umed pornise mai tîrîșor și pleca într-o parte limbile focului. Potcoavă sta cu capu-n piept mezinul păstra și el tăcerea, privind din vreme în vreme înspre fața dureroasă a celui mai mare. Moș Petrea Gînj își umplea luleaua ca să-și mai amăgească foamea ; țiganul Caraiman ațîța focul și făcuse jaratic cît lumea parcă avea de gînd să se îndoape cu jar. Ceilalți așteptau tăcuți, întinși pe cergi.

Deodată porniră două tunete lungi și depărtate, în noapte. Țiganul tresări, se ridică în picioare, apoi se cinchi iar înaintea jaraticului moș Petrea oftă mai ușurat.

Nu trecu mult și cei doi plecați se întoarseră. Aduceau trei găște vînete.

— Avem noroc. zise înviorat moș Petrea. semn bun !

Iar țiganul sări ca uliul asupra vînatului și începu să scarmene de pîrîiau penele și zburau după vînt, ca fluturii. Vulpe înjghebă trei țăpuși și trei crăcăni, și, cît ai fuma o lulea, mai mult nu trecu și cele trei găște prinseră a sfîrîi deasupra jaraticului.

Toți se dădură pe aproape, dar toți tăceau încă, pentru că se gîndeau și se uitau numai și cînd foamea te roade, nu ți-i de vorbă, cum nu i-i cînelui a linge sare. Numai Caraiman mormăia încet un cîntec. lingîndu-și buzele și învîrtind deasupra focului găștele care sfîrîiau. Moș Petrea molfăia capătul lulelei ; frații stăteau alături, căzuți pe gînduri.

Moldova șoptea aproape, lunca șoptea împrejur și trunchiurile albe ale mestecenilor sclipeau ca niște lumînări. O prepeliță strigă peste ape.

— Bună ar fi de pus în țăpușă !... rînji Caraiman.

— Are omul gusturi alese ! vorbi Totîrnac, poreclit Vulpe, de vulpe ce era.

— Voi vorbiți de prepeliți... mormăi moș Petrea Gînj ; și cînd ați zis țăpușă, eu m-am gîndit la Irimia Golia... Hei ! voi da eu odată cu crucea peste dînsul ! El l-a mîncat fript pe Ion-Vodă al nostru !

— El, da !... murmură cu întristare Crăciun Harbuz. Moș Petrea oftă, apoi începu să mozolească iar capătul lulelei.

Țiganul era meșter la fript gîște, după cît se vedea. Toți erau grăbiți, da' el era mai grăbit decît toți. Scoase pite de secară din desagi și le împărți ; apoi toți se dădură pe lîngă carnea rumănă. Nu știu, ori fâlcile lor pîrîiau, ori ciolanele gîștelor, dar trebuie să fi fost strașnic de bună friptura. Frații uitară gîndurile negre și piciorul cel șchiop al lui vodă Petru și se mai înveseliră, cu cîte un picior de gîscă în mînă. Limbile începură a se dezmoții.

Pe urmă, se întinseră iar în jurul focului, pe cergi. Caraiman numai, după ce și-a pus pîntecele la cale, s-a gîndit că destul a prăjit el gîște, acum a venit vremea să se prăjească și el, — drept aceea, a stîrnit o pălălaie lungă cît mestecenii. S-a dat aproape și numai cît îi sticleau ochii și dinții.

E nevoie să mai spunem că toți și-au scos pipele, pentru că nu se știa dacă fumează ori nu, — numai despre fumatul lui moș Petrea nu-i nevoie de vorbă multă pufăia moșneagul de s-auzea cine știe de unde, și mormăia și scotea un fum, de socoteai că i-i hodgeag gîtlejul.

S-au pus apoi la taifas. Căii pășteau în desișul întunecos iarba moale ; focul arunca pînze roșii de lumină în întunericul frunzelor ; Moldova se sfădea cu prundișurile ; mestecenii se închinau și vîntul umplea cîteodată afundurile depărtate ale codrului de vuiet de ape.

— Doamne, fraților ! vorbi Petrea Gînj, mi-am adus mai înainte aminte de ticălosul Irimia Golia. De mi-a pica în palmă, am să mușc din el cum am mușcăt din gîștele de odinioară. Viteaz a fost Ion-

Vodă, dar minciuna sparge și casa de piatră, — și boieru-i minciună din creștet în tălpi.

— Moș Petre, moș Petre, murmură Stîngaciu, nu-mi mai aduce aminte, că tare mă arde la inimă ! Și-au vîndut, cîinii, moșia și l-au vîndut pe vodă cum a vîndut Iuda pe Hristos !

— Pe tine te doare, băiete ? Și pe mine mă doare, cumplit mă doare !

— Oleoleo ! dar mare-i unul Dumnezeu ! Munte cu munte se întîlnește, dar om cu om ?

— Eu nu pricep, zise Alexandru mezinul, cum dracul de n-am dat de dînsul ieri. Aveam un ștreang minunat pentru gîtul lui.

— Doamne, frate, mișelul e ca șarpele ! rosti neguros Nicoară.

Moș Petrea mormăi, după un răstimp.

— Decît un an cioară, mai bine o zi șoim ! Ion-Vodă al nostru a trăit puțină vreme, dar șoim a fost ! — Of-of ! gemu moșneagul scrișnind, cum ni l-au sfîrticat nelegiuții ! Cît ne-am necăjit să-l facem să fugă singur și n-a fost chip ! S-a dus și el, s-a dus și soața lui. s-a dus și pruncul, — parcă nici n-au fost ! N-am să mor, n-o să mă lese Dumnezeu să mor, pînă ce n-oi vedea pe Irimia întins la picioarele mele !

Moșneagul își lăsă capul pe piept și oftă ; apoi căzu pe gînduri. Luleaua i se stinse între degete.

Zăvoaietele dese murmurau în preajmă, caii strănutau din cînd în cînd ; chimirurile late, sănețele și paloșele sclipeau în bătaia focului. În țîhlișuri, peste Moldova, țipau cristeii ; o undă de vînt trecu tainică prin mesteceni.

— Fraților ! gemu moșneagul, vă aduceți aminte de vremurile cele strașnice ? Oh, Doamne, ce vremuri !

— Să ne-ndulcim amarul, zise cu greutate Suliță ; atîta mai avem și noi în ceasuri cumplite !

Bătrînul, cu ochii mari, ațintiți, începu să vorbească ca într-un vis

— Ce zmeu de om ! Cum mușcau păgînii țărina și se zvîrcoleau ca șerpii pe jaratic ! N-a fost nici va mai fi așa voievod ! Mergeam toți ca nebuni după dinsul, prin bura de sînge ! Cînd își trăgea paloșul și pornea, turcii se abăteau într-o parte ca înaintea unui vifor !

O înfiorare rece trecu prin toți tovarășii.

— Cum s-a dus ! urmă moșneagul, cu glas amărît. Grozavă ursită pentru așa viteaz ! Și domnița Maria, cu puiul ei, cum a trecut, ca o umbră... și noi n-am putut-o scăpa nici pe dînsa ! S-a dus pentru totdeauna, așa de amărîtă și așa de zdrobită, cu pruncul la sîn !

Luleaua stinsă tremura în mîna moșneagului. Bătrînul se plecă asupra jaraticului, căutînd un cărbune. Nimeni nu-i văzu ochii, dar un cărbune sfîrîi dedesubt.

Focul întindea limbi albăstriei ; o tresărire de flacără lumină deodată chipul aspru, ca cioplit în piatră, al bătrînului. Ochii scînteiau întunecos.

— Moș Petre, vorbi Potcoavă, Dumnezeu a vrut să scăpăm, pentru răsplata Iudei !

Gînj dădu încet din cap, privind cu dragoste chipul viteazului.

Tăcură multă vreme. Un vînt amar le bîntuia sufletele, toți stăteau pe gînduri, cu mintea la vremurile cumplite. Același gînd, același dor trecea

prin toate sufletele. pe cînd prin luncă se strecurau murmurări tainice, ca ciururi depărtate de undă.

Bătrînul își umplu din nou pipa, cu ochii țintă în jaratic, cu sprîncenele negre încruntate. Mezinul se lăsase pe o coastă și privea văzduhul negru în care clipeau stele vioaie. Țiganul era neliniștit, înfiorat, și ochii lui focosi ardeau ca doi ochi de lup.

Deodată se ridică în picioare, se apropie de desagi, se plecă și prinse a cotrobăi prin ei.

Vulpe rîse încetinel

— Săracul Caraiman, cît de țigan e el. dar tot s-a întors prin foc, de și-a luat scripca.

— Aș ! zise și Ursu. ți-ai găsit să se lese el de diblă ! Noi fugeam cu sănețele în mînă și improșcam foc în ieniceri și el salta pe cal ca un smintit. cu stînga ținea friul și cu dreapta scripca, în vînt !

Caraiman se întoarse, fără să se uite la nimeni, se așeză lîngă foc cu picioarele încrucișate sub el, și stătu așa un răstimp. Apoi dreapta lui pipăi strunele.

Suflările nopții porniseră mai tari. se furișau prin mesteceni în freamăt ușor și țiganul ciupi strunele tim-cum, tim-cum. — și ochii îi licăreau ca doi cărbuni și stăteau nemișcați, privind înainte.

Ciupea strunele și cînta încet, cu glas duios

*Foaie verde de dudău,
Murgule căluțul meu,
Ce oftezi așa de greu ?
Ori ți-i foame, ori ți-i sete,
Ori ți-i dor de codru verde...*

Apoi luă arcușul și prinse a mîngîia lin strunele ; cîntecul părea că vine de departe, o dată cu vîntul.

Toți ascultau tăcuți. răsturnați pe cergi ; numai moș Petrea. cu coatele pe genunchi și Nicoară Potcoavă în capul oaselor. stăteau nemișcați, în lumina roșie, cu ochii spre cele din urmă tresăriri de flăcări.

Caraiman cînta încet. arcușul luneca lin. și alăuta părea că suspină chinuit și plinge cele din urmă ceasuri ale viteazului Ion-Vodă și ale duioasei Marii. Umbrele lor păreau că plutesc în întuneric, pe vînt ; iar strunele gemeau și oftau, cu lunca. cu vîntul, tot mai slab. tot mai moale. ca într-un vis.

Nicoară Potcoavă tot nemișcat sta și sarbăd, cu ochii plini de amărăciune în flăcările albastre.

II

LA DĂVIDENI

Se deșteptară în răceala jilavă a zorilor.

Trăgea un vînt subțire dinspre baltă ; pescăruși și nagîți treceau țipînd de foame roate de pîcle veneau după vînt și descopereau solzii apelor întunecoase luncile vîjiiu.

Caii erau sătui și stăteau neclintiți în verdeața umedă.

Caraiman se sculă și porni după găteje, iar ceilalți se puseră să-și șteargă sănețele de răvineală.

Alexe Totîrnac, poreclit Vulpe, zise

— Stîngaciule, ia-ți săneța și să pornim la potică, poate ne cade vreun iepure... Cam slabe-s dihăniile, ce-i dreptul, pe vremea asta, dar, de nevoie, om mînca și noi ce-om putea...

— Lasă iepurii. Vulpe. grăi Petrea Gînj nu mai strica încărcătura degeaba mai bine vezi, poate-i avea norocul de-asară.

— Aha. s-a-ntărtat moșul la gîște grase. zîmbi Totîrnac apoi zise Stingaciului Haide. Stînga-ciule, ia-ți zburături... Și porniră prin tufe.

Ceilalți adăpară caii iar Caraiman scăpără. ațîță focul și făcu o pălălaie ca și în sara trecută. Ziua deschidea ochii și cununile codrului se rume-neau.

Alexandru era odihnit. după somnul greu dar frate-său tot galben, întunecat și chinuit de durere.

Petrea Gînj zise

— Mi se pare mie. stăpîne. că rana-i adîncă și are să trebuiască să ne oprim la o casă de om vād eu că nu ești în toate apele.

— M-a tras pămîntul. moș Petre. asta-i. dar n-avea grijă ; numai să pornim la drum și-i vedea că are să fie bine...

Moșneagul clătină din cap și mormăi nemulțămît ; își umplu pipa și se trase lîngă foc. După un răstimp. grăi

— Adică ce-ar fi dacă ne-am opri la o casă de creștin ? Încaltea să te vād lecuit de istov... Ce ? două, trei zile trec ca o părere și, după ce s-a astupa zgîrietura, puțin ne pasă.

— Dar de zgîrietură n-are încotro ! zise Alexandru ; nu-l știi dumneata, moș Petre ? Mai bine moare decît să spuie că-l doare. Ia uită-te la el parcă i-a luat pînza de pe obraz ; a curs pesemne sînge din el... cu vadra... și n-a zis nici cîrc. Amar-nică fire de creștin ! Ia ascultă, /frate, cît e șagă e șagă...

— Taci, Alexandre, că nu știi ce vorbești. Dar ce-s eu ! muiere ? Să cad în brînci pentru atîta lucru ? Păziți-vă treaba pornim și mergem înainte !

Bătrînul privea cu ochi calzi pe Potcoavă. Zise
— Mergem... dar tot ar fi bine să... La urma urmei, înainte cu Dumnezeu !

Se uită la mezin. își împinse pipa la colțul gurii și zîmbi, clătînînd din cap.

Fratele cel mare se sculă, se apropie de calul lui, îl mîngîie pe ochi, îi răsfiră coama între degete și-l bătă pe gît

— Măi Murguț măi, ca vîntul să mă duci la cazaci, măi Murguț ! Pînă ce n-oi vedea dușmanii mușcînd țărîna, nu mă las !

Ochii lui Gînj licăriră

A da Dumnezeu, stăpîne, și ne-a veni și nouă apa la moară.

Murguț necheză încetinel, înăbușit, și cercă să apuce pe Nicoară de mină. Ceilalți cai ridicară capetele și începură a vîntura cu picioarele subțiri.

Caraiman, care se prăjea pe lîngă foc, vorbi și el :

— Ce zici, stăpîne ? tot mi s-a distrămat mie arcușul are păr bun Șchiopul ?

Alexandru zîmbi a rîde și răspunse

— Taci, Caraiman, că nici de atîta nu-i bun vodă cel ticălos !

Stătură tăcuți cităva vreme.

Suluri roșii de lumină pătrundeau de la răsărit prin ochiurile poienilor ; stoluri de vrăbii prinseră a cislui prin sălcii, la marginea apei ; mierlele ziceau din fluier, în luminile răsăritului.

Decodată desişurile pîriiră și glasul lui Vulpe se auzi

— Gata focul ?

— Gata, gata, dumneata să fii sănătos ! răcni Caraiman, sărind în sus, vesel.

— Măi Vulpe măi, tună Toader Ursu, ce-i ? gîscă ori gînsac ?

— Ba nici boboc nu-i. răspunse Stîngaciu ieșind cu Totîrnac din dosul mestecenilor. Vulpe rîdea.

— Ba nu, zău. Stîngaciule, zise cam trist Caraiman ; nu șagui, că n-avem vreme și mie parcă mi-au mas șoarecii în pîntece !

Cei doi pușcași veneau numai cu sănețele în mînă. Caraiman căta amărît la ei.

— Tu să fii sănătos, Caraimane ! zise Vulpe, glumeț. Caraiman se scărpină în cap.

— Dar ce-ați pățit ? întrebă mezinul.

— Ei, parcă gîștele au fost proaste, să se lese împușcate... mormăi Petrea Gînj.

— Curat ! rosti Totîrnac.

— Cum ? n-ați dat peste nimic ?

— Ba am dat, dar vorba ceea ochii văd, inima cere... Parcă ne-am putut apropia ? Pe urmă, ne-am gîndit că se va face ziuă și trebuie să pornim. Afară de asta, după deal, pe coastă, am zărit o curte boierească.

Moș Petrea își aținti urechea :

— O curte boierească zici ?

— Da, ș-am socotit că pînă acolo n-om muri de foame.

— Departe ? întrebă Potcoavă.

— Dar de unde ! strigă Totîrnac ; se vede bine din vad ; ce curte mîndră, de-a mai mare dragul !

— Iaca-i bun ! grăi moș Petrea, iaca-i bun ! un pahar de vin și un hartan de miel nu strică ! Ar fi potrivit să mergem. După ce ne înviorăm, pornim

înainte cu Dumnezeu ! Un pahar de vin bun, mai rar...

— Bine, moș Petre ! rosti zîmbind Nicoară hai, băieți !

Potcoavă era galben și ochii îi ardeau dureros îl frigea rana din coastă.

Se pregătiră. încălecară ieșiră din frunzișurile umede, la mal.

Ca la vreo douăzeci de obrace în susul Moldovei. se vedea o dungă de crețuri subțiri pe unde, și apele curgeau împrăștiate pe prund.

— Acolo-i vadul ! zise Petrea Gînj și porniră într-acolo. cu junghiurile și chimirurile late sticlind în săgetările soarelui.

Pescărușii vineți se învîrteau țipînd pe deasupra lor cîteodată se repezeau asupra luciului verziu, înfiorau undele și se ridicau cu chitici în cioc.

Intrară în șir. în vad. Întii Nicoară Potcoavă, după dînsul mezinul. pe urmă Petrea Gînj, și ceilalți după dînșii.

Apa venea tare și se izbea în pîntecele cailor cu vuiet. Caii păseau cumiști și se țineau bine.

Deodată Potcoavă ieși din linie și se lăsă pieziș după apă.

— O să ajungem mai degrabă așa !... zise el.

— Nu te abate din vad. stăpînc. strigă Petrea Gînj. Să nu dai în vîrtejuri !

Nicoară făcu un semn cu mîna să nu se teamă. Erau să se ia și ceilalți după dînsul tocmai voiau să-și dea drumul. cînd Alexandru scoase un răcnet și-și repezi calul spre frate-său. Potcoavă se scufundase pînă la piept cu cal cu tot, apoi ieșise deasupra și iar se scufundase. Murgul sforăia și se lupta voinicește. apele veneau mînioase și se rupeau în

două, izbindu-se de pieptul voinicului. Călărețul își întoarse capul și văzu că toți se învâluie după el, le făcu un semn cu mâna și strigă

— Nu-i nimica. nu vă temeți...

Murguț se încorda și sforăia ; apele băteau în călăreț și-n capul calului mezinul ajungea la frate-său ; ceilalți după el dar Murguț ieșea din vârtej prinsese cu copita fund tare și acum pășea pufnind spre mal.

— Slavă Domnului ! cuvîntă moș Petrea.

Lucrurile se petrecuseră ca într-o fulgerare de icoane caii trecură prin undele iuți. apa coborî la genunchii lor. pe urmă mai jos și în curînd potcoavele bătură prundul vinăt.

Nicoară Potcoavă era galben ca turta de ceară o întunecime mare plutea în ochii lui. — durerea adîncă care-l făcuse în două nopți și o zi. după ce fusese rănit. să umble ca printr-un vis dureros. Cînd tovarășii se apropiară de el. zăriră pete de sînge pe Murguț.

— Dar ce-i. frate ? grăi Alexandru și s-a rănit calul ?

Fratele mai mare zîmbi și făcu semn. cu capul. că nu răsufli greu și strîngea coastele calului între pulpe. Atunci toți. apropiindu-se cu luare-aminte. văzură ce era un pîrăuaș îngust de sînge se strecura pe sub tunică și picura pe coastele murgului.

— S-au desfăcut legăturile rănii ! răcni moș Petre.

— Nu-i nimic... murmură Potcoavă.

— Cum nu-i nimic. frate ? strigă mezinul mînios să-l descheiem. moș Petre...

— Nu te supăra frate, nu te supăra... murmură zîmbind Nicoară.

Soții se grămădiră în jurul rănitului. Alexandru descheie bumbii de argint și pieptarul ud. Dedesubt se văzură legăturile roșii zvicnind deasupra răni : sîngele izvora și curgea la vale, de-a valma cu apa rece.

Bătrînul se apucă, gemînd, cu minile de cap :

— Dar bine... asta-i rană ? zise el, asta-i rană ? lovitura asta putea ucide un mistreț ! S-au dezlipit legăturile muiate de apă și uite ce vină groasă de sînge !

Potcoavă sta drept pe cal și ochii îi sticleau de durere.

— Ce-i, moș Petre ? zise el, ce te sparii așa de tare ? Eu știam că ești obișnuit cu sîngele...

Bătrînul războinic tăcu, cu fața aspră dar în ochii lui se aprinse o scînteie de duioșie. Toți tăceau, privind fața împietrită a rănitului.

— Nu-i chip să luăm legăturile, grăi mezinul.

— Nici vorbă ! răspuse moșneagul, pe cînd Caraiman scotea fișii de pînză de in să le strîngem și să le întărim cu altele, ca să se oprească sîngele. Nu mai avem mult pînă la curtea boierească iacătă-o, se zărește acolo în fund, după cuta de deal. Acolo ne-om opri și vom vedea pe urmă ce mai este de făcut.

Legăturile fură strînse și întărite pe deasupra cu altele. Sîngele tonteni. Nicoară Potcoavă oftă și închise o clipă ochii, dar nici un mușchi de pe fața lui nu tresări.

Porniră mîhniți pe șesul plin de prund mănunchiuri de iarbă subțire, ca niște bărbi de țap, ieșeau din pietriș, pe ici pe colo.

La dreapta lui Nicoară, în partea răni, călărea Alexandru, la stînga moș Petrea Gînj. Chipul răni-

tului era întunecat, ochii ardeau adânci, dar trupul sta ca o făclie pe murg, nalt și falnic. Moșneagul, pe gânduri, își rodea mustața.

Caii mergeau la pas, în tăcere. Pescărușii se roteau țipînd pe deasupra. Pe coasta dealului, în fund, plutea fum vînat, și prin fum se zărea o curte mare boierească. Pe clin, la vale, erau împrăștiate case, sub glugi de stuh de-abia se vedeau din livezile verzi. Soarele lucea vesel și tînăr. La poalele dealului, păștea o cireadă albă de vite ; talanga suna moale în liniștea cîmpiilor.

★

Satul era gospodăresc și sătenii păreau cuprinși. Băieții în durligi se hirjoneau cu cîinii, în colbul hudițelor cînd vedeau pe fugari răsărind călări, cu sănețele în spate, săreau pe după garduri și de acolo se uitau la ei cu ochi mari, spărioși ; cîinii zăpăiau la picioarele cailor. Oamenii ieșeau pe prispele înalte și petreceau cu priviri mirate pe străini ; fete mari se ițeau prin crăpătura ușilor în urmă nevestele sfătuiau cu mîna la gură.

Întîlniră un sătean. Mezinul îl opri

— Bade, nu ni-i putea spune dumneata ale cui sînt curțile cele de colo ?

— Da' cum nu ? Acolo șade boierul nostru... boierul Andrei Dăvideanu... și satul ista e al lui.

— Al lui ? zise moș Petrea ; tare bine... Și cum îi zice satului ?

— Dăvideni.

— Iaca-i bun... prea bine, mormăi bătrînul, să trăiești, frate... Da' de treabă boier ?

— Cine ? boierul nostru ? he-hei !... numai oameni buni să fiți... și-ncolo să n-aveți grijă.

Porniră înainte. Gospodarul stătu o bucată în loc, uitîndu-se după dînşii, apoi își repezi iar căciula pe ochi și-și caută de drum.

Calea mergea trăgănată pe coastă ; casele se răreau, trupul satului rămînea în urmă, în verdeața livezilor ; fumul se ridica vînat, cîinii lătrau, cumpelele fîntînilor scîrțîiau. Din vale oamenii se uitau după voinici, cu mîinile streșină la ochi.

La jumătatea coastei, pe un podiș, se înălța curtea boierească, albă ; un zid scund o încingea ca un brîu spre vale cătră Moldova, curgea neagră păduricea de frasini, de arini și de fagi, împresurată de jur împrejur, cît bătea ochiul, de un gard înalt de nuiele. În vale, cătră marginea păduricii, clipea un rîmnic întins în lumina dimineții.

Porțile mari, căptușite cu fier, erau deschise fugarii fuseseră văzuți de multă vreme și boierul Andrei Dăvideanu îi aștepta în cerdac, în mîngîierea dimineții. Argații stăteau gata să primească și prieteni, și dușmani. Erau cu mîinile goale, dar în chimiruri se ascundeau junghere tăioase.

Fața boierului se lumina într-o coroană de păr alb.

— Bună dimineața și bine te-am găsit, boierule !
vorbi mezinul bucuros de oaspeți ?

— Bucuros, bucuros ! rosti limpede boierul bătrîn, ridicîndu-se poftim ! dar, după cît văd eu, de nevoie cereți oșteie, că aveți un rănit...

— Da... frate-meu e rănit, și a slăbit pe drum...

Privirea limpede a lui Andrei Dăvideanu îi îmbrățișă pe toți deodată ; se opri o clipă asupra lui moș Petrea, ținti pe mezin, pe rănit, apoi se lumină.

Voinicii se închinară și boierul le zise

— Bine-ați venit, vitejilor ! dar nu stați, descălicați, și să vedem, poate s-a găsi ceva și pentru dumneavoastră.

— Doamne, jupîne, vorbi moș Petrea zi ospățare, ca să-ți iasă un sfînt din gură !

— Hm ! rosti boierul. se cunoaște că ești bătrîn încercat. Cel mai bun cuvînt e acesta pentru cei drumeți n-aveți grijă, poate s-a găsi ceva la bordeiul meu... — Apoi se întoarse spre Nicoară — După cît văd eu, boierule, stai cam rău cu țara... Galbăn, ostenit, hm ! cam rău... Ia să vedem, deocamdată să te coborîm de pe cal...

Nicoară Potcoavă șopti ceva, ca o mulțămire, și pleoapele i se lăsară grele pe luminile ochilor. Era ostenit peste măsură și slab. Săriră de pe cai bătrînul Gînj, Suliță, Stîngaciu și Ursu, coborîră rînitul de pe Murguș și încet, de subsuori, îl duseră în casă. Căta el să se ție pe picioare, dar se simțea că tremură. Totuși trupul stătea drept și fața neclintită numai ochii i se aburiseră.

Boierul pornise înainte. Începuse să facă larmă și să răcnească în toate părțile. Cîteva femei alergară îndata-mare și pregătiră un divan într-o odaie luminoasă dinspre răsărit.

Fugarii își dezbrăcară încet stăpînul și-l așezară cu grijă pe pat. Era slab, închise pleoapele.

— Așa-așa... zicea boierul Andrei încet... iată, am trimis s-aducă pe baba Anița... Încet, să nu-l loviți... aici are să se odihnească bine... Rana-i în coastă, după cum văd eu, zise după aceea mezinului ; e adîncă ?

— Nu prea știu, răspunse Alexandru, că n-a fost chip să-l căutăm. Ce crezi dumneata ? e un încăpățînat de nu mai are margini. Nu l-ai văzut ? era slab

și prăpădit și tot se ținea țapăn pe cal... Vai de mine, bine că am dat de o casă de creștini și l-am adus, fără să vrea, — altfel...

Glasul deschis al mezinului plăcu boierului deodată. Ochii lui se umplură de dragoste și înduioșare.

— Doamne — Doamne, zise el, ce-i tinereța ! Dar nu-i nimica... Odihnă îi trebuie și îngrijire bună și să vezi că în scurt timp e pe picioare.

— Mulțămesc, jupîne, așa suflet bun mai rar... În vremurile aceste de restriște, unde mai puteam găsi noi adăpost ? Ne-ar fi primit pretutindeni cu plumbi.

— Hm ! cu plumbi... mormăi boierul adevărat : trăim într-o vreme în care oamenii se sfîșie cu dinții și cu unghiile, ca fiarele... Fiecare stă gata... vezi că fiecare se teme de ceva... Dar eu nu mă tem de nimic și de nimeni... Ș-apoi doar creștini sîntem și frați, ce Dumnezeu ! Adică numai oameni răi sînt în lumea asta ? — Vorbind așa, boierul se uita pieziș, pe sub sprîncene la mezin. — Eu cred că se mai găsesc pe ici, pe colo, și suflete cu frica lui Dumnezeu ! În orice om, eu văd întăi frate. nu dușman...

— Ferice de dumneata ! zise mezinul.

— Ba nu, fiule : spui vorbă mare ! Cine-i fericit în lumea asta ? adică cine-i cu adevărat fericit ? Rare ori e cerul fără de nouri !

Bunăoară eu... Dar să nu mai vorbim !... Cînd crede omul în Cel-de-sus, tot e bine. Eu mă încred în Dumnezeu și de diavol nu mă tem. De pildă azi, de ce m-aș fi temut de străinii care cereau adăpost ? Nu mă tem cel curat n-are de ce se teme...

Boierul dădu trist din cap și zise iar după un răstimp :

— Nu-s eu de ieri, de alaltăieri, — și pot să spun deodată Acesta-i om bun !

— Azi nu te-ai înșelat, zîmbi mezinul. așa-i că nu te-ai înșelat ? Azi ce-ai gîndit ?

Boierul zîmbi trist și se uită în ochii mezinului ; apoi își coborî privirea spre rănit.

— Vezi, zise el, mă crezi dumneata ? să fi știut că sînteți dușmani și tot v-aș fi primit, pentru că am văzut un rănit.

După o tăcere scurtă, boierul Andrei întrebă

— Dincotro ? apoi adăogi repede : Să nu te temi. spune ca unui tată tot ce ai pe suflet. Crezi că nu pricep eu că sînteți pribegi ?

— De ce să mă tem ? zise mezinul deschis ; de la Iași venim.

— De la Iași ? Ei, așa-i că stau lucrurile rău pe la Iași ? Văd eu că stau rău. de vreme ce vin răniți dintr-acolo.

— Da, rău stau... Urgie pe capul țării ! Petru Șchiopul e urgie ! Geme moșia sărăcită, de cînd s-a dus domnul poporului !...

La vorbele acestea, spuse cu amar, boierul ridică capul și ținti pe mezin.

Întrebă încet

— Dar frații lui Ion-Vodă dorm ?

Rănitul făcu o mișcare grăbită pe patul lui ; privirile mezinului scînteiară. Bătrînul își coborî ochii de la mezin asupra rănitului, apoi iar îi ridică asupra lui Alexandru, zîbind de data asta.

— Hm, rosti el răs-picat, nu mai întreb cine sînteți și încotro vă duceți... Am priceput ! sfîrși el.

— Alexandru tresări. — Ori, cel puțin, adăogi repede bătrînul, cred că nu mă înșel. Ei, — de ce tresari ? nu te teme !... Hei, Doamne, pesemne că nu mi-ai

priceput sufletul, copile... — Apoi, după o tăcere scurtă, cu blîndeță Dar cum ? ce-a fost ? ce s-a întîmplat ?

Mezinul începu a rîde

— Mare minune dumnezeiască e ochiul omului, zise el ; am prins dragoste de dumneata, boierule... Ce să fie ? Uită-te ! Îl vezi ? Îl vezi ? urmă el, coborînd glasul, n-a fost chip să-i stăm în cale ! Cînd a zis el ceva. e sfînt ! Înfruntă lumea !... Am venit ș-am călcat palatul Șchiopului ieri-noapte... S-a bătut ca un leu și acuma iată-l !

Boierul bătu din palme, minunat

— Șoimilor ! strigă el cu ochii aprinși, să vă îmbrățiș ! Adevărați frați ai lui Ion-Vodă ! — Vino încoace, fiule, să te sărut să vă sărut cu drag, — căci dragi îmi sînteți și voi ! — Voi sînteți, vă cunosc. frații șoimului ! — Boierul îmbrățișă și sărută cu drag pe frați.

— Da, noi sîntem cei amăriți, noi sîntem cei alungați ca fiarele ! zise amar mezinul. Rănitul gemu.

— Voinicule, voinicule, vorbi boierul cu glas mișcat omul să nu deznădăjduiască... Adînci și neînțelese sînt hotărîrile Domnului ! — Ascultă-mă pe mine, uită-te la barba asta albă și mă crede norodul geme, se frămîntă ca un vînt înlănțuit ! Veniți și dați drumul lanțului și se va prăvăli Șchiopul ca să nu se mai scoale !

Mezinul oftă și arătă din ochi pe Potcoavă, care privea în bagdadie, cu ochii mari, întunecoși.

Bătrînul se plecă și-l sărută pe frunte.

Apoi zise

— Nu poți ști ce aduce ziua de mîni. După nour, soare ; după năcaz, bucurie ! Vino să te sărut ca un

părinte, pe frunte eu am fost bun prieten cu Ion-Vodă, batîr că am avut ginere pe un ticălos ca Irimia Golia !

La vorbele acestea, mezinul căscă ochii mari și se dădu repede înapoi, cu mîna pe paloș. Nicoară tresări și își întoarse capul cu ochii cumpliți.

— Pricep, pricep, zise boierul bătrîn, zîmbind amar dar ! mi-i ginere... mi-a fost ginere un ticălos ! L-am blăstămat cînd am auzit că și-a vîndut stăpînul și a adus păgînii să calce moșia părinților lui ! Cînele ! N-am dat cu ochii de el, că l-aș fi zdrobit fără leac de păcat ! — Pricep v-ați aprins... Dar fiți pe pace Dumnezeu nu bate cu ciomagul, nu... Iată, priviți-mă, mi-e barba albă, șaiszeci de ani port în spinare... mă gîndesc mai mult la Domnul decît la oameni... dar vă spun în cuget curat, un cîne ca Irimia n-ar fi pacat să omor !

Ochii moșneagului ardeau și arătau încă voinicia și tinereța sufletului.

— Fiecare cu ale sale dureri... zise iar bătrînul, pe cînd mezinul asculta în tăcere fata îmi murise mi-am oprit nepoata n-am vrut s-o las în stăpînirea unui viclean... am luat-o pentru totdeauna, și am avut noroc că de mică crescuse la mine... Blăstămat să fie — să piară cum pier cîinii ! — Iată, acu trăiesc ca un bursuc aici, cine știe unde... nu vreau să știu de măriri și de curte... Altădată era bine, — dar acu s-au ticăloșit și boierii, și domnul. Ce ? crezi că-i bine cînd se ploconește Vodă și sărută giubelele boierilor ? He ! de aceea-i țara de joc ! Eu știu că domnul, dacă-i domn, stăpîn și domn să fie, dar nu așa ! De-aceea își fac rîs păgînii de noi și de aceea pe vodă Ion n-are să-l uite norodul în veac !

Vorba multă vreme stăpînită și acum așa de bogată a boierului scăzuse încet-încet, — căci rănitul ațipise. Capul lui frumos și bărbătesc odihnea mai liniștit pe perne moi, dar se cunoștea că cumplit de chinuit fusese trupul și sufletul voinicului ; ochii se adînciseră și obrajii erau mai triști și albi ca varul.

Valuri de lumină năvăleau în odaie și jucau pe pereții acoperiți cu scorturi mîndre, pe divanurile pline de perne moi. Prin fereastra deschisă, venea căldura dulce a lui florar pînă hăt-departe se vedea pînza vîrfurilor pădurii, verde întunecoasă ; deasupra pluteau uli ageri cu aripile întinse ; în depărtare, printre muchi de dealuri, scînteia Moldova ca argintul viu, printre prunduri, printre pete de verdeață și printre zăvoaie.

Ușa se deschise încet și o jupîneasă mititică, cu fața blîndă, în negru, intră fără cel mai mic zgomot.

— Iaca și jupîneasă mea... baba mea... zise boierul, cu glas potolit.

Mezinul se apropie în tăcere de bătrînă și-i sărută mîna ea îl apucă cu palmele de tîmple și-și puse buzele uscate pe fruntea lui.

— Bine-ai venit la noi, boierule, zise ea, cu voce moale să văd ce face viteazul celălalt... Pînă ce va veni Anița, să-i primenesc eu legăturile...

— Atunci să-ți trimet o fată, să te ajute... zise bătrînul Dăvideanu, și să te lăsăm în voie... Noi să ieșim pe-afară cite oleacă... adăogi el, întorcîndu-se cătră mezin și cuprinzîndu-l cu dreapta de mijloc.

*

În odaia de alături, boierul Andrei zise mezinului cu veselie

— Mai întâi de toate, desfă-ți chimirul și te ușurează, fiule închipuiește-ți că ești acasă la dumneata...

Alexandru începu a rîde

— Iată, mă desfac, jupîne, n-ai grijă, și-ți fac toate voile, de pe urmă n-ai să fii bucuros de mine...

Boierul zîmbi cu bunătate. Alexandru se descinse și-și lepădă armele.

— Așa... acum să le așezăm coala, frumos... Dar nu te teme, că mult n-au să stea mîni am de gînd să mergem la vînat, știi, să mă mai dezmoțesc... Atîta bucurie am și eu în vizunia mea, și atîta patimă !

— Trebuie să fie frumos vînat prin părțile acestea, și mult, zise mezinul, pe cînd ieșeau în cerdacul larg.

— Este, cum nu ! Acuma am de furcă c-o turmă de mistreți. Cumplite sălbătăciuni ! Multă pagubă săvîrșesc. Să vedem, ce-oi face. Am să scot toți pușcașii din Dăvideni vei merge și dumneata cu voi-nicii dumitale...

— Cum nu ? cînd e vorba de vînătoare...

În clipa asta, răsări de pe scări, pe cerdac, înaintea boierului, un țigănoi gras și scurt, cu fălcile mari, mustăcios, ras, cu pestelcă albă dinainte.

— Aha ! grăi boierul, tu ești Timofte ?

— Eu, măria ta, sărutăm picioarele... am venit... — Aici zîmbi și gura i se întinse pînă la urechi...

— Văd eu c-ai venit și pricep eu... Taie niște claponi și niște gîște... și vezi de te silește, arată-te meșter, că uite, avem oaspeți...

— Sărutăm picioarele...

— Pe urmă, mi se pare că Toader Păscaru trebuia să aducă niște mreană... Ia sama să nu mă faci de ocară, Timofte !

— Sărutăm picioarele ! Și bucătarul se trase de-a-ndaratele, ploconindu-se într-una.

Tocmai atunci veneau de la grajduri moș Petrea și Suliță și treceau pe sub cerdac. Boierul le strigă cu voie bună.

— Voi, voinicilor, duceți-vă de mai cinstiți câte-un palici de vin cu logofătul... Și pînă ce-a face Timofte bucate, mai vedeți... s-a găsi cîte ceva.

— Ce-i dreptul, de treabă boier... mormăi moș Petrea la urechea lui Suliță. Trebuie să aibă vin bun !

Pe urmă, întorcîndu-se spre mezin, boierul îl pofti să șadă pe scaun, se așeză și el alături și amîndoi începură să înșire la palavre de vînătoare.

Soarele de primăvară rîdea vesel în întinsa curte boierească, în care robii și slujitorii umblau forfota, strălucea în livezile din jur ; și în văzduh tremurau versetele ciocîrliilor.

Nu trecu mult și o băbătie mititică și scorogită, cu bărbia adusă spre pliscul nasului, cu pielea coajă de nucă încrețită, — sui scările casei.

— Pe ici, mătușă, pe ici... zise blînd boierul, arătîndu-i ușa. Baba trecu ușoară ca o umbră.

— Bună doftoroaie e baba Anița, urmă bătrînul ea în scurt o să-ți puie fratele pe picioare. Vei vedea.

Și iar începură a-și răsfirea patima lor : vînatul, — patima lor și-a vremii. Vorbeau domol, prin mîngierea caldă a dimineții de primăvară ; glasurile lor pline și prietinoase apropiau sufletele și legau

dragostea. Primirea aceasta așa de creștinească aducea o mare mângiere pribeagului.

În dosul curții, la o parte, se întindeau sălașurile țiganilor. De acolo, veneau oftări de foi, bătăi de ciocane și o zarvă potolită, deasupra căreia, uneori, se ridicau glasuri puternice. Prin ogradă, treceau grăbiți robii și roabele oacheșe. Din fund, de la grajdul mare, veneau răsunetele bătăilor de copite pe podele și strănutările înăbușite ale telegarilor.

Pe laturile curții începea păduricea și se împinzea îndărăt, spre fundul văii, pînă la liniștitul rîmnic de sub coastă, care ardea în lumina dimineții.

Trecu un răstimp așa, de liniște, în cerdacul bătăuinei curții boierești. Apoi un pas ușor fișii pe scînduri și baba Anița se arătă. — tot așa de slabă, tot așa de încovoiată, tot așa de tremurătoare.

— Ei, cum e ? întrebă boierul Andrei. Nădejde mare este ?

— A da Dumnezeu și Maica Domnului și s-a vindeca, îngîină baba, cu voce subțire și mîngîioasă. Dar e adîncă rana... adîncă tare... Alt om n-ar fi ajuns ziua a doua. Dar e fire voinică, om strașnic... și are să se vindece să n-aveți grijă, are baba buruieni bune... Sărutăm dreapta... Și bătrîna coborî încet scările.

— Să vedem și noi pe voinic, grăi Dăvideanu să intrăm, dar în liniște... Dacă a zis baba că scapă, să știi că scapă ! — Să știi că așa voiește Dumnezeu... adăogi bătrînul, cu înțeles.

Intrară.

Bătrîna, cu pas domol, tremurînd puțin, străbătu ograda. Dar în partea cealaltă, prin ușa deschisă a casei slujitorilor, pătrunse un glas puternic

— Mătușă Aniță !

Baba se opri. Un român. nalt. lung cît o prăjină și osos, ieși din casă cu un pahar de vin în mînă. Pielea feței era galbenă și sub nasul ascuțit și pe bărbie avea numai cîteva tuleie sărace.

— Mătușă Aniță, ia de bine paharul ista... Baba luă băutura, fără ca pe fața ei pustie să se producă vreo mișcare. O duse domol la gură.

— Să trăiești, băiete. zise ea încet, sorbind.

— Scapă ? întrebă omul. luînd paharul din mîna bătrînei.

— A da Dumnezeu ! Și bătrîna trecu înainte liniștită, pe nesimțite — o umbră.

Omul lung și uscat se întoarse și se așeză în prag cu picioarele în lături. ca un compas uriaș. Înăuntru. la masa lungă de stejar. stăteau tovarășii lui Potcoavă, cu Niță Frunză. logofătul, și cu alți slujitori. O oală mare cu vin sta drept în mijlocul mesei, la locul de cinste.

— De ce-ai oprit baba, frate Ghiță Botgros ? întrebă Totîrnac rîzînd.

— Cum de ce ? răspunse fratele Ghiță. Știți cine-i baba asta ? Nu știți ! Asta-i baba Anița, fraților ! Mai întîi baba asta m-a tîmăduit odată de dragoste ! Și ce dragoste ! Pe urmă baba asta, dacă nu vă va pune într-o săptămînă stăpînul pe picioare, să-mi radeți mie mustața !

Ghiță trecu degetele-i osoase prin tuleiele de sub nas, intră în odaie și. așezîndu-se la masă, își umplu paharul.

— ...Și încă ce dragoste ! urmă el, ce dragoste, fraților ! Acu eram mort hăt și bine, dacă nu mă scăpa baba Anița. De asta. cînd o văd, o cinstesc. Așa-s eu, bun la inimă ! Da da, nu rîdeți, muream, zău muream și acum nu puteam bea cu voi paha-

rul aista ! Noroc, fraților ! — Aici aveți s-o duceți bine. adăogi Ghiță, umplind iar paharele ; dacă n-ați duce-o bine, să-mi radeți mie mustața !

— Măi, că avan om, mormăi Petrea Gînj auzi, frate Suliță, cică să-i radem mustața !

Ghiță Botgros nu prea băga de samă rîsetul poznaș al lui moș Petrea și-i dădu înainte

— Boierul nostru e bun ca pînea caldă. Să știți că Dumnezeu a îndreptat aici pe stăpînul dumnea-voastră... Dacă nu l-a îndreptat Dumnezeu...

— Să-ți radem mustața ! sfîrși liniștit Petrea Gînj.

— Curat ! Ha-ha-ha ! (Botgros rîdea din toată inima). Mi-ai pus-o în traistă, moș Petrea ! Să luăm de bine ! Noroc să ne deie Dumnezeu ! Las' că are să fie bine ! — Încă unu, moș Petre, ce zici ? Șmecher român moș Petrea... he-he ! — Bun vin, — halal !

— Ce-i drept, de treabă boier ! zise moș Petrea privind cu dragoste oala.

Din vorbă în vorbă se împrieteniră cu toții și logofătul Niță Frunză, om zdravăn, bun la inimă și cinstit român, înnoi de mai multe ori vinul din oală. Numai Caraiman lipsea dintre ei el se dăduse, cu vorbe bune, pe lîngă bucătarul cel gras.

O mare dragoste îi învălui pe toți, se făcură toți blînzi și drăgostoși ca frații de cruce. Cînsteanu și vorbeau ; mai ales Ghiță Botgros își dezlegase traista, spunea cîte-n lună și-n stele, ruga pe ceilalți să-i radă mustața, dădea din mîini, închina pocaluri și spunea.

Ruga pe străini de toți dumnezeii să-l creadă că boierul Andrei Dăvideanu e creștin bun, rămas de la Ștefan-Vodă ; om ca dînsul cu dragoste pentru norod nu se mai află în toată țara Moldovei. După

aceea, umplind paharele, începu să spuie cu înduioşare că în acel rai pămîntesc, numit Dăvideni, este un vin înfundat, în pivniţi străvechi, — un vin care mîngîie multe amaruri. La aceste cuvinte, moş Petrea numaidecît încredinţă pe toţi că „ce-i drept, de treabă boier !“

Botgros mai spuse că are boierul o jupîneasă tot ca dînsul de bună şi de blajină şi gospodină fără păreche. Cît despre nepoata boierului, Ilinca, ceva care nu se mai află ; te uiţi la dumneai ca la o icoană, e mîndră ca o zîină şi sufletul i-i ca sfîntul mir. Dacă n-a fi aşa, le dă voie tuturor să-i radă mustaţa.

Botgros adăogi că boierul Dăvideanu e vînător straşnic şi e voinic cît trei voinici, batîr că e de şaizeci de ani ; că nu vrea să audă de trebile domniei, şi nu-i trebuie mila Domnului, căci n-are ce face cu dînsa. Apoi, poftind pe toţi să mai dea de duşcă un pahar, îşi mai trase puţin tuleiele de sub nasul ascuţit şi sfîrşi printr-o nouă închinare, o altă oală şi cele din urmă laude aduse boierului.

— Să vedeţi, fraţilor, ce hori se întind aici. în ograda curţii, pe pajişte, colo, sub nucul cel mare ! Duminica încep lăutarii, se strîng flăcăii şi fetele şi ce mai duduie pămîntul ! de-a mai mare dragul ! Toţi se veselesc ; iar boierul, jupîneasă Irina şi jupîniţa privesc cu dragoste şi se împărtăşesc şi ei din veselia altora... Aveţi să vedeţi... Ş-acuma, să mai luăm de bine ! Sughiţ bun la cumătra ! (Aici Botgros făcu cu ochiul). Am să vă arăt eu pe cumătra ! Dar aici nu-i nevoie de baba Aniţa... Noroc să deie Dumnezeu ! Dacă n-a fi bine, să-mi...

Botgros făcu semnul prin care-i lămurea pe toţi de ce vrea să spuie şi, foarte înflăcărat şi plin de

dragoste. puse mîna pe oală și, cu deosebite vorbe și semne pe înțeles, o așeză în brațele lui Niță Frunză, apoi le făcu la amîndoi vînt pe ușă.

★

Curtea boierească e mare și încăpătoare, cu acareturi multe și cu toate din belșug în acareturi. În grajduri bune de vălătuci, bat din copite și sforăiesc cai pietroși moldovenești. O liniște patriarhală domnește asupra saraiurilor. Din casele vechi, din sălașuri, din parc, izvorăsc în amurg acele murmure tainice, rămășițele generațiilor dispărute, care umplu de fiori locul și fac totdeauna să plutească pe castelele bătrîne negura legendelor.

Sara. intră pe poarta cea mare vaci pline și lăptoase. iar gospodinele curții își suflecă mînicile, spală donițele și umblă forfota pe sub vaci ; laptele bogat țîșnește din ugerile grase ; țigăncile oacheșe se dau în vînt prin curte și dancii se luptă cu vițeei încăpățînați. Vacile mugesc, cîinii zăpăiesc și fumul vînat se ridică de pe curte și de pe sat ; cum-penele fîntînilor țîpă, din cîmpiile rodnice și din satul plin de viață vine zvonul înserării.

În șatra din dosul curții ciocanele sună, foile suflă greu și cîntece duioase se ridică prin pîlpii-rile focului.

Încet-încet, cerul roș al asfințitului, zăbrelit de vîrfurile codrilor se întunecă, și parcul prinde a ofta prin umbrele înserării. Deodată, în adîncă pace care s-a întins, izvorăște din necunoscut și vibrează în nemărginire cîntarea tainică de bucium, ca o tînguire seculară.

În noaptea limpede, se aprind sus stelele nopții și jos, în sat, se aprind stelulele caselor de stuh :

și se mai aprind stele negre și inimi tinere la pîrleazuri.

În sara plină de pace, ce urmă zilei în care fugarii noștri sosiseră la Dăvideni, boierul Andrei și mezinul stăteau la căpătâiul lui Potcoavă.

Tihnă lină plutea în odaia plină de miros de flori sălbatice, o candelă ardea înaintea icoanelor ferecate cu argint, care cuprindeau întregul părete dinspre răsărit. Lumînările din sfeșnice vărsau vâpăi tremurate peste fața palidă a rănitului și purtau umbrele boierului și mezinelui pe părății albi.

Baba Anița pregătea legăturile care trebuiau să oblojească rana ; umbla ca o umbră prin colțul ei de la piciorul patului, șoptea înăbușit și degetele, tremurînd, amestecau leacurile necunoscute. Boierii stăteau la căpătâiul patului neclintiți, ca două stane.

Deodată baba se apropie de Nicoară și-l atinse ușor cu un deget. Rănitul deschise ochii.

— Să-ți schimb legăturile... șopti foarte blînd și muzical bătrîna.

Potcoavă își purtă în tăcere ochii prin odaia liniștită, apoi încreți fruntea și-și aținti privirea bolnavă în bagdadie.

Baba Anița desfăcu legăturile vechi și puse pe cele noi. Cu mare băgare de samă le așeză, descîntînd în șoptă.

În tăcerea adîncă, murmurul cel duios umbla ca un fior prin lumina tremurată de vis ; se scurgea ca o șoptă din întunericul trecut, colorînd cu o ceață tainică de basm odaia veche.

În tăcere, străbătu deodată oftarea șuierătoare a rănitului.

Mezinul, înainte de a se culca, ieșise puțin la răcoare. Se plimba tăcut prin umbra de cărbune a curții. De la răsărit, se împânzea pe un cuprins nemărginit poleiala unui pătrar de lună. Rîmnicul, în vale, era pătruns pînă în fund de un sul auriu de lumină ; peste dumbravă se întindea o ușoară piclă viorie, abia văzută.

Se plimba gînditor și, prin visurile ce-i cuce-reau sufletul, răzbăteau acordurile slabe ale unui cîntec care venea din dosul curții, de la sălașurile robilor. Era tăcere pretutindeni, numai ființa aceea, chinuită de cine știe ce dor, într-un colț, undeva, își mîngîia durerile, zvîrlind noapții o melodie tainică.

Dar deodată Alexandru se opri într-un colț de zid, incremenit. Printr-o fereastră deschisă care da spre răsărit, un cap frumos de fată, luminat dinlăuntru, ieșise în privaz. Părul lung cădea în două părți pe sîni, și, în cadrul lui, fața albă ca o pieleță de crin, pe care ardeau doi ochi negri ca două flori de întuneric, dădea un nespus farmec castelului, parcului încununat de neguri viorii și rîmnicului străpuns de lumină. Fata visa cu ochii în tainica pulbere a lunii și asculta melodia slabă, care tremura în liniștea măreață a naturii.

Mezinul incremenise. Stătu multă vreme cu ochii pironiți asupra minunatei arătări. — Acum fereastra se închisese, frumosul cap dispăruse, dar el tot sta, cu ochii ațintiți, fermecat de un vis, care acum abia îi deschidea porți mari spre lumi încă nebănuite de el.

Se întoarse și începu iar să rătăcească la întîmplare. Sufletul războinicului se plimba prin plaiuri înflorite, într-o lume de povești.

Tăcerea plutea pretutindeni, cîntecul tăcuse.

Tîrziu se îndreptă. spre scările largi, la odihnă. Totuși îi fu dat să se mai oprească o dată. În fundul curții. două umbre ieșiră în lumina lunii, apoi iarăși intrară în întuneric. Peste puțin, o altă umbră trecu pe lîngă clădirea slujitorilor. Mezinul se plecă pe parmaclîcul cerdacului, și cunoscu pe Totirnac. După ce-l pierdu în umbră, auzi un șuier încetinel.

— După cît văd eu, murmură Alexandru, se pun pe trai voinicii noștri !

Și intră pe gînduri în chilia lui.

III

O VINĂTOARE : ȘI O ÎNTÎMPLARE A PĂRINTELUI
CIOTICĂ ÎNTÎMPLARE CE ÎNTRU NIMIC NU SE DE-
OSEBEȘTE DE ÎNTÎMPLĂRILE DIN ZILELE NOASTRE.

A doua zi era duminică și boierul Andrei și-a adunat pușcașii satului cu noaptea în cap. Cîntase a treia oară cucoșii cînd porni, în mijlocul satului, boncăluitul buciului de cireș. Luminile de opaiț se aprinseră în căsuțele acoperite cu stuh ; cîinii începură să bată, pe ici pe colo ; pași grăbiți și îndesați se auzeau și tuse scurte și tari, în răcoarea zorilor. Pușcașii se adunară curînd erau vreo cincisprezece hăitașii se strînseseră și ei cu bîte zdravene.

Oamenii vorbeau încet din cînd în cînd hohote de rîs izbucneau.

Tovarășii fraților erau gata toți, afară de Caraiman, care se dăduse pe lângă bucătarul burduhos și se împrietenise cu el din nou.

Pădurarii boierului așteptau și ei, cu sănețele în spate, cu baltagurile în mână, nalți și vînjoși.

Cătră răsărit, se lămurea o geană îngustă de foc ; încolo, văzduhul era liniștit și umed, iar stelele străluceau vioaie. Steaua-ciobanului ardea albă și mare deasupra răsăritului. În pacea șesului, se auzea slab gîlgîitul vadurilor Moldovei. Era răcoare și oamenii se strîngeau în sumăieșele lor scurte.

Iată și boierul Andrei, cu mezinul. Amîndoi scoborîră scările de piatră, nalți și falnici.

Boierul era îmbrăcat cu straie strîmte de șiac, Alexandru în hainele-i obișnuite, — amîndoi cu botfori pînă la genunchi. Țineau în cumpănă cîte o săneată lungă, cu țeava largă, gata să îmbuce plumbi cît pruna la cingătoare, bărdiți tăioase de criță.

Oamenii se feriră și boierii intrară în cerc.

Andrei Dăvideanu întrebă :

— Aici-s pădurarii ?

— Aici ! răspuse un zdrahon mustăcios.

— Bine. Au mai trecut mistreți ? ați dat de urme nouă ?

— Am dat, stăpîne ; la pîrău în Poiana Lupului.

Bătrînul se întoarse spre logofăt

— Logofete Niță, dă plumbi și pulbere la pușcași și trimete înainte de mîncare, în Cotul Morii. Om îmbuca acolo cîte ceva ; dar după ce ne-om întoarce a fi ce-a fi, dac-om avea noroc.

— A da Dumnezeu, stăpîne ! rosti un pușcaș bătrîn.

Geana de foc din răsărit creștea, pe Moldova prinseră a se zări grămezi mari de picle alburii.

— Să mergem ! rosti bătrînul ; apoi adaose îndată făcîndu-și cruce Doamne, ajută ! și porni înainte cu mezinul.

Oamenii își luară căciulile din cap, făcură și ei semnul crucii și se urniră.

Suliță. Toader Ursu, Vulpe, moș Petrea Gînj și Ghiță Botgros se treziră la un loc.

— Ei, cum merge treaba, bade Ghiță ? întrebă Suliță.

— Bine, frate, răspuse Botgros scăpărînd ; să vezi că avem să ne întoarcem cu plinul ; dacă nu ne-om întoarce cu plinul, să-mi razi mustața !

— Nu-i nevoie să ți-o radă, zise Vulpe.

— Adică... avem să ne întoarcem cu plinul...

— Nu de asta. dar... n-avem ce rade !

— Măi, că șmecher mai ești... întinde luleaua, să-ți pun o mîină de iarba-dracului...

Ghiță Botgros, cel cît o prăjină. scormoni prin chimir, scoase beșica de porc și umplu pipa lui Totîrnac ; scăpară pe urmă și aprinse iasca cărbunele roș îi lumina chipul osos și bun. Își aprinseră și ceilalți lulelele și un răstimp pășiră în tăcere.

Împrejur, și pușcașii ceilalți mergeau tăcuți ori vorbeau numai în șoaptă. Negurile de pe Moldova se lămureau. Așa ajunseră la poalele dealului.

Boierul cel bătrîn grăi

— Unde-s pădurarii ?

— Aici ! răcni zdrahonul.

— Tu ești, Bardă ? zise boierul luați hăitașii și porniți pe la coada bucății de codru dinspre partea Păscărenilor ; pe urmă, știți voi ce veți face... Să vă înșirați toți în potcoavă și să-mi bateți pădurea

înspre Poiana Lupului. Acolo avem să așteptăm noi. V-am mai spus eu parcă...

— Da, ne-am înțeles noi, stăpîne.

După vorbele acestea, hăitașii se rupseră din grămadă și apucară spre stînga, cătră dealurile dinspre asfințit. Ceilalți porniră tot înainte, spre Moldova.

Codrii de la răsărit se rumeneau. Prin cîmpiile adormite treceau fiorii zorilor. Cîteodată se repezeau prin umbrele de sus cîrduri de rațe, și filfiitul lor se auzea ca un vînt scurt. În văzduhul umed ardeau cele din urmă scînteii.

Își ținură drumul înainte, pînă la malul Moldovei ; de acolo o luară de-a lungul malului, în susul apei, cătră miazănoapte. Acum erau împresurați de picle mari și dese ; apa scînteia întunecat, malul celălalt nu se vedea. Cîteodată, la două bătaii de săneată înainte, porneau pe apă pîlpîiri grăbite de aripi și rațele veneau ca un nour, făceau un ocol pe deasupra, măcăind aspru și se depărtau, într-un șuiet de vînt. Pescăruși flămînzi țipau în răstimpuri ; în tăcere, numai gilgîitul apei se auzea, apoi pașii pușcașilor și foșnetul zăvoiuului.

Pușcașii grăiau în șoaptă. În frunte, boierul bătrîn sfătuia, mergînd, cu Alexandru. Ghiță Bot-gros era cu capul mai înalt decît toți cei din jurul lui și luleaua-i ardea în drept cu căciulile. Moș Petrea, cu pipa în colțul gurii, pășea îndesat ; Toader Ursu cel scurt, gros și mustăcios și cu Vulpă turnau din cînd în cînd cîte o glumă înăbușită.

Într-un răstimp, vorbește Vulpă

— Bade Ghiță, ce zici ? ies godacii la ghindă de săneată ?

— Ies cînd a zis chihaiia Bardă că le-a dat de urmă, apoi s-a sfîrșit... Cînd or începe să bată tăul lor, mistreții drept cătră noi au să se răpeadă. Le cunoaștem hăițașul.

— Dar căprioare sînt ? întrebă Toader Ursu.

— Ai să le vezi, cum au să treacă, fulger, dar nimeni nu trage în ele... nici în capre, nici în iepuri. Așa-i boierul nostru. Cînd e vînătoare de mistreți, s-a mîntuit, e vînătoare de mistreți !

— Dar dacă iese vr-un cioban cu cojocul sur ? întrebă Totîrnac.

— Ei, atunci e altceva, îl dezbrăcăm de cojoc.

— Dar dacă este vulpe ?

— Ei, drăcia dracului mormăi moș Petrea ; ce tot întrebi ? Vulpe... Știu că-n cimotiile tale n-ai să tragi, ce mai întrebi degeaba ? Nici tu în vulpe, nici Toader în bunică-su !

— Hă-hă ! le-ai pus-o și lor în traistă, moș Petre ! Șmecher român... Ține de ici, moș Petre... și Botgros își vîrî mîinile în chimir, scoase beșica de porc și umplu luleaua moșneagului. Apoi grăi :

— Da-da, așa-i boierul nostru... Ați văzut că n-a făcut vorbă multă cu chihaiia Bardă. I-a spus numai să-și ia hăițașii și să pornească și Bardă și-a luat hăițașii și a pornit. Boierului nu-i place vorbă multă. La vînat să te uiți și s-ascuți, dar de vorbit să nu vorbești... Așaaa... pe urmă, după ce se sfîrșește treaba... he ! pe urmă-i altă gîscă în cea traistă. Atunci să-l vezi pe boier ce poate ! Să vezi cum poruncește să scoatem în mijlocul ogrăzii o bute de vin, și pe urmă dă-i...

— Ce-i drept, de treabă boier ! și bun vin are ! mormăi Petrea Gînj.

În vremea aceasta, zăvoiul prinse a se îndesi ; pe ici, pe colo, se ridicau copaci groși și voinici. Moldova rămase la dreapta. În urmă, spre răsărit, se iscau dungii de foc pe culmile codrului și cerul se lumina. Steaua-ciobanului se făcea albă, scădea și fugea grăbită din calea soarelui. Negurile Moldovei odihneau încă pe ape, totuși, pe ici pe colo, unele clipeau în lumina zorilor.

În făcere, din vreme în vreme, găteje pîrîiau prin țihlișuri și cîte o nălucă neagră vișca prin frunzare ori deasupra, corbii se deșteptau și croncăneau zăpăciți de vuiiau adîncurile. Pădurea se întărea, vuietul Moldovei slăbea.

Urcau deocamdată la deal, pe o potecă largă. Pădurea era umedă, răcoroasă și dormea în întuneric prin ramuri se zărea unde și unde cer albastru-întunecat.

Așa meraseră multă vreme. Urcară o culme, pe urmă coborîră, se lăsară într-o vâlcea trăgănată. Cînd ajunseră cîtră fund, pădurea prinse a se rări se vedea cerul albastru și luminile răsăritului rumeau creasta codrului, în deal.

Goruni mari își întindeau aici brațe de uriași, ca după un somn de un veac și, la umbra lor, se împletea mlada tînără. Pe umedele poteci bătute de jivini, ghinda anilor trecuți sta de un lat de palmă, se cufunda pasul.

După puțină vreme, dădură de pîrău o apă limpede, subțire, o săreai cu piciorul. Poiana Lupului se lumina pe o bucată de pîrău, așa cam de o bătaie de săneată la dreapta și la stînga apei, în lat ; iar de lungă era lungă de patru ori pe atîta.

Acolo, se opriră fără de nici o vorbă.

Boierul Andrei făcu un semn și oamenii prinseră să se așeze în lung, prin tufișuri, la marginea poienii.

Cel întâi, în capăt, era Alexandru Potcoavă, după dînsul boierul, pe urmă moș Petrea Gînj, după aceea Suliță, Vulpe, Ursu, Botgros și ceilalți pușcași, tot la zece stînji unu de altu. Poiana și țîitorile erau minunate. luminișul era larg înspre partea de unde trebuia să vie vînatul și mergea îngustîndu-se cătră fund, așa că oamenii, pînă la cel din urmă, puteau să zărească vînatul cum se arăta.

Deodată porni, de unde era boierul, un glas răsunător de corn adîncurile înrouate ale codrilor se deșteptară într-un ecou prelung și jalnic vuietul alergă din poieni în poieni, clocotînd.

Glasul de corn tăcu. hăitașii trebuiau să pornească. Codrul rămăsese adîncit în tăcere. Luminele dimineții pătrundeau prin rariști, cerul se lumina deasupra. Pîrăul gilgîia ușurel, o ceață de-abia văzută se ridica în lungul lui ca o dungă subțirică de fum. Zburătoarele se deșteptau, cîțiva cîntăreți mici prinseră a scîrții prin tufani. Arare, iepuri roșcați se strecurau țupăînd prin luminișuri se opreau cîte o clipă într-un sul de raze, cu urechile mari ciulite, apoi se scufundau în tufele ce mărgineau pîrăul.

Așteptau în tăcere.

Deodată porni dinspre asfințit un freamăt depărtat mai întii, ca vuietul slab al unei vijelii care se apropie. Pe urmă vuietul se întări într-o fierbere întinsă și începură să se audă de departe, de departe, chiote cumplite. Dimineța venise și luminele intraseră în desişuri, cu raze pierdute și galbene de răsărit de soare. Cei cîțiva cîntăreți, care își începuseră prin bunget rugăciunile dimineții, se opriră

spăriați, ca înaintea unei vijelii. Iepurii roșcați se ridicau de prin tufe, stăteau pe labelle de dinapoi ascultînd, apoi începeau să sară fricoși și se prăpădeau în sihlă. Zgomotele depărtate, clocotul de codri veneau crescînd, bubuind, întinzîndu-se într-o sălbatică melodie, scuturînd codrii plini de rouă. Corbi îngroziți treceau croncănind.

O căprioară răsări la marginea poienii, — făcu cîteva copce și trecu apoi ca fulgerul peste pîrău, de marginea cealaltă a pădurii. Pe urmă se arătă alta și alta toate trecură mîinate de spaimă.

Uraganul de răcnete se apropia.

Deodată ieși din tufișuri o namilă cît un junc. Era un vier negru. Se opri o clipă la marginea poienii cu rîtul în vînt colții albi și mari ieșeau ca două cuțite din fălcile puternice. Își plimba sfîrla pe sus, mirosind aerul, cu coama zbîrlită, cu ochii crunți, sălbatici. Grohăi o dată și se azvîrli ca o săgeată înainte. În urma lui, într-un tunet înfricoșat, care zguduia pămîntul, dădu năvală în poiană o turmă de vreo treizeci de mistreți, toți cu ochii sălbatici și însîngerăți, și cu sfîrlele în vînt. Un trăsnet de săneată zgudui poiana și capătul liniei se umplu de fum. În zborul lui, vierul păru că se scutură, dar nu se opri. A doua bătaie de săneată tună, pe cînd turma, ca o năruire de stînci negre, se rostogolea în lungul poienii. Vierul se prăbușise cu rîtul în țărînă ; vijelia celorlalți trecu peste el. Atunci se zgudui poiana ca într-o furtună de tunete. Limbi de foc țîșneau din tufișuri și fumul se ridica în nouri deși.

Dar numai în cîteva clipe turma dispăru, lăsînd în urmă tufișurile poienii căzute ca sub coasă. Cinci

mistreți zăceau la pământ, sfârșiți, cu ochii plini de sânge, cu spume crunte la gură.

Uriașul zvon de glasuri se apropia. Andrei Dăvidcanu sări din tufe.

În clipa aceea, un lup sur, cu ochii încruntați, care venea din tufiș, se abătu din cale și căută să-și verse fuga pe margini. Glonțul boierului îl ajunse și-l doborî în pîrâu. Tot în aceeași clipă se auzi o bătaie de săneață în capătul de la vale al poienii; un mistreț rănit se năpusti înapoi dintr-acolo, zbîrlit și grohăind îngrozit, cu spinarea pătată de sânge. Venea nălucă. Pușcașii traseră în el, dar dihania nu căzu, se prăvăli înainte, drept spre boier. Andrei Dăvidcanu era cu săneața descărcată, în fața celor două cuțite albe. Pușcașii săriră din tufișuri, bătrînul puse mîna pe bardă.

Chiar atunci Alexandru Potcoavă făcu o săritură înainte din țiuțoarea lui. Trupul lui voinic se prăbuși spre namilă, și brațul lui vînjos ca un arc de oțel ridică securea. Și cînd mistrețul încordat, sîngerat, zbîrlit, se năpusti cu colții, mezinul Potcoavă se înțepeni în picioare și repezi securea drept în fruntea namilei. Se auzi un pîriit scurt și surd și porcul se răsturnă gemînd.

Pădurea se luminase. Glasul de corn porni din nou codrul se liniști ca prin farmec, vijelia stătu, numai în adîncuri, departe, tot mai vibrau ecourile.

Pușcașii se strînseseră în jurul boierului.

— Strașnică pocnitură de bardă ! rosti pușcașul bătrîn ian uite dumneata, parcă a dat trăsnetul într-însul ! Și moșneagul arată minunat crăpătura adîncă, în creștetul porcului, din care curgea o ață neagră de sânge.

— Ce socoți dumneata. moș Bogdane. răspunse boierul Andrei. doar braț de viteaz a fost acela !

Alexandru Potcoavă își șterse barda de spinarea mistrețului, apoi și-o trecu în cingătoare.

— Lasă. boierule. că se și cuvenea să am parte batir de atît. că am greșit cu săneața în vierul cel dintii...

— Adică nu l-ai pălit cumsecade... Doar dihania a fost cît juncul. ce socoți ? Lunecă plumbul pe slim ca pe fier. Eu l-am pălit în frunte. de aceea l-am sfîrșit.

Se apropiară de vier. Colții se îngropaseră în pămînt și fruntea era sfredelită de glonț rana era neagră și adîncă. piezișă.

Lupul zăcea în pîrâu. pălit la inimă prin coaste dinții rînjiți mușcaseră din mîl și gura încremenise așa căscată. în apă. Ceilalți patru porci erau godaci de-un an. mari și frumoși. Căzuseră ca să nu se mai scoale. după ce mîncaseră pînă se săturaseră plumbii pușcașilor.

Poiana se umpluse de oameni toți erau plini de voie bună și prubuluiiau, în jurul mistreților. numărul ocilor de carne.

Boierul vorbi cătră chihai

— E vremea să pornim. Bardă... Ia vezi. fă ce-i face de înjgheabă niște năsălii, — și încarcă slimoșii. Nu-i mult pînă la moară...

Oamenii intrară în bunget și în curînd bărdițele prinseră a bate în tufele de alun.

— Am avut noroc. zise badea Ghiță Botgros în loc să facem trei hăitașe pînă să ne cadă mistreții în palmă, am făcut numai unul bun ; avem să ne întoarcem mai devreme acasă.

— Norocul ista aduce alt noroc... vorbi Totir-nac, ochind pe moș Petrea.

— Că bine zici butea de vin.

— Asta-i puterea, mormăi Petrea Gînj ce-i drept, de treabă boier !

Porniră. Cînd ieșiră din pădure pe malul Moldovei, soarele era sus și ardea fierbinte ; Moldova parcă clocotea la vaduri. Se auzeau de la imasuri tălăngile somnoroase picurînd duios în lenea zilei un vînd cald aburea, aducînd cu el răcoarea codrilor.

Vuietul morii sfărîma tăcerea zăvoaielor și se ridica deasupra freamătului apelor. Ajunseră pe un drum îngust. Moara era așezată pe un cot al rîului. într-un luminiș mare sta plecată pe apă. pe de o parte înghițea cu lăptocul undele verzi și pe de altă parte le vărsa albe, pline de spumă, clocotind. cu roata dințată. Apa vijîia, dinlăuntru veneau bătăi grele și surde.

Morarul ieși în prag. Era un moșneag puțintel la trup, adus de șele, alb de făină. Avea ochi vioi și căta zîmbind la vînători, cu luleaua scurtă în colțul gurii.

— Noroc să deie Dumnezeu, moș Costache ! zise boierul.

— Să deie Dumnezeu, vă sărutăm dreapta... Cum văd eu, lucrurile au mers bine. Am auzit de-aici pocniturile de bice mînînd încoace jigăniile. Drept aceea. am turnat un foc ca acela... dar n-aveți grijă, n-am lăsat focul să ardă degeaba, nu...

★

Pe la toacă, era veselie mare la curte. Ziua era frumoasă, flăcăii și fetele veniseră în port de sărbă-

toare. Într-un colț, un țigan creț și dezghețat scăr-pina o cobză și îngina din gură un cîntec ; alătura, un țigan bătrîn și uscat ca o coarnă aștepta jos, cu dibla pe genunchi ; Caraiman venise și el, cu scripcă cu tot. La gura pivniții, în capătul dinspre miazăzi al curților, pușcașii se năcăjeau să scoată un polobocel de vin ; se îndemneau și rîdeau.

În cerdac ședeau boierii mezinul lui Potcoavă, Andrei Dăvideanu, jupîneasa și jupînița. Fata, jupînița Ilinca, parcă era ruptă din soare, așa era albă la piele ca laptele, și-n umerii obrajilor cîte-o pată ușoară, parcă ar fi picurat cineva cîte-un strop de sînge în lapte ; părul negru era împletit în cozi groase și era înflorit cu trandafiri roși ca focul ; sprîncene codate umbreau ochii întunecoși și minunați. Și bunica și nepoata erau îmbrăcate cu țesături ușoare de casă, borangicuri albe și gălbii, lînuri înflorate măiestru și subțire țesute. Boierii vorbeau veseli ; bătrînul istorisea vînătoarea.

Pușcașii izbutiseră să scoată butea din pivniță ; cei mai bătrîni se dădură degrabă pe lîngă dînsa, cu oalele de lut în mînă. Logofătul slobozea vinul în cofe albe.

Printre bătrîni se amestecase și sfinția sa părintele Ciotică.

Din zece popi, doi sînt roși negreșit ; și părintele Ciotică se întimplase să fie roș ; și avea o barbă cărămizie, pînă la brîu, și niște păr ca acela, împletit frumos de preteasă și vîrît pe sub antiriu, după cap. Era slab, mijlociu la stat, cu nasul turtit și cu niște ochi albaștri șterși, ce păreau, pe fața pămîntie, curat ochi de hoț, iar nu ochi de rob al lui Dumnezeu.

Vinul aspru fierbea. cînd țîșnea în cofe. Și. cum se făcu, popa Ciotică se trezi cu o oală în mină, închinînd cu moș Petrea Gînj. Suliță și Ghiță Botgros pe lîngă dînșii. Ceilalți, care încotro, cinsteau pe un cap. și pornise o harmalaie și o veselie nemaipomenită acolo, în preajma gîrliciului.

Acu, popa Ciotică era frate bun cu moș Petrea.

— Eu să-ți spun ceva, moș Petrea... Cînd e vorba de breasla ostășească, apoi breasla ostășească e tot una cu breasla bisericească... îți spun eu ! Uite colega... una și cu una fac două... și cu trei fac mai multe... Preotul... e ostașul Domnului din cer, și ostașul... e al Domnului de la Iași... he-he-he ! tot una face la urma urmei... Ce zici, moș Petrea ? așa-i ori nu ?

— Așa-i. părinte, așa-i... Altminteri nici nu se poate...

— Vra să zică, ne-am înțeles ! Bun... Apoi noroc și bucurie ! să luăm de bine !

— Dacă nu-i așa cum spune părințele, să-mi razi mie mustața ! răcni Botgros cu gura în oală.

Părintele sorbea de nădejde. parcă turna pe leică. Ședea crăcănat ; cu stînga în buzunarul anteriorului. cu dreapta pe oală, cu oala la gură și cu capul răsturnat pe spate. Fundul potcapului părea fund de oală și fundul oalei părea fund de potcap.

Împrejur, oamenii cinsteau cu toții. ca creștini buni și pravoslavicici ce erau. și vinul se ducea repede-repede. Pomeneau și se cinsteau, alții se pupau, dar așa în treacăt. — numai sărutatul oalei. acela era ce era.

Popa Ciotică îi dă iarăși, cu altă oală plină în mină :

— Cu noroc, moș Petre ; Iacă. nu știu cum s-a făcut, dar mie îmi plăci și pace bună !

— Da-daaa... zice Botgros, părintele-i om plin de dragoste !... Și face lui Suliță cu ochiul.

— Așa se înțeleg unii oameni. părinte... răspunde bătrînul Gînj.

— Ba nu oameni. moș Petre. ostași, drept ostași !

— Ostași. părinte... hai și așa...

Popa dă iarăși oala cu fundul în sus — dă din cap și-și scutură barba și se șterge cu mînica anteriorului la gură.

— A ! că bun vin... Boierul. sireacul, să trăiască ! Așa dragoste creștinească. mai zic și eu...

Botgros face iar lui Suliță cu ochiul și zice

— Dragoste creștinească... dar cîteodată-i mai dulce dragostea lumească !... Și badea Ghiță ghiontește pe Suliță.

— Mm-îhî ! geme popa Ciotică și duce iar cana la gură.

În taină. Ghiță Botgros trage deoparte pe Radu Suliță și-i șoptește la ureche

— Să vezi. că eu am pe popă. de multă vreme, un prepus... Las' că-i vedea desară !

— Ce prepus ?

— Mă rog. las' pe mine... dac-a fi așa cum chitesc eu. apoi să-mi razi mustața de nu ți-a plăcea !

Și badea Ghiță pleacă capul și aduce oala la gură, cu dragoste nespusă pe urmă dă capul pe spate și cu mîna stîngă apasă fundul oalei — parcă ar vrea să stoarcă oala de vin — pe urmă răcnește în oala deșartă

— Să trăiești. măi frate Suliță !

Iar după ce-și ia oala de la gură. se uită peste umăr, cu gura căscată, la popă, și iar își ghiontește

prietenul cu cotul, întinde mâna și-i arată pe popă întâi, pe urmă ceva departe, în mijlocul curții, unde era hora.

— Ce-i, frate Ghiță ? întrebă Radu.

Fratele Ghiță îi face semn să tacă, încrețind ochii și buzele și bătînd aerul cu mâna. Șoptește

— Pss ! vezi pe femeia ceea voinică și naltă de colo ?... O vezi ?

Suliță se uită și vede, între femeile din jurul horei, o femeie oacheșă, durdulie și rumână la chip.

— O văd... zice dar ce-i cu femeia, aceea și ce are a face ?

— O vezi ? destul !... nici o vorbă !... atît. Mă rog, lasă !

Pe urmă îi face iar cu ochiul, vîră oala într-o cofă cu vin, o scoate, se dă pe lîngă popă și zice închinînd

— ...E și dulce, părinte... da-i și amară cîteodată !

— Ce ? întrebă popa, cu oala la jumătatea drumului spre gură.

— Hm ! Dragoste lumească !... Chi... chi... cu noroc, părinte, și bucurie !

Iar face cu ochiul.

Limbile se încurecă. Sătenii închină și se veselesc ; popa sfătuiește și cinstește cu moș Petrea Gînj ; e zarvă ; din partea cealaltă a ogrăzii vine viers de vioară și murmur moale de cobză hora se învîrte și flăcăii strigă ; din cerdac, boierii privesc cu drag și se veselesc și ei din veselia altora.

Țiganul cel bătrîn, uscat ca o coarnă, repezea de mama focului arcușul, cu mâna lui ciolănoasă și neagră sub sprîncenele mari, ochii tot sticleau însă. Cobzarul creț își plimba cotorul de pană pe strune și-și legăna capul negru, după tact. Iar Caraiman...

— apoi las' pe el ! — credeai că-i apucat de friguri ; țipa alăuta între degetele lui, nu alta.

Pe pajiștea verde, înaintea cerdacului, se învîrtea hora. Fetele erau în catrințe de lînă, vrîstate în fel de fel de ape ; flăcăii cu ițari strînși pe vînă, cu bondițe înflorite pe trup, cu cămăși cu pui...

Soarele scobora luminos spre munții vineți, văzduhul era limpede ; departe, sus, cîțiva vulturi pluteau în lumină, se roteau, cu aripile întinse nemișcate ; un vînt molcom aburea în răstimpuri.

Hora se învîrtea sub streșina unui nuc bătrîn ; soarele pătrundea pieziș, aurea frunzișul, păta iarba și presura flori de lumină pe horă. Și lăutarii cîntau și hora se învîrtea.

Fetele jucau ușurel, fără să zîmbească, cu genele plecate iar flăcăii frămîntau pămîntul, se răsuceau pe loc, băteau din călcăie tactul horii și strigau. Împrejur, în roata mamelor, porneau chicote și cumețrele își dădeau coate și-și arătau, din ochi, fetele.

Flăcăii învîrteau veseli hora, pletele filfiiau, vîntul aducea unde de răcoare ; soarele pătrundea călduț prin frunzele nucului ; și viersul de alăută se înălța limpede în lumina zilei, pe cînd cobza ținea hangul zumzăind cînd mai tare, cînd mai înăbușit zumba-zumba... zumba-zumba...

Iar în cerdac boierii stau pe scaune de nuc cu speleze mari sculptate, privesc și vorbesc. Vremea trece și soarele coboară în pîcelele munților, înroșind asfințitul ; în văi se întind umbre albăstriei, prin parcul boieresc trec fiorii amurgului.

Și hora tot se-nvîrtește și alăutele răsună lin în asfințitul cald ; umbre ușoare cuceresc nucul străvechi și vestmintele le flutură în umbră. Din cînd în cînd izbucnesc strigăte, încetul cu încetul strigă-

tele se moaie. curg mai încet. învăluite de o melancolie ușoară

*Foaie verde trei alune,
Mînilor pe piept oi pune
Și din gură tot oi spune
Cît te-am îndrăgît pe lume...*

Alăutele răsună lin, mai duios umbrele serii se împrăștie și vestmintele albe flutură nelămurite, ca într-o negură de poveste.

Dincolo. lîngă gîrlici, închinările au conținut și sătenii s-au împrăștiat. Butea zace goală ; pe aproape însă tot se mai aud vorbe grele și cîțiva gospodari mai voinici ar voi să mai cerce gustul vinului.

Ghiță Botgros e cu chef, dar nu se cumpănește. nici nu vorbește într-aiurea, numai ochii îi sticlesc în umbră și mînilor lungi nu mai au astîmpăr.

Se îndreaptă către Suliță

— Unde-i popa Ciotică, măi frate !

— Apoi eu știu ? răspunde oșteanul.

Botgros îl privește, se întepenește în picioare, își scoate pieptul înainte și se bate cu pumnul-n coș

— Apoi nu știi !... da' să-ți spun eu, bade Suliță. unde-i popa !...

— Unde-i ?

— Unde-i ? He-he ! saracul Botgros, el să trăiască ! Părintele Ciotică... mă rog, lasă ! destul... să-mi razi mie mustața, dacă...

Botgros se oprește deodată tainic. apucă pe oștean de piept și-l trage aproape, apoi se uită împrejur, se pleacă și-i șoptește :

— Mergi cu mine ?

— Unde ?

— Mă rog, asta-i treaba mea... Vorba-i să mergi cu mine... că dacă n-ei vedea ceva cum nu s-a mai văzut pe lumea asta... mă rog lasă !... destul... Mergi ?

— Merg.

Ghiță Botgros îl apucă de umăr și-l trage după el. Întâi se oprește la un colț de șură și scoate de după un stîlp un ciomag zdravăn de corn. Îl arată lui Radu și grăiește

— Îl vezi ?

— Îl văd.

— Bun. Dacă-l vezi, s-a mîntuit, atîta-i ! Acu hai cu mine...

În poarta curții se oprește iar. scapără și-și aprinde luleaua. pe urmă stă o clipă la gînduri, o strînge și o vîră la loc în chimir.

Pornesc la vale.

Luna iese deasupra codrilor la răsărit și poleiește cîmpiile în vale și Moldova depărtată, pe prund ; lămurește căsuțele pierdute în livezi.

Tovarășii pășesc tăcuți pe hudițile satului, la vale. Nici o umbră de om nu se zărește prin fereștrele mohorîte pătrunde afară lumina slabă și roșă de opaiț ; pe ici, pe colo, hămăiesc cîinii printre gard. Botgros își întinde picioarele lungi cît cataligele și face niște pași ca de uriaș, cu chipul osos și spîn înainte, cu gîtul lungit. Oșteanul pășește alături și se minunează Unde Dumnezeu mă duce omul ista ?

— Bade Ghiță, da-ncotro ?

— Mă rog, asta-i treaba mea ! atît... dacă nu ți-a plăcea, să-mi razi mie mustața ! Pss...

Merg ei așa o bucată de vreme pe hudițile satului, cătră marginea dinspre asfințit. Casele prind a se rări.

Deodată Ghiță Botgros își contenește mersul repede, apucă de mînă pe Suliță și-l trage cu el în umbra gardului.

— Pss !...

Oșteanul ridică capul pînă la coama gardului și se uită înainte. În fundul ogrăzii, printre copaci, stă pitită cu frică o căsuță și se uită la el prin cei doi ochi roșii, fără lucire.

Ghiță se ridică și el puțin și-și scoate capul deasupra gardului. Un dulău ciobănesc sare hămăind de două ori „Ham-ham !“.

Botgros fluieră ușurel și răspunde înăbușit :

— Eu sînt, măi Tărcuș... Nea Tărcuș... cuciu... Tărcuș, măi Tărcuș...

Cînele tace și-și mișcă ciotul care-i ține loc de coadă.

— Bun ! zice Ghiță Botgros, iaca-i bun...

Apoi se întoarce spre tovarăș : — Ții minte pe femeia ceea care ți-am arătat-o dimineată ? Ei, apoi să știi că femeia aceea șede aici... Marghioala Lupului.

— Înțeleg... șoptește Suliță.

— Pss... taci, că nu-nțelegi...

Ghiță strigă iar, încetinel, cînele : „Cuciu, cuciu, Tărcuș...“ și face cu mîna semn. Suliță se ia după dînsul ; ajung la pîrleaz, sar, cînele vine lîngă ei, se gudură și se freacă de cataligele lui Botgros.

— Pesemne te cunoaște cînele, bade Ghiță ?

— Da, mă cunoaște...

Iar face semn de tăcere și pornește înainte, pe lîngă gard. Celălalt după dînsul. Ajung așa la prispă.

Încet și ușor Botgros se întinde și-și alipește urechea de beșica de porc întinsă în fereastră. Stă și ascultă, cu o mână rezemat de prispă, cu una ridicată în sus spre cap.

Deodată se dă înapoi, trăgînd și pe oștean după el. Încet se strecoară pe lîngă gard.

Apoi Ghiță tușește și prinde a păși îndesat. Suliță întreabă mirat :

— Ce-i ?

— Nu-i nimic, aici șede Marghioala Lupului... atît...

Ghiță Botgros tușește și dupăiește, tot așa face și ostașul. Ajung la ușă. Se aude scrișnind zăvorul și ușa se deschide. Le iese înainte femeia voinică și rumănă de dimineață.

— Bună sara !

— Mulțămesc... Dumneata ești, cumătre Ghiță ?

— Mda, eu sînt, cumătră Marghioală, — rostește Botgros îndesat ; eu și cu badea Suliță... Ei, da' ce mai faci, ce mai zici ? (În vremea asta trec prin tindă ; Botgros se uită cu luare-aminte în toate părțile și cotrobăiește cu bățul prin cotloane).

— Bine, ce să fac ? Ia, și eu, mă găteam de culcare.

— Ihî ! mda-da... apoi dă, ce să faci ?

Intră cu toții în casă. Botgros se uită în toate părțile, apoi bate o dată cu vîrfurile ciomagului în pămînt.

— Ara, cumătre Ghiță ! zice Marghioala, da' ce ți-ai luat așa drughineață ? Doar nu era să sară ni-meni la dumneata !

— De unde știi, cumătră ? Dă, poate sare vreo dihanie, mai știi ?

Și Botgros se uită iar primprejurul lui. Deodată își ațintește privirea. Suliță se ia și el după privirea lui Ghiță.

În fund lângă horn, sub lavița largă, se zărește un capăt de suman, ori de giubea, așa ceva.

— Aici e cheia și lacata ! gîndește Suliță.

În vremea asta, deodată Ghiță face doi pași cît lumea de mari și se așază pe laviță, drept deasupra capătului de suman ori de giubea, și încă pune și talpa piciorului îndesat, deasupra. Pe urmă zice :

— Frate Suliță, ia vină-ncoace... să mai ședem de vorbă.

Fratele Suliță se așază lângă el. Botgros începe :

— Și așa, zi, cumătră Marghioală, te găteai de culcare... ha ? Bun, iacă-i bun... Hm !...

Cumătra nu e în toate apele ei. E aprinsă la față și încurcă vorbele. Cearcă să pară veselă, dar se cunoaște că se preface. La urma urmei, se așază pe un colț de laviță cu mîinile subpuse și răspunde lui badea Ghiță :

— Da, cumătre, mă găteam de culcare. Ce să fac ? dacă-s singură...

— Mda-da... așa-i... singură...

Cumătrul șade ca pe ghimpi, vorbește gros și îndesat. Femeia se uită cam sfioasă la el, după vorbele cele din urmă. Cumătrul se întoarce spre Radu Suliță :

— Iaca, frate Suliță... Cumătra Marghioala... asta pe care-o vezi aici... tare-a mai fost ea gospodină și femeie la locul ei... și tare mi-a fost mie dragă... chî-chî ! știi, frate Suliță... îți spun drept... să-mi razi mie mustața, dacă nu-ți spun drept... destul !

Ghiță Botgros suspină și e foarte tulburat ; numai de băutură nu poate fi el așa de tulburat, nici

nu ar apăsa așa tare, numai din pricina asta, pulpana pe care șade piciorul lui. Cumătra Marghioala nici nu știe ce să zică, nici nu știe încotro să-și poarte ochii.

În căsuță e lumină slabă ; opaița arde roșă, sus, pe colțul hornului, și mucul sfîrșie în seu. Prin colțuri e umbră ; în umbră zace și culmea de deasupra lui Ghiță Botgros, și pernele, și lăvicerele clădite pe lada înflorită din colțul laviței. La icoane arde candelă săracă. În grinzi afumate stau grămădite mănunchiuri de buruieni uscate. O mîță cenușie toarce în vatră. Și opaița împrăștie peste toate o lumină roșă, tremurătoare.

Ghiță tușește și se sprijină în ciomagul citoros. Suliță se uită la el, el îi face semn cu ochiul, pe urmă iar tușește. Cumătra nici nu știe cum să lege un capăt de vorbă.

— Mîndră horă a mai fost azi la curte. Ce zici, cumătre Ghiță ?

— Mîndră. Așa-i c-a fost mîndră, frate Suliță ?

— Da, zice Suliță, mîndră.

Cumătra cearcă să zîmbească și îngîină iar

— Dar, poate n-ai prea băgat de samă, cumătre, că cinsteai la gura gîrliciului...

— Da, poate n-am prea băgat de samă, grăiește Ghiță ; ce zici, frate Suliță ? poate n-am prea băgat de samă la horă... (face semn cu ochiul), da' am băgat de samă la altceva. — Tușește și tace. Femeia nu răspunde ; Ghiță zice iar : — Poate am băgat de samă la părintele Ciotică... Săracul părintele Ciotică ! de treabă om... numai că rîvnește la bunul al-tuia... Pss ! destul !...

Cumătra Marghioala schimbă fețe-fețe. Ghiță își mîngîie ciotorosul. Un răstimp tac cu toții. Deodată Ghiță zice tare :

— Tare mi-i drag mie popa Ciotică... Ce zici, cumătră ?

— Apoi dă, știi eu ce să zic ?

Și cumătra își întoarse ochii de la el și se uită încurcată în altă parte ; își ia mînile de la piept și caută să păturească lăvicerul de pe laiță. Oftează și e ca varul la față.

Pe chipul lui Botgros trece lumina unui zîmbet poznaș, ochii clipesc șireți.

Așa trece cîtăva vreme ; nimeni nu zice nimic.

Deodată pornește un geamăt înăbușit de sub laviță, un gîriit greu, așa ca o tusă stăpînită. Cumătra își duce mîna la ochi și se întoarce ; din albă s-a făcut vișinie. Ghiță zîmbește a rîde.

— Ptiu ! drace, da' ce m-am spăriat !... Pesemne nici n-ai știut, cumătră, că a intrat jigăraia de cîne în casă ! Diha... țibă, potaie !...

Și Botgros înșfacă ciotorosul și, fără să se uite sub pat, îl repede printre picioare, cu vîrfurile înainte.

— Tibă ! uite colo, oameni buni, că nici se dă dus !

Și iar dă cu ciotorosul. — A dracului lighioaie !

Sub laviță iar se aude un geamăt înăbușit. Și numai odată se frămîntă ceva greu și zbucesc de sub pat o namilă neagră cu capul roș.

Ghiță se preface că nu cunoaște pe popă și sare îngrozit.

— Vai de mine ! Sai, frate Suliță !

Și nici una nici două, ridică ciomagul și poc ! în potcapul popii. Parcă a pocnit un pistol ; potcapul

crapă, se afundă și trece peste urechile popii Ciotică.
Iar Ghiță, tot spăriat

— Sai, frate Suliță, nu mă lăsa, că dă dihania la mine !

Și iar, poc ! poc ! în popă.

Cuvioșia sa cearcă să se scoale, dar cade în brînci, pentru că piciorul lui Botgros ține pulpana anteriuului ; cuvioșia sa geme înspăimîntat și duce mîna la cap ; Ghiță geme și el mai înspăimîntat și cară popii cu citorosul ; popa se zbate, dar Ghiță ține zdravăn, Ghiță numără pocnitură peste pocnitură, Ghiță dă cu îndîrjire.

Cumătra își mușcă mînile și prinde și ea a țipa. Suliță dă să sară în ajutorul popii.

La urma urmei, prrr ! se rupe anteriul, și popa țivai ! în patru labe, pe ușă ; Botgros cu ciomagul după dînsul, Suliță după Botgros. Cumătrul strigă cît ce poate :

— Pe el, măi, după dînsul, măi ! ține-l, măi ! Și cuvioșia sa fugă de-i sfîrșie călcăiele, sare peste pîrleaz și, la goană, pe hudită ! Pulpanele anteriuului filfiie în fugă, parcă zboară popa, așa fugă ! Și Botgros chiuie din pîrleaz :

— Chiu ! pe dînsul, măi ! ține-l, măi ! huitana-nanaaa !

Cîinii încep să zăpăiască și sar după popă, și popa fugă și fugă... zboară, și pulpanele anteriuului par-că-s aripi.

Ghiță se întoarce rîzînd, scoate beșica de porc din chimir își umple luleaua, o umple și pe a lui Suliță, apoi, scăpărînd, grăiește :

— El, drăcia dracului ! măi frate, ce zici ? parcă a fost popa Ciotică, bre !

CUM SE ÎNCHIDE O RANĂ
ȘI CUM SE DESCHIDE ALTA

A doua zi tot soare, cald și frumos. Rănitul Nicoară Potcoavă era mai senin. O parte din noapte veghease mezinul la căpătăiul lui. Baba doftoroaie stătuse și ea de obște acolo, schimbase legăturile și spălase rana cu isop. Bolnavul dormise liniștit.

Dimineața, Petrea Gînj intră tiptil în odaia bolnavului. Andrei Dăvideanu și mezinul ședeau în jilțuri ; dimineața luminoasă ajungea pînă la ei, pe fereastra deschisă, cu miros de flori și de verdeață ; raze aurii jucau vesele pe divanul bolnavului acoperit cu pînze albe de in.

Potcoavă deschise ochii și își îndreptă spre frate-său și spre gazdă privirile.

— Ei, cum îți mai este, voinicile ? întrebă boierul bătrîn, punîndu-și mîna pe fruntea lui. Ți-i mai bine, nu-i așa ?

— Mi-i mai bine, răspuse Nicoară zîbind.

— Dar rana, tot te mai doare ?

— Nu mă mai doare.

— Aș ! zise Alexandru, unde se poate să-l doară pe dînsul ! Face ca și atunci cînd îi curgea sîngele șiroi și el îi da că n-are nimic.

Bolnavul zîmbi uitîndu-se cu bunătate la frate-său ; boierul Andrei îl privea părintește, cu mînile împreunate pe pîntece. Urmă un răstimp de tăcere blîndă ; un cinteț țîriia în tufele de lîngă fereastră ; rîndunelele însemnau linii negre în lumină ; primăvara aducea mîngîieri calde.

Rănitul se uita pe fereastră gînditor. Deodată ochii lui se scoborîră în odaie ; păreau a căuta ceva.

— Ce-i ? întrebă bătrînul Dăvideanu.

— Moș Petrea... murmură bolnavul.

Bătrînul oștean tresări și se apropie, cu ochi umezi, trăgîndu-se vrăjmășește de o mustață.

— Aici-s, stăpîne.

— Ce mai faci, moș Petre ? șopti Nicoară, uitîndu-se țintă la moșneag ; tare nu te-am văzut de mult ! Îmi pare că stau de un veac în perne, moș Petre...

Oșteanul își întindea fără milă mustața căruntă și stufoasă.

— Oare cînd om porni noi, moș Petre ?

— A da Dumnezeu, stăpîne ! izbuti în sfîrșit să geamă bătrînul.

Cintezul tot cînta cu foc în tufele de lîngă fereastră și primăvara aducea mîngîierea depărtărilor. Moș Petrea zise deodată

— Murguț e zdravăn, stăpîne, și te-așteaptă !

— Tocmai asta voiam să te întreb, moș Petre, rosti visător Potcoavă ; saracul Murguț ! oare l-oi mai încălica eu ?

— Mare-i Dumnezeu, stăpîne !

— Ai să-l încalici, frate, zise vesel mezinul.

O licărire ciudată trecu prin ochii rănitului. După o clipă pleoapele se lăsară pe lumini și obrajii se îmbujorară. Încă o dată buzele mai șoptiră „Saracul Murguț!“ Apoi, în fruntea-i largă dunga prinse a se adînci.

— Doamne-Dumnezeule ! rosti încet Potcoavă ; voi mai vedea eu stepa fără de hotar ? Cine știe de-oi mai apuca zile ca altădată ! Avem de plătit datorii...

Murmura cu ochii închiși. În odaie era lumină și tăcere. Moș Petrea stătea în picioare dinaintea divanului, drept, cu fruntea plecată, cu ochii licăritori sub sprâncenele negre ; mezinul, cu bărbia în palma dreaptă, cu cotul pe divan, se gîndea, pătruns de cele din urmă vorbe ale frăține-său. Boierul bătrîn îi privea, cu ochii luminați de bunătate.

Baba doftoroaie intră cu oblojelile ei întinse pe pînze albe și se apropie, pășind mărunt. Nicoară Potcoavă deschise ochii.

— Să-ți desfac legăturile, dragul mătușii..:

Și desfăcu baba legăturile vechi și puse oblojeli nouă. Apoi grăi

— Rana are carne bună și se astupă ; acuma îți trebuie hodină ; în două-trei săptămîni ești în picioare...

— Trei săptămîni ? zîmbi amărit Nicoară ; .atît de mult ? Am căzut mai tare decît îmi închipuiam...

— În trei săptămîni încalici... șopti baba Anița ; n-avem cum face altfel ; sîntem în mîna lui Dumnezeu.

Rănitul oftă și așteaptă să plece doftoroaia. Atunci întrebă, fără a-și întoarce privirile

— Ce vuiete și ce viers de alăute se auzeau ieri ?

— A fost horă în curte, răspunse mezinul, și pușcașii au chefuit după ce... ne-am...

— Da, a fost horă, îi tăie vorba bătrînul Gînj, făcînd semn mezinului ; numai horă a fost...

— Ați fost la vînătoare ! zise Nicoară, cu vioiciune și cu părere de rău nespusă.

— Ba n-am fost, stăpîne, răspunse repede bătrînul oștean, n-am fost la nici o vînătoare...

Rănitul zîmbi amărit și neîncrezător, pe cînd bătrînul își întindea mustața și făcea cu ochiul celorlalți.

Baba plecase ușoară ca o umbră.

— Doamne, cum aș vrea să mă înzdrăvenesesc ! șopti iar Potcoavă ; apoi închise ochii. După un răstimp, Andrei Dăvideanu și Alexandru Potcoavă crezură că bolnavul a adormit, își făcură semn și ieșiră în vîrfurile picioarelor.

Bătrînul Gînj, rămas singur, se uită în tăcere la rănit. Apoi se apropie ușor, se plecă și sărută părul lucios al lui Potcoavă. Cînd se ridică, două lacrimi străluceau sub genele-i groase. Un oftat umflă pieptul bătrînului, și un glas, un suspin, de-abia se auzi

— Suflete... suflete !

Apoi, ca și un condamnat apăsător de o durere mare, ieși tăcut și încovoiat.

Odaia rămase în tăcere, plină de lumina soarelui de primăvară. Mîngîieri calde veneau din cînd în cînd.

Așa a trecut multă vreme. Potcoavă ofta uneori prin somn. Se auzeau în liniștea zilei trîmbițări de cucoși ; muște mari albastre se izbeau în geamuri.

Într-un tîrziu se auzi un fișit ușor. Pe ușă intra, ușorică și luminoasă, jupînița Ilinca, albă la chip, cu obrăjeii rumeni, subțire și mlădioasă. Pe o tîpsie de argint ducea un filigean de lapte din care ieșeau aburi. Știusese boierul Dăvideanu pe cine să trimeată la bolnav ; îi trimisese pe jupînița cum ai trimite o veste bună, ori o floare, la vederea căreia oricine se bucură.

Ilinca păși încet pînă la căpătăiul lui Nicoară ; acolo se opri. Rănitul deschise ochii, pe urmă îi închise repede ca orbit de soare, apoi îi deschise iar și-i aținti uimit asupra fetei ; un zîmbet luminos îi trecu pe față.

Fata zîmbea și ea, cu ochii mari, negri, ațintiți asupra lui Potcoavă. Gura rumână murmură, cu un glas ce suna dulce la auz :

— Nu poștești lapte cald ?

— Ba cum nu ? răspunse rănitul. Se ridică într-un cot și întinse mîna cealaltă.

Ilinca se așeză pe scaun, alătura, iar Nicoară Potcoavă începu să soarbă laptele din filigean. Din cînd în cînd se uita la fată, cu ochi mari, fără zîmbet acum.

De bună-samă că se întreba Oare asta să fie fata lui Irimia Golia, fata asta așa de gingașă ? Ilinca, tot zîmbind, se uita la el cum sorbea, cu ochii ei mari, mistuitori — două flori de întuneric.

Cînd Potcoavă sfîrși, ea luă tipsia și filigeanul și ieși ca o arătare luminoasă. Rănitul o urmări cu ochii, apoi rămase gîndindu-se.

Poate își puna aceeași întrebare Se poate să fie fiica lui Golia, fata asta așa de gingașă ?

În urmă, fruntea i se încreți și brazda adîncă a amarăciunii răsări.

Acum se gîndea la viteazul Ion-Vodă, la Iuda vînzătorul și la răzbunare, la Petru Șchiopul cel ticălos și la ursita lui de oștean pribeag. În loc să fie mare și temut, în loc să stăpînească, zace în perne, rănit în coastă și cu gîndul numai se gîndește, dar cu brațul nu poate face nimic. Adînci și furtunoase dorinți zguduiau sufletul rănitului și, într-o lumină sîngeroasă, visa o răzbunare îndeplinită.

Cătră sară a venit iar Jupînița Ilinca ; dar nu i-a adus lapte, ci mîncare întăritoare, și n-a stat puțin ca dimineață. Ochii ei priveau plini de strălucire pe Nicoară Potcoavă, cercetau cu o bucurie copilărească chipul frumos al oșteanului.

Numai atît l-a întreat :

— Îți place mîncarea ?

Iar Potcoavă a făcut semn că-i place și a mîncat cît un voinic. Fata ședea potolită, cu mîinile pe genunchi. N-au mai rostit amîndoi nici un cuvînt. Fata a luat tablaua și a ieșit ușoară, iar Potcoavă a rămas singur, cufundat în amărăciunea gîndurilor lui.

A doua zi și a treia zi a căzut o ploaie rece și vîntul bătea mînios, vîjiind, în dumbravă. În tăcerea odăii, veneau țipetele chinuite ale craiului-călător și înfiorări adînci se strecurau pe coș.

Rănitul asculta și se gîndea la copilăria limpede și la tinereța pentru totdeauna prăpădită în zbuciumări cu dușmanii. Își aducea aminte de anii fără griji, cînd hoinărea cu tovarășii pe malul bălților și pe nemărginitele cîmpii pline de soare, își aducea aminte de Potcoavă cel de altădată, acum cufundat într-un amurg de basm.

...Pe urmă fi trecu pe dinainte icoană după icoană dintr-o tinereță fără odihnă. Visuri de vitejie, zile de lumină și negură, o uriașă desfășurare de vrednicie, după pilda fratelui mai mare.

Avere : calul, pala și curajul ; tovarăși : un întreg popor de viteji.

A dus o viață de pribegie, cu vitejii, prin stepe fără hotar, pe ape repezi și limpezi, prin țări înflorite și prin pustietăți arse de secetă. De multe ori mîncă și dormea pe cal, de multe ori călărea și se hărțuia zile întregi. În jurul lui se înmănunchease un popor

de voinici, și fulgerul paloșului său sclipise în patru părți de zare. Turcii, tătarii și leșii murmurau cu groază numele lui și, în nălucirile de spaimă ale acelor vremuri înfricoșate, falnica lui făptură se arăta într-o rumeneală de sînge.

La veghele războinicilor se închegau cîntece slăvind vitejia lui ; focurile ardeau în stepă, voinicii ascultau privind înainte într-un vis de glorie vîntul trecea murmurînd prin ierburile mari.

Veneau și zile de veselie nebună, — petreceri vitejești în care vinul curgea ca o gîrlă nesecată. Dar erau puține acele zile. Venea o veste grabnică ca un vînt și voinicii porneau ca vijelia pe caii lor pietroși. Potcoavă îi ducea uragan spre vrăjmași. Vîntul vijîia prin stepă și-i umplea de fiori în goana nebună a cailor, iarba pletoasă se culca după vînt și fugea în valuri, de-a valma cu ei. Așa alergau nopți și zile — zilele în soare, nopțile în lumina tainică a stelelor și a lunii. Ajungeau. Intrau în altă vijelie, în vijelia trăsnetelor și în vijîirea paloșelor.

Așa au trecut ani de tinereță nedomolită.

Pe urmă au venit zilele lui Ion-Vodă, zile puține de vitejie fără samăn și de izbînzi strălucite.

Dar uraganul stîrnit de mare domn s-a potolit, o liniște de moarte s-a întins în nefericitul pămînt al strămoșilor.

În liniștea aceasta, glasul răzbunătorului izbucni ca o trîmbițare de moarte. Frații hotărîră să ridice movili de oase pe mormîntul fratelui mai mare ; și pentru că mormîntul acela nu era nicăieri, frații trebuiau să lase oase albe de dușmani pretutindeni.

Însă rana din coastă aducea tristeță și îndoială cu dînsa, și visurile luminoase ale trecutului mureau, se risipeau ca o pulbere de raze, și întunericul venea.

Potcoavă se gîndea și la trecut și la viitor, pe cînd ploaia bătea în geamuri și pe cînd vîntul bubuia în parc. Îndoiala și rana pustiau sufletul viteazului. Singur numai cu cîțiva tovarăși de nevoi, departe de mulțimea de viteji care-l iubeau, țintuit în pat de o rană grea, ofta amar și sarbăd, cu privirile în gol, cu fruntea încrețită.

Vîntul umed plîngea afară, se vînzolea cu frunzișurile și aducea valuri de ploaie, izbindu-le în geamuri ; în odaie pătrundea o lumină mohorîță și rece.

Mezinul și boierul Andrei veneau și stăteau mult la căpătîiul rănitului, dar nu schimbau cu el decît puține vorbe, îl lăsau mai mult cu gîndurile, tăcerea părea a-i face mai bine decît vorba. Baba venea și ea ca o umbră și-i schimba legăturile și iar ieșea ca o umbră, tot tăcută, cu mișcări sfioase. Și iar rămînea rănitul cu gîndurile triste ale vîntului umed.

Hinca pătrundea în tăcerea și-n umbra mohorîță, ca o lumină de primăvară. Se așeza la căpătîiul bolnavului și aștepta, privindu-l cu ochii ei mari luminați de milă. Cînd și cînd întreba cu grijă cîte ceva și pe față i se aprindea bucuria, dacă rănitul o privea cu mulțămire.

Amîndoi păreau că ascultă suspinul vîntului, dar amîndoi nu auzeau nimic. Unul se gîndea la nenorocirea lui și se scobora în adîncul sufletului și în întuneric cu îndoiala ; celălalt cerca să găsească ce se petrece în sufletul rănitului.

Începea fata să-și închipuie viața zbuciumată de ostaș, și-i veneau în minte poveștile pline de fiori ale copilăriei. I se părea că găsește o asemănare între frații aceștia rătăcitori și voinicii feți-frumoși, care

caută zîne pe care nu le cunosc și se luptă cu zmei ce varsă foc pe gură.

Fata fusese crescută în liniștea mănăstirească a unei curți boierești din țară și nu văzuse decît fețele bătrînilor ei, ale robilor și ale sătenilor.

Bunicul și bunica niciodată nu-i vorbiseră de strălucirile ostășești și de bogăția curților domnești ; ba încă niciodată nu-i vorbiseră de faptele tatălui său ; iar fata, acum răsărită, se ferea să întrebe ; acum, cînd bănuia că mai este o lume dincolo de liniștitele cîmpii ale Moldovei, tăcea pentru că băgase de samă că chipurile bătrînilor se întunecă la numele tatălui.

Floarea, dacă dă de întuneric în drumul ei, se întoarce spre soare ; tot așa, sufletul tînăr al copilei se îndrepta spre lumina tinereții și spre viitor, și uita trecutul, o dată cu acela căruia niciodată nu-i zisese „tată“.

Și iată că deodată vin pe neașteptate doi oșteni tineri și voinici. Fata se uită la ei, întăi curioasă, ca la o minune. Pe urmă se apropie. Îi aude vorbind ; îi vede mișcîndu-se ; aude, vede că sînt viteji și buni și cade mintea ei tînără și neștiutoare pe gînduri.

Se uită la cel mai mare cu sfiiciune, pentru că-l vede întunecat și plin de durere ; se uită la mezin cu bucurie, pentru că-l vede vesel și glumeț. Și amîndoi frații îi plac, se simte învăluită de umbră și lumina lor ; cînd vede deosebit pe cîte unul, simte aceeași mișcare de suflet și aceeași bucurie neînțeleasă.

Cînd sta la căpătăiul celui mai mare și îi vedea ochii țintiți, duși în lumea gîndurilor, sta și ea tăcută, înfiorată, și se gîndea și ea, fără voie, la multe, — și ades poveștile copilăriei îi încălzeau sufletul și-i

aprindeau ochii negri. Vîntul se bătea afară cu pădurea. Potcoavă se bătea, în pînzele albe, cu gîndurile, și fata sta nemișcată și înfiorată, cu minile mici albe în poală, și privea pe rănit cu ochii ei minunați.

Așa au trecut cîteva zile.

Într-un rînd, pe cînd Ilinca sta cuminte în scaunul cu spătar nalt, o rază albă de soare străpuse nourii cenușii și ziua mohorîță și ajunsese ca o pată luminoasă pe chipul rănitului. Nicoară Potcoavă își ridică privirile și întîlni ochii duiosi ai fetei. Un zîmbet fugar ca lumina ce-i juca în ochi trecu pe buzele lui și se răsfrînsese și-n ochii Ilincăi. Întrebă încet :

— De ce te uiți așa la mine ?

Fata se înroși și răspunse, ferindu-și privirile :

— Nu mă uit...

O clipă își întoarse ca fulgerul, iar, privirile ; și cînd dădu de ochii adînci ai rănitului, se ridică sfioasă ca o căprioară și se mai uită o dată înapoi, apoi se șterse, o dată cu lumina de soare.

Potcoavă rămase uitîndu-se o bucată de vreme după ea ; apoi își încreți fruntea, privirile i se întunecară, și capul pletos și creț se lăsă în perne cu gîndurile de totdeauna.

Privirea lui înnoptată păruse a zice : «De ce mă uit eu după fetița asta ? ei îi vine a rîde și mie numai de asta nu-mi arde»...

Cătră sară, cînd intră iar fata, ochii lui Potcoavă o așteptau, iar chipul fetei, sfios la început, se luminea. Rănitul întrebă :

— A stat ploaia ?

— Da, acum e frumos, s-a răzbunat...

Chipul fetei se înveseli, ochii lui Nicoară păreau luminați de soare. Dar după ce plecă Ilinca, fața bol-

navului se posomorî iar și-n sufletul lui scăpară scînteia altei dureri.

Nicoară Potcoavă se temea de ceva ; se temea de ceva mai primejdios decît vijelia războiului.

Noaptea, n-a închis ochii, și dimineața, cînd intră Ilinca în odaie, îl găsi posomorît și rece.

★

Soarele veni vesel și cîmpiile se umplură de aburi. Pe Moldova și pe codrii stăteau grămezi mari, alburii de nouri și nici un vînt nu aburea.

Tovarășii fraților o duceau bine la curtea boierului Andrei Dăvideanu. Cît a fost vreme urîță și ploioasă, au stat închiși la un loc, au rîs, au șuguit, au povestit și au petrecut minunat. Moș Petrea Gînj bea și mînca zdravăn și se răzbuna de zilele de lipsă; Ghiță Botgros își plimba trupul ciolănos pe cataligele cele lungi și îndruga verzi și uscate, țesute de «Să-mi razi mie mustața, dacă nu-i așa...»

Cum s-a făcut, cum s-a dres, dar din taina cea mare a goanei după popa Ciotică n-a rămas nici o taină. Ori că Botgros s-a răscolat, ori că Suliță a vorbit ce nu trebuia, — de bună-seamă nu se poate ști : dar se știe că preacinstita față a părintelui a rămas mînjită o dată cu cinstea lui.

După cum se vorbea, aflase tot satul de patarania popii și n-a mai îndrăznit sfinția sa să iasă din casă decît a patra zi după întîmplare, și atunci barba-i părea zbîrlită și coada roșă nu-i mai era împletită frumos și trecută pe sub antieriu. Ajunsese pesemne vestea și la preoteasă.

Iar cumătrul Ghiță Botgros a prins să se căiască. În vreo două rînduri, l-a prins Suliță uitîndu-se cu jale la citoros și dînd din cap amărît.

— Ce-i, frate Ghiță ?

— Ia, ce să fie, frate Suliță ? Mare păcat... zău așa, mare păcat am făcut ! Să otînjesc eu spată sfințită... phiii ! mare păcat !..

— Da' păzește-ți treaba, omule... parcă nu ești în toate mințile... ori șăguiești !..

— Nu, nu șăguiesc, frate Suliță... Mare păcat ! Mie îmi vine în gînd să mă duc la călugărie, zău așa... Dacă nu m-oi duce la călugărie, să-mi razi mie mustața.

Lui Suliță i-a venit a rîde ; a zîmbit și s-a uitat în ochii poznași ai lui Ghiță Botgros, s-a gîndit la pivnița boierului cea plină cu antale și a priceput de ce vorbește cumătrul de călugărie.

Iar cu ispășirea lui s-a întîmplat altfel. Sara, cînd îl căută Suliță, ca să mai stea de vorbă, să mai cinstească cîte o ulcică, ia-l pe badea Ghiță de unde nu-i ! A doua zi l-a întîlnit vesel de tot.

— Ei, frate Ghiță, tot te mai gîndești la călugărie?

El începu a rîde și umplu luleaua oșteanului de tutun

— Las', frate Suliță, să nu mai vorbim de asta... cumătra să fie sănătoasă !.. Hai să cinstim un păhărel !..

La vorbele acestea, a înțeles Suliță cum s-a pocăit cumătrul.

În cele două zile care au urmat, s-au dus boierii la vînat singuri. Avea boierul Andrei cîni minunați, și sara s-au întors cu lațurile pline de rațe întăia oară, iar a doua oară cu cîte o păreche de cucoși cum nu se mai află de mîndri.

Cei mai tineri își făceau de cap prin curte, mai ales Totîrnac era un vulpoi fără pereche. Moș Petrea Gînj se împrietenise la cataramă cu logofătul (pe-

semne pentru că logofătul era chelar) ; Caraiman era nedespărțit de bucătarul Timofte, cît îi era foame, iar vremea cealaltă și-o petrecea dînd iama în țigăncile oacheșe, rățoindu-se și răsucindu-și mustățile cît un crai ungureșc.

Dar cînd era vorba de așa ceva, mai nici unul nu se da îndărăt. Se făcea cale bătută pe unde erau catrințe înflorite ; și era o prietenie și o înțelegere în curtea boierească de-a mai mare dragul. Bada Șuliță își făcea traiul cu Botgros pînă în sară ; iar cum se aprindeau stelutele satului, pe Ghiță îl apuca pocăința și pornea săracul, întovărășit de ciotoros. Iar mănăstirea, știm noi unde era.

Așa au dus-o voinicii în curtea boierului Andrei. Viața curgea liniștită, zilele treceau tihnite, serile veneau calde și pline de frumusețile primăverii. Prin colțurile curții cîteodată, sara, se adunau flăcăii țigani și începeau să zică de dragoste din alăute, după ce înăbușeau strunele, cu pieptene ; de pe dealuri depărtate răspundeau melodii de bucium, treceau cu vîntul serii și mureau în depărtări.

Rănitul mergea grabnic spre însănătoșire, jupînița Ilinca trecea deseori pe gînduri cătră odaia lui...

Se învălmășea o furtună grea în sufletul voinicului și simțiri ciudate nășteau în sufletul fetei. Alții erau ochii ei acum ; intra cu sfiiciune mai mare în odaia rănitului și, ades, părăsind obrazul întunecos al lui Potcoavă, două fire scînteietoare de rouă izvorau în colțul genelor lungi. Numai cînd da cu ochii de mezin, fața i se umplea de lumină.

Într-un rînd, păduricea din preajma curții boierești, — parcul străvechi, — odihnea în lumina soarelui de amiază. Adîncurile oftau ușor, cînd se umpleau de o boare abia simțită. Rîmnicul dormea în

poiana de arini din vale, aurit de soare, liniștit ; legioane de mîsculițe învîrteau hori pe deasupra luciului : unele cădeau și înfiorau oglinda. Împrejur, pe maluri, se întindea o împestrițare gingașă de flori sălbaticе, de la mîndra lumînărică galbenă pînă la scînteuța albastră *Nu-mă-uita*, așa de umilită și așa de duioasă sub răsfirarea sălciilor pletoase.

Pe rîmnic, în păpurișul tînăr, neagră și nemișcată, sta o luntre cu lopețile în laturi, ca o pasere ostenită cu aripile atîrnate.

Era liniște. În ziua aceea jupînița Ilinca se plimba prin florile poienii și părea și ea o floare. Trecea gînditoare prin umbre și lumini ; părul ei negru licărea în soare, fluturi albi se abăteau din zbor spre ea.

Fata se gîndea la cei doi frați și nu putea înțelege ce doruri tainice își făceau cuib în sufletul ei tînăr. Nu înțelegea, dar nici nu se muncea să înțeleagă, — dorul pentru inimă e făcut. Numai gînduri stăruitoare aduceau icoanele de totdeauna. Potcoavă, întunecos și mîndru ca noaptea, totdeauna îi umplea sufletul de sfiiciune și o mișca pînă la lacrimi ; celălalt, tînăr și vesel ca ziua primăvăratică cu soare, o umplea de voie bună și-i punea lumină și rîs în ochi. Se gîndea în singurătate la amîndoi, și ochii cînd se umbreau de o tristeță trecătoare, cînd se lumineau de focuri vesele. Și parcul vechi ofta, străbătut și el de un fior tot așa de tainic ca și fiorii ce umpleau sufletul fecioarei.

Fata visa. Pașii, fără voia ei, o duseră pe covorul de flori, cătră lacul singuratic. Trecea gînditoare prin flori, prin umbre și lumini. Deasupra ei cerul era adînc-albastru, dincolo de bolțile nemișcate de frunzișuri. Ochii ei urmăreau o rîndunică ce săgeta pe

luciu lacului, înfiorînd unda neclintită, o urmăreau pînă ce o pierdeau în nemărginirea albastră și curată ; sau, întorcîndu-se în altă parte deasupra cîmpiilor Moldovei, se luau după cocostîrci, care treceau pe departe, cu vîslele întinse, plutind lin. N-avea de ce să fie veselă, nici tristă ; ba poate avea de ce să fie veselă ; atunci de ce uneori ochii adînci și frumoși licăreau într-un paienjenîș de lacrimi ?

Soarele se lăsa spre munți ; mierle, ici-colo, ca flaute nevăzute, cîntau în tăcere.

Deodată, pe poteca dinspre curte, se arătă Alexandru. De bună-samă că venea să caute liniște și singurătate. Singurătate nu mai putea să aibă pentru că jupînița Ilinca era și ea în poiană. Și uite, mezinul lui Potcoavă a tresărit de bucurie, s-a simțit încălzit în coșul pieptului și nu i-a părut rău că nu va mai fi singur. Poate dacă ar fi întîlnit pe altcineva i-ar fi părut rău. Așa i-a părut bine, și încă bine de tot.

Tinerii se văzură. Ilinca se opri rumenindu-se, Alexandru se îndreptă grăbit spre ea. Cînd fu aproape, cît era el de viteaz, dar tot a simțit un tremur. Se apropie și se opri și el, — și dacă se opri, tăcu.

Oșteanul n-are nici o clipă de odihnă : totdeauna trebuie să se lupte : ori cu dușmanul, ori cu paharul, ori cu dragostea. Cu dușmanul iese el învingător de multe ori, dar cînd se luptă cu paharul, ori cu dragostea, — tot dușmani la urma urmei, — nici nu se poate să nu cadă.

Alexandru se lupta acum cu dragostea — se lupta, dar nici nu căuta să învingă ! De mult, de mult era învins, și acum tremura în fața vrăjmașului. Dar dușmanul, nici el nu era cumplit și, cît

de învingător era, tremura și el ; și amîndoi tăceau și se uitau în altă parte.

Lucrurile nu puteau dura mult așa.

Apele rîmnicului se colorau în luminile asfințitului ; paserile slăveau în desişuri mîndrețea sfîrșitului de primăvară și duiosia sfîrșitului zilei.

Ilinca zise, sau șopti mai degrabă

— Încotro te duceai ?

Iar Alexandru răspunse :

— Veneam să văd rîmnicul... (Acum nu-i mai păsa lui de rîmnic !).

După ce tăcură iar un răstimp, porniră amîndoi pe cărarea din ierburi, în jurul apei. Și voinicîl cel care râcea în bătălii de băga în răcori pe dușmani, grai încel

— De ce te plimbai așa de singurică ?

— Mă plimbam, răspunse fata încurcată, ca de multe ori ; mi-i dragă poiana asta...

— Chiar e și frumoasă... foarte frumoasă... într-adevăr.

Ar fi vrut să mai spuie el ceva, dar vorbele se împotriveau să iasă.

Făcură ocolul lacului, rostind copilării. Azi a fost vreme frumoasă. Mîni va fi bine de mers la vînat. I-auzi ce frumos cîntă mierlele. Uite un pîlc de lăcrămioare la marginea rîmnicului. Și alte multe de acestea.

Încet-încet sfiala se topi și tinerii prinseră a vorbi mai în voie, așa cum vorbeau cînd erau de față și bătrîni.

Umbrele umpleau tufişurile și lacul dormea liniștit în amurg :

— Ce zici, jupîniță ? dacă ne-am plimba oleacă cu luntrea ?

— Să ne plimbăm. Mă gîndeam și eu la asta...

Intrară în luntre. Vîslele bătură unda și tulburară luciul, luntrea porni pe apă, lăsînd brazdă horbotată în urmă.

Tinerii prinseră a vorbi iar. În liniștea lacului, Alexandru începu să istorisească bucăți din viața zbuciumată a lui și a fratelui său. Ilinca asculta fermecată, tot așa cum asculta odinioară, în copilărie, basmele dadacelor bătrîne. Frații erau niște feți-frumoși negreșit... Și fata asculta și vedea pe viteji tăind vîntul și oștile, amîndoi frumoși, unul strașnic și întunecos, c-o sabie de foc, celălalt mlădios și iute, rîzînd și lovînd în stînga și în dreapta. Asculta minunată, pe cînd barca brăzda undele și sara cobora caldă, plină de taină.

Acolo, departe, în stepele căzăcești, vitejii furnicau în tabere : cutrejerău cîmpiile, întrecîndu-se în zborul cailor, bătînd în vulturi cu sănețele și tăind vîntul cu ascuțișul suliiților. Era frăție între viteji și veselia îi îmbrățișa zgomotoasă.

Deodată vine o ștafetă grabnică ca vîntul, cu pieptul pe obînc se oprește ; calul răsuflă foc pe nări și cade tremurînd în iarbă ; cazacul răcnește istovit cu brațele în sus, cu pletele în vînt „La arme, fraților !“

Atunci încep taberele să furnice, vitejii încing paloșele, înșfacă sănețele și suliițele, strîng chingile ; vatmanii își ridică glasurile, voinicii încalecă și pornesc ca vijelia, de duduie pămîntul și vulturii se ridică spăriați din cîmpii.

Au pornit. Cail aprigi se aștern ca iarba la suflarea vîntului. Așa merg zile și nopți. Iarba naltă cit omul fișie, luna nopților îi călăuzește pe poteci aș-

ternute pînă în zarea dreaptă, aleargă ca umbrele, zboară, pletele filfiie în zbor și caii nechează.

Iată-i și în focul războiului ! Văzduhul se cutremură ca la suflarea orcanului, dușmanii se prăvălesc în pale, ca iarba sub coasă, cîmpiile se umplu de gemete și de morți. Și frații taie drumuri largi, în ordiile păgîne.

În fața celui mai mare, rîndurile se prăvălesc ca suflata de groază ; mezinul intră în vîrtejuri sprinten, mlădiindu-se din mijloc pe roibul aprins. Și amîndoi se reped la moarte, și ies din furtună negri de praf, dar tot frumoși și nedomoliți.

De multă vreme mezinul tăcuse, și fata tot sta pe gînduri, visa încă, vedea pe vitejii basmelor. Amîndoi tăceau alături, cuprinși de fiori ; barca tăia undele în taina serii, legănîndu-se ; lumini argintii picurau din vîrful vîslelor și șopteau căzînd în unde.

Luna se arată mare, ca o pavăză rotundă de armă. Lopețile căzură în valuri și luntrea pluti singură pe apa liniștită, ca o pasere cu aripile lăsate.

Deodată, în liniștea adîncă, porni din cîmpie un glas limpede. Cînta de bună-samă vreo fată care se întorcea întîrziată în sat.

*Dorul, bade, de la tine
Peste văi și dealuri vine,
De nu-l poate opri nime
Nici cioban cu fluierul,
Nici popă cu cîntecul,
Numai eu, cu sufletul.*

Multă vreme glasul limpede despică sara plină de miresme. Apoi scăzu, se auzi departe, în adîncuri, ca o părere, pînă ce se stinse.

Luna mare se ridică. O privighetoare începu să ciripească într-un frasin. Versul ei se aprinse, porni în suspine înăbușite, în gîlgîit de lacrimi, în plînsese ușurele și slabe. Iar barca stătea nemișcată în unde sub focul lunii, cu vîslele lăsate. Mezinul încremenise ca o stană ; în genele fetei scînteiau salbe de lacrimi. Poate, în clipa aceea, Ilinca se gîndea la rănitul Nicoară Potcoavă.

Zilele care au urmat s-au strecurat liniștite, în pacea acelei vieți patriarhale. Rănitul se întrema cu ușurință.

Acuma se ridicase din pat și pășea prin odaie. Ba încerca de multe ori, între boierul Andrei și Alexandru, plimbări prin pădurice. Tustrei vorbeau de trecut. Frații istoriseau bătăliile alătura cu cazacii și cu marele Ion-Vodă, Andrei Dăvideanu istorisea cîte ceva din vremile luminoase și bune ale domnilor vechi. De viitor nu vorbeau, pentru că orice pipăire cu gîndul în viitor întuneca pe Nicoară Potcoavă. Așa se plimbau în asfințituri prin pădurice, bătrînul și Alexandru veseli, Potcoavă stăpînit, cu ochii plini de gînduri.

Cîteodată, în drumul lor, întîlneau chipul luminos al jupîniței Ilinca. Bătrînul rîdea vesel și își chema fetița de-o săruta pe frunte, mezinul o privea cu ochi aprinși, fratele mai mare părea că se posomorăște și-i cuprins iar de durere.

Iar fata, neliniștită acum și dusă pe gînduri, plutea într-un vis neînțeleș. Două chipuri luminoase își făceau loc în tainica umbră a visurilor ei. Inima ei prinsă, sufletul frămîntat de o nehotărîre dureroasă îi aprinseseră mintea și minunații ei

ochi. Adesea plîngea în taină, cu capul pe brațe ; își întreba sufletul ; dar cele două chipuri rămîneau neclintite, tot atît de aproape, deopotrivă de iubite.

Într-un rînd, mezinul vorbea cu fata în cerdac ; Nicoară Potcoavă asculta glasul moale al jupînesei Irina ; mezinul era cu fața spre el. De la o vreme, glasul bătrînei începu să se piardă, nu-i mai ajungea la ureche ; ochii lui negri se ațintiseră asupra lui Alexandru. Fața mezinului se îmbujorase și ochii sorbeau pe fată. Potcoavă se uită multă vreme la frate-său, urmări pe chipul lui toată mișcarea sufletească, apoi deodată fața i se făcu ca varul și prin ochi îi trecu o lumină mîhorită. Bătrîna se sculă îngrijată

— Dar ce ai, dragul mamei ? Ți-au venit iar durerile ?

— Nu, n-am nimic... răspuse Nicoară și se îndreptă, țapăn, cu ochi posomorîți.

Pricepuse. Din clipa aceea, furtuna care clocoțea în sufletul lui se întări. Nu auzi nici glasul blajin al bătrînei, nu văzu nici privirile sfîoase ale fetei, care-i urmăreau orice mișcare. Toată ziua stătu sarbăd și tăcut. La Alexandru nu se uita și nu-i răspundea decît prin semne. La vorbele blînde, la glumele boierului Andrei, răspundea printr-un zîmbet amar.

N-a dormit toată noaptea. A stat la fereastră, ascultînd suspinele ușoare ale pădurii și glasurile chinului lăuntric.

Gîndurile îndoielii și dorurile mari îl frămîntau. Simțea, după focul ce-l mistuia, că e gata să cadă și atunci rămas-bun visurilor de mărire, rămas-bun răzbunării drepte !

Multă vreme s-a frământat și s-a gândit Nicoară Potcoavă, iar dimineața, când intră mezinul în odaie, ochii fratelui mai mare străluceau de friguri.

— Bună dimineața, frate !

Nicoară se sculă din scaun și îmbrățișă cu multă dragoste pe frate-său. Apoi zise :

— Mult nu mai avem, Alexandre. Cată să nu mai rămâie vreun rănit pe aici ! În curînd plecăm !

Mezinul se uită uimit la frate-său ; Nicoară zîmbea, mîngîindu-și barba bălaie. Răspunse cam cu îndoială :

— Plecăm, dar poate ne-om mai întoarce...

Nicoară nu răspunse și mezinul rămase pe gînduri, cu ochii îndreptați asupra parcului luminat de soarele tînăr. Cea întâi umbră a tristeții, cea mai amară, îi învălui fața.

Zilele curgeau liniștite. Tovarășii fraților o duceau ca în sîntul lui Avram.

Dis-de-dimineață, când răsăritul se aprindea, se deșteptă și curtea o dată cu șatul, și se umplea de mișcare și de viață. Gospodinele mulgeau vacile, jupîneasa Irina împărțea tain la oameni și da țigăncilor de lucru. În șatră foile oftau și focurile se aprindeau. Dancii se apucau de cap, și se tăvăleau prin iarbă. Pe urmă vacile coborau la imaș și mișcarea se astîmpăra încet-încet, cu cît se suia și se aprindea soarele.

Peste zi, curtea dormea în soare ; rareori treceau oameni prin lumină. Cîni flocoși dormeau în umbra caldă ; numai cîteodată hîrîiau, își ridicau capul și clămpăneau după muște.

Sara, iar se deșteptă curtea. Și tîrziu se auzeau suspine înăbușite de alăute, și umbre se strecurau prin colțuri. Din sat veneau hămăituri de cîni.

Din cînd în cînd se auzeau strigătele răsunătoare ale străjerilor.

Oștenii petreceau. Suliță stătea toată vremea la cislă. Toader Ursu și moș Petrea, cînd se arătau, totdeauna își sorbeau mustățile ude ; iar Caraiman își lîngea buzele și-și freca palmele, clipind șiret din ochi și bătîndu-se pe pîntece.

Cîteodată întovărășeau pe Potcoavă, pe mezin și pe boier, la vînat pînă în prundurile și huceagurile Moldovei.

Ori cînd se crăpa de ziuă, ori într-amurg, luau apa în lung, se strecurau tăcuți prin zvonul rîului. Pescarii țipau, bătînd grăbiți din aripi pe deasupra lor, cîteodată treceau puhoieri și umpleau văzduhul cu vaietele lor. Se zăreau de departe, la vaduri, cîrdurile de rațe împrăștiind rotocoale de stropi, în care se aprindeau curcubeie. Cum simțeau schimbarea neobișnuită a împrejurimilor, ridicau capetele, își întindeau gîturile strălucitoare și se uitau spre vînători cu un ochi, ca la vultan. Și pe dată ce zăreau mișcarea apropierii, băteau apa grăbit cu aripile și săgetau în sus, măcăind aspru. Totdeauna făceau un ocol pe deasupra pîndei, și totdeauna vînătorii tupilați în tufe le așteptau cu sănețele gata.

Noaptea, cînd se întorceau, prundișurile și cîmpiile erau adormite și tăcute ; liliecii săgetau pe sus și se zugrăveau mari, negri, pe pînza rumănă a amurgului. Cînd se opreau, urechile auzeau ca prin vis freamătul obișnuit al zăvoaielor și fiorii cîmpiilor.

Așa a trecut vremea curînd. Potcoavă s-a însănătoșit, a pus piciorul în scară și și-a cerșat puterile. Murguț a nechezat și s-a scuturat o dată tare, iar Nicoară s-a ridicat în șa, cîu privirile aprinse.

Pieptul i s-a umflat într-un lung oftat de ușurare ; a bătut pe Murguț pe gît și a zis :

— Nu mai avem mult, măi Murguț măi...

Iar cînd și-a întors privirile, a văzut la o fe-reastră o umbră ușoară, albă, care-l pîndea prin perdele. A tresărit, prin ochi i-a trecut un fulger întunecos, dar numai o clipă, — pe urmă s-a uitat zîmbind la frate-său. Dar în sufletul lui cine știe ce foc era !

Jupînița Ilinca se întrista pe zi ce merge, cu cît se apropia mai mult ziua plecării fraților. Bujorii rumeni ai obrazilor pâliseră de multe ori plîngea în ascuns.

Cînd întîlnea pe oaspeți și pe bătrîni, zîmbea, — cerca să pară veselă ; dar bătrînii, oricît erau de bătrîni și de încrezători, tot băgară de samă de la o vreme că se schimbase fata.

De multe ori bătrîna o prindea dusă pe gînduri, cu ochii umezi, și o întreba

— Ce ai, dragul mamei ? de ce plîngi ?

Iar Ilinca răspundea

— N-am nimic, mămuță... Și își ștergea repede lacrimile, zîmbind în silă. Așa îmi vine cîteodată o mîhnire pe care n-o pot stăpîni... plîng... dar alt-fel n-am nimic...

Bătrîna nu se lăsa, cerca s-o descoase o întreba, o ispitea, dar fata o ținea pe-a ei

— N-am nimica...

Și bătrîna vedea că i s-a schimbat fata, dar nu înțelegea de ce.

Andrei Dăvideanu mai degrabă bănuia că fata se întristează de plecarea apropiată a celor doi frați, dar nu se prea îngriji și privi lucrurile cu un zîmbet de îngăduință. Dacă lui, că era bătrîn și

oțelit, îi părea rău că are să se despărțească de doi viteji, suflete bune, — dar ei, unei fete, cum să nu-i pară rău ? Nu-i vorbă, părerea de rău mult n-are să fie, — de aceea bătrînul tăcea, își săruta cu dragoste fata, zîmbea, dar nu zicea nici o vorbă.

Socotea el, bătrînul, ce socotea, dar sufletul fetei nu suferea cum își închipuia el.

Adesea, albă și mlădioasă, Ilinca rătăcea în preajma lacului, pe care barca stătea nemișcată, cu vîslele lăsate pe luciul. Ochii licăritori într-un paînjenș de lacrimi colindau nemărginitele arii albastre de sus căutînd o dezlegare durerii care o ardea. Dar în văzduhul nemărginit, plin de strălucirea zilei, plutea o adîncă tăcere și o taină, și mai adîncă ; numai vulturi împinși de undele văzduhului, cu aripile întinse, călătoreau, se mistuiau, — și aduceau fetei aminte că așa vor călători, se vor depărta și se vor mistui în necunoscut cei doi viteji care-i robiseră sufletul.

De multe ori se așeza în barcă ; gîndurile, visurile o cucereau ; rămînea acolo uitată. Adesea-ori sara cobora peste întristarea ei și privighetorile începeau să-i tălmăcească în versuri viforoase simțirile sufletului. Buciume de cireș se tînguiau în depărtări într-o melancolie sfîșietoare, o înspăimîntau cu dureri nouă, nebănuite.

Așa, vremea trecea. Veni și ceasul plecării.

Toți erau gata, lîngă cai, cu sufletele strînse ca de o presimțire tristă. Boierul Andrei Dăvideanu, jupîneasa și jupînița Ilinca coborîră în ogradă.

Logofătul, de mare prietenie, se alătură de oștenii cu un cofăiel de vin în mîină. Ghiță Botgros, foarte întristat, își răsucea cu ochii în pămînt tullelele din obrazul lui uscat. Caraiman mesteca din

gură, ciorovăind cu Timofte bucătarul. Pe la colțuri de șuri, prin dosuri, se ițeau țigăncușe oacheșe, ori chipuri albe, cu ochii umezi.

— Măi fraților ! zise Botgros cu mare mîhnire ; cine știe dacă ne-om mai întilni ! Să vă sărut, fraților... mai vorbiți de sărmanul Ghiță Botgros, la popasuri, cînd vă veți așeza în jurul focului...

Toți oftau îmbrățișînd pe Ghiță, toți își simțeau sufletele amărîte. Apoi se înturnau spre Niță Frunză, care c-o mîna își ștergea ochii și cu alta întindea cofăielul.

Boierul Andrei sărută pe frați și îi binecuvîntă :

— Noroc și izbîndă să vă dea Dumnezeu, și tărie la zile grele... Mai gîndiți-vă și la moșneag cîteodată...

Cerca să zîmbească boierul, dar ochii îi jucau în lacrimi și cuvintele îi gilgîiau în gîtlej. Jupîneasa Irina sărută suspinînd pe frați, apoi își șterse ochii.

— Maica Domnului să vă apere de rele, dragii mamei...

Frații se apropiară și sărutară pe Ilinca frățește. Fata se înroși, apoi se îngălbeni, începu să tremure, duse mîinile la ochi, se întoarse și porni hohotînd pe scări. Andrei Dăvideanu dădu zîmbînd din cap cu ochii în lacrimi.

— Și ei îi pare rău, sărăcuța !

— Cum nu i-a părea rău ? șopti bătrîna oftînd.

Potcoavă era galben, dar zîmbea ; Alexandru era mîhnit și nu mai avea astîmpăr.

Încălecară pe cai.

— Rămîneți sănătoși !

Și din toate părțile porniră glasuri în care vibra întristarea

— Mergeți sănătoși !...

Ghiță Botgros vorbi cel din urmă :

— Noroc ! Măi fraților, dacă nu ne-om mai întâlni noi, să-mi radeți mie mustața !

Cînd se uitară înapoi, văzură pe badea Ghiță rîzînd c-o lacrimă în vîrfurile nasului. La un geam mezinul zări un obraz alb ca varul și ceva scînteind în doi ochi negri.

Așa au plecat. Și pînă ce se prăpădiră la cotitura din vale, tot văzură chipul cinstit și barba albă a boierului Andrei, și trupul înalt, osos, cu fața spîină, al lui Ghiță Botgros.

V

ÎNTÎMPLĂRI LA DRUM

Au călătorit multă vreme în tăcere ; fiecare-și rumega gîndurile. Potcoavă stătea drept pe cal, cu ochii de vultur în zare ; mezinul era tăcut și mihnit. Suliță se gîndea la badea Ghiță Botgros și la pățania popii, și-și zicea : „Uite ursita omului... Cine știe dacă ne-om mai vedea !...“ Și, gîndindu-se la lacrima cumătrului, îi venea și a rîde și a ofta. Numai moș Petrea Gînj se gîndea la ceva strașnic, de bună samă, căci uitase și pe logofăt și vinul boierului ; omul acesta, cînd punea piciorul în scară, era altul. Neconținut își purta îndărăt privirile-i agere, sub sprîncenele negre. Caraiman se gîndea cu jale la Timofte, prietenul bucătar, și tot cu jale se gîndea la zilele de lipsă pe care le vor îndura cu toții de acum înainte. Totuși se mai mîn-

giia, cînd își cobora ochii spre desagi, pe care mîna prietenească a lui Timofte îi umpluse cu fel de fel de bunătăți. Totîrnac, Toader Ursu, Stîngaciu, Al. Mariei și Crăciun Harbuz zîmbeau pe gînduri. Ei zîmbeau și se gîndeau cam cu mîhnire la zilele frumoase ; iar în urmă, la curtea boierească, de bună samă că mulți ochi plîngeau și multe piepturi oftau, — și după mustățile lui Ursu, și după mustăciora lui Totîrnac, și după toți și toate.

Multă vreme au călărit în tăcere. Soarele suia mîndru deasupra codrilor, la răsărit ; în văzduh, nouri de canură argintie păreau în nemișcare. Călăreau pe drum larg, în susul Moldovei, pe malul drept. În vale, apele rîului scînteiau la soare și hu-ceagurile își țineau nemișcate în lumină verdeața lor bogată. Înainte calea se întindea dreaptă, cenușie. Deasupra, în albastru, tremurau ciocîrlii vârsînd puhoiul lor amețitor de cîntece, apoi se lăsau ca glonte în ogoare... Pe laturile drumului, pămîntul se vrîsta de sămănături ; paseri guralive se plimbau ușurele pe deasupra.

Și-n depărtare, la stînga, bătrînii munți cenușii, leagănul strămoșilor noștri, se pierdeau în cerul strălucit. Într-o pace adîncă, călăreții tăiau aerul limpede ; ochii îmbrățișau întinderile și munții, și un dor mare, un dor care numai cei îndrăgostiți de pribegie îl pricep, clocotea și dădea zbor sufletului lor.

Potcoavă se simțea în larg ; nările i se deschiseră, ochii întrebau depărtarea și dragostea nemărginirii îl îmbăta. Trecutul se ștersese, ca un vis dimineața.

Cum mergeau așa, tăcuți, toți băgară de samă că moș Petrea prinde a mormăi. Se mai uită o dată

înapoi, apoi și-alătură calul de Murguț și zise lui Potcoavă :

— Stăpîne... nu-i lucru curat !

Mezinul tresări ; Nicoară întrebă liniștit :

— Ce-i, moș Petre ?

Oșteanul tuși și își răsuci mustața.

— Mi se pare că avem să ne mai dezmoțim...

— Ne-om dezmoți noi, moș Petre, că destul am stat ca muierile.

— Hm ! știu eu la ce te gîndești, stăpîne, dar pînă atunci mai este... e vorba de ceva aproape...

Mezinul, care căzuse iar pe gînduri, își întoarse și el capul și ascultă cu ochii vioi.

— Uite ce e, stăpîne. Ieri a intrat în Dăvideni un călăreț și a prins a iscodi pe oameni. Eu nu l-am văzut... hei ! dacă l-aș fi văzut !... dar logofătul a aflat de la oameni și mi-a spus și mie. A întrebat de noi... Oamenii, firește, au cam scăldat-o că nu știu, că n-au văzut... Dar iscoditorul nu s-a mulțămît cu atîta : azi, dimineață, am dat și eu cu ochii de el. Cînd ieșeam din curte, el sta calare pe malul celalalt al Moldovei. Pe urmă s-a făcut nevăzut. M-am gîndit să mă reped după el, dar — una — era departe, și, — al doilea — eram grăbiți. De ce să prăpădim vremea ? Destul am stat degeaba ! Ce zici, stăpîne ?

— Așa-i, moș Petre, grăi Potcoavă, destul am stat degeaba. Dar era tare bine dacă puneam mîna pe iscoadă, că numai iscoadă de-a ticălosului Șchiopul trebuie să fi fost !

— Nici vorbă, stăpîne, dar nu era chip. Dacă aflam de ieri, era altceva. Dar acum, ori nu-l ajungem, ori dădeam chiorîș în tovarăși de-ai lui. Și pe urmă, mă gîndesc că tot una-i : dacă am apucat înaintea lor...

Nicoară Potcoavă se gîndea. Mezinul zise

— Eu nu cred să fi avut tovarăși pe-aproape. Mai avem vreme. Pînă ce-a ajunge ștafeta, pînă ce ne dă de urmă iar...

— La urma urmei, ajungă-ne ! zise Nicoară.

— Chiar așa, rîse mezinul, ajungă-ne ! c-or rămînea iar în urmă, — ca să nu se mai scoale !

— Ajungă-ne ! mormăi moș Petrea ; vai de capul lor ! Pe urmă se uită cu drag la frați și-și mîngîie mănunchiul paloșului. Și mormăi iar, trăgînd greu din pipă : Da, da, ajungă-ne ! Hm ! ajungă-ne !

După un răstimp, Potcoavă zise :

— Toate drumurile trebuie să fie înșesate de iscoade. Ne-om înțelege la popasu-ntăi trebuie să fim cu mare băgare de samă !

— Da — da, mormăi moșu Gînj mulțămit, dînd drumul fumului pe nas ; cu mare băgare de samă, da. Mai ales paloșul să fie gata... și pe la hanuri, unde om trage... mă rog, las' pe mine... hm ! cu mare băgare de samă !

Își struniră caii și porniră mai repede prin noui de colb. Merșeră pe drumuri singuraticе, înconjurînd satele. Pe la toacă, trecură Moldova pe la Timișești, în ținutul Sucevei, și poposiră la un han, de ceea parte a apei.

Hangiul era un om mijlociu, slab, cu niște urechi mari și cu un nas cîrn și roș ca un ardei.

De cum au descălecat și au intrat în han, moș Petrea nu s-a dezlipit o clipă măcar de Gheorghită hangiul. L-a întrebat cum îl cheamă, de unde-i, cine i-i tată, cine mamă, dacă are frați, surori, rude, mă rog, nu-l slăbea pe bietul om pas cu pas. Și din cînd în cînd azvîrlea cîte-o păreche de ochi, de rămînea Gheorghită holbat și cu gura căscată.

S-au pus să ospăteze cîte ceva. Prin ochiurile de beșică și pe ușa deschisă, intra în hanul strîmt rumeneala dulce a asfințitului. Toți mestecau în jurul unei măsuțe bujenită rece de căprioară. Hangiul Gheorghită sta în prag.

Iată că trece un sătean călare.

— Bună vremea, frate !

— Mulțămesc ! răspunde hangiul.

Moș Petrea odată s-a ridicat în picioare și s-a apropiat de ușă.

— Ian ascultă, bade Gheorghită...!

— Ascult ! răspunse hangiul întorcîndu-se.

Bătrînul se dă lîngă el și-l pălește cu umărul

— Bade Gheorghită... he-he ! bade Gheorghită, da' n-ai putea să-mi spui cine-i călărețul cela ?

— Cum nu ? Aista-i Toma din Timișești.

— Ia nu mă nebuni, frate, zise Gînj rotindu-și ochii în cap Toma ? nu mai spune !

— Toma, zău Toma...

Toți se uitau nedumeriți la moșneag. Numai Totirnac de-abia își ținea rîsul.

— Ș-așa zi, Toma din Timișești. Așa să ai parte de han ?

— Ia nu mai șagui, frate ; cum să nu-l cunosc pe Toma !

— Bine ! zice Gînj și se întoarce la masă. Dar din ochi nu-l slăbea pe Gheorghită.

— Bade Gheorghită, da' ce mi te tot uiți după Toma ?

— Da' nu mă uit nimica după Toma ; mă uit și eu să văd nu mai vine nevastă-mea din sat.

— Bine, bine...

Pe urmă, iar :

— Bade Gheorghită, da' niște vinișor, nu ni-
aduce ?

— Cum nu ?

— Bine. Vra să zică Toma ! he-he-he ! Toma
din Timișești... Bine, frate !

Hangiul Gheorghită se uită pieziș la bătrîn, luă
un cefăiel dintr-un colț, apoi deschise ușa gîrliciu-
lui. Și — dracul îl îndeamnă — întreabă, înainte de a
scoborî scările

— Mă rog, să nu vă fie cu banat... da' dumnea-
voastră... dincotro ?

Atîta i-a trebuit. Moșneagul dintr-un salt s-a re-
pezit la el și l-a apucat de piept.

— Mă ! n-auzi tū, mă ? te sfărîm ? n-auzi ?

Ba auzea preă bine, săracul Gheorghită, că se fă-
cuse ca varul pe față chiar și ardeiul care-i ținea loc
de nas pălise.

— Da' ce-am făcut ! vai de pacatele mele !

— Măi tu măi ! uite coala, vezi ! Te spintec, măi !
Și bătrînul, încruntat, își bătea jungherul din chi-
mir. Bietul Gheorghită zgîise niște ochi de-ți era
mai mare mila și da să se prăbușească din gura gîr-
liciului pe scări. Îi clănțăneau dinții de groază.

Totîrnac se ținea cu minile de pîntece. Toți ri-
deau. Numai Nicoară zise :

— Lasă-l, moș Petrea, nu te teme, că nu-i ce so-
coți dumneata...

Și după ce moșneagul se întoarse lîngă ceilalți
mormăind, Gheorghită, cu picioarele încovoiate,
sufică greu și gemu

— Pacatele mele... da' ce-am făcut ?

— Cată-ți, omule, de treabă ! zise Nicoară. Apoi
făcu semn de liniște și vorbi iar Să ne sfātuim, fra-
ților... — Moș Petrea tot se uita după Gheorghită. —

L-ai băgat în toate boalele. Nu te teme, că nu-i iscoadă ; n-ai grijă !

Dar moșneagul nu se liniști decît cînd aduse hangiul cefăielul cu vin vechi. Atunci zise :

— Frate Gheorghită, bun vin ai. Dă mîna încoace și uită ; așa am șăguit eu... Bată-te să te bată, că tare te-ai înfricoșat !

În lumina scăzută a amurgului, prinseră a sfătui. Departe, pe sate, se ridicau pîcle străvezii ; hanul lui Gheorghită stătea tihnit în singurătate, ca o sihăstrie. Și umbrele intrară, îi învălură în colțul lor tainic, pe cînd șoaptele curgeau încete.

Pînă la miezul nopții moș Petrea s-a împrietinit cu hangiul, mai ales că Gheorghită avea un vin minunat și era bucuros că scăpase teafăr. Acum rîdea și el fără să știe de ce, pentru că rîdeau toți. Mai puțin însă rîdeau Crăciun Harbuz și moș Petrea, pentru că cinsteau mai mult.

Potcoavă se mai lăsă într-un colț, la odihnă.

Pe la miezul nopții porniră înainte. Tăiară țitul Sucevei, trecură Siretul pe la Liteni, apoi, făcînd un ocol mare pe la iazul Suliții, porniră drept înainte, spre răsărit.

A doua zi spre sară, după ce trecură Prutul, poposiră la Runc, și Caraiman îi duse la sălașul lui.

Pe o coastă lină la marginea unei păduri de fagi, într-un colț de poiană tăbărîse moșneagul Fedeleş, tatăl lui Caraiman, cu feciorii. Șase bordeie muruite stăteau tupilate în fundul poienii. Moșneagul și cei cinci feciori se îndeletniceau cu meseria cinstită de geambași. Cercau caii în grajdurile oamenilor, îi luau cu ei și uitau totdeauna să plătească.

Găini cucuiate rătăceau în poiană și godaci zbîrliți mușluiau pe lîngă prispele îngrădite. Țigăncile

tinere ședeau tolănite la umbră ; nici nu se gindeau la treabă.

Caraiman își făcu vînt înainte cu calul, descălecă și intră într-un bordei. Ceilalți se opriră la intrarea poienii, călări. Țigăncile oacheșe săriră prin tufe ; pe ici, pe colo, se vedeau numai capete și ochi scînteietori în cununi verzi.

Deodată se auziră răcnete, și Caraiman ieși din bordei împingînd afară, ca pe o bute, pe moșneagul Fedeleş. Îl brînci în iarbă și începu să răcnească la el dînd din mîni. Țigăncile săriră de prin tufe și prinseră și ele a răcni. De prin bordeie izvorîră frații lui Caraiman, negri ca fundul ceaunului. Începu o harmalaie nemaipomenită.

Apoi deodată bătrînul Fedeleş se repezi înainte, cu laia de țigani după el.

— Haoleo ! măria voastră ! poftiți la noi, poftiți la noi, măria voastră ! Nu vă supărați și binevoți a primi tot ce avem !

Răcneau și băteau mătării țigării, ca înaintea icoanelor. Caraiman privea la ei cu un dispreț nemărginit.

Descălecară cu toții. În mijlocul poienii, feciorii lui Fedeleş durară un foc de-a mai mare dragul. Și pe foc prinse a sfîrii o friptură de purcel zbîrlit, să-ți lingi buzele ! Apoi friptura aceea o tăvăliră prin mujdei și mîncară cu atîta poftă, de li se muiră fălcile de pe la încheieturi.

Moș Petrea, iar prietin la cataramă cu Fedeleş ; și Fedeleş, c-o ploscă gospodărească în mîină, prietin bun cu toți, dar mai ales cu moș Petrea.

Ospătară și se odihniră bine la Runcul lui Caraiman.

Focul pîlpîia în poiană și împrejur pădurea era neagră ca păcura. De aceea s-a rătăcit pesemne o fată de-a moșneagului Fedeleş prin desișuri ; iar tovarășii lui Potcoavă multă vreme n-au dat de Totîrnac al lor, poreclit Vulpe...

Și iar porniră înainte, cu desagii plini de merinde, petrecuți de osanalele țiganilor. Tot înainte, dar tot pe drumuri singuratice, înconjurînd șleahurile. Mergeau cu spor mai cu samă noaptea ziua se odihneau pe sub streșini de codru verde. La hanuri se opreau numai ca să mănînce, ori să cumpere merinde.

Cînd se opreau la hanuri, moș Petrea băga în boale pe hangii. Una sta cu mîna la chimir și fulgera pe sub sprîncenele-i negre și stufoase. Cînd i se năzărea lui cîte ceva, numai ce-l vedeai că se înălța cît era el de înalt și de spătos și tuna, bătîndu-și cu dreapta chimirul

— Măi tu măi ! uite colea !

Oamenii înghețau și picioarele li se muiau de la genunchi. Toți parcă erau frați cu Gheorghită hangiu, căci toți se făceau ca varul și se cumpăneau spre gurile gîrliciurilor.

Ceilalți îi mai spuneau cîteodată

— Moș Petrea, dar nu băga așa oamenii în boale, ce Dumnezeu !

— He-he ! las' pe moș Petrea, că știe el leacul năpîrcilor.

— Moș Petre, d-apoi așa mai degrabă ne bagă în samă, moș Petre !

— Ha ? mai degrabă ne bagă în samă ? Așa ? Ce știți voi, bre !

Și atîta era. Știa moșneagul ce știa și din ale lui nu-l puteau scoate cu una, cu două. Mulți hangii trebuie să fi pățimit pe urma lui ! Acum de departe; cînd se zărea prăjina cu cununa de fîn aninată în vîrf moșneagul prindea a mormăi. Și cînd intra, se uita chiorîș și într-o parte la hangiu.

Tot drumul avură noroc de vreme bună.

Noaptele erau luminoase ; iazurile întinse scînteiau în tăcerea măreață. Mergeau repede și copitele cailor răsunau pînă departe, înfierau noaptea și liniștea.

Potcoavă mergea drept pe cal și cu ochii cerceta zarea. În fundul privirilor lui un foc întunecos ardea. În focul acela se topeau ură vrăjmașă și iubire caldă.

Mezinul tot mîhnit era. Izvorul glumelor secase; aprinderile se potoliseră, se mistuiseră toate în flacăra dragostei. Strălucirea ochilor pălise, luminile negre se ațîteau în gol, pe cînd gîndurile zburau cine știe unde, în urmă !

Adeseori, cînd se înfășurau în pături și se întindeau în ierburi în jurul focului, — dorurile vechi se deșteptau, și prindeau toți a vorbi de trecutul prăpădit în negura de sînge, chemau umbrele vitejilor, și în pacea luncilor, în rumeneala flacărilor, se închegau și luau zbor legendele străbunilor.

Numai mezinul tăcea, cu gîndurile aiurea ; se grămădea cu capu-n palme în pătura lui, se învîrtea ca pe un jar ascuns ; și cînd Caraiman prindea să tragă lin cu arcușul pe coardele alăutei, oftări grele se auzeau o dată cu gemetele strunelor.

De multe ori Nicoară se uita lung-lung la mezin, se cobora cu gîndul în sufletul lui și dădea trist din cap, fără să zică nici un cuvînt. De multe ori și ochii săi se mîhneau ușor, se umpleau de melancolia toamnelor tîrzii, — dar caii sforăiau și nechezau în tufișuri, vîntul se călătorea șoptind prin ierburi spre inima țării, și privirile adînci luceau iarăși neînduplecate.

Lucrurile meraseră bine, mai ales dincolo de Prut. Cu cît se apropiau de țintă, cu atît Petre Gînj răcnea mai puțin la hangii și prindea a se potoli. Alergau, — și nădejtile creșteau cu fiecare poștă. În toți băteau inimile mai grabnic ; dar mai ales bătrînul nu mai era stăpîn pe el ; se aprindea din ce în ce mai rău, lăsînd mai domol pe bieții hangii. Mormăia mai adesea, cu pipa scurtă în colțul gurii.

— De ne-am vedea o dată cu cei de sama noastră... să ne întoarcem iară... Atuncea om vedea noi care pe care !

În fuga lor, le alergau pe dinaintea ochilor sate pitite în văi, ori revărsate pe costișe, pîraie sclipitoare în soare și întunecoase în umbrele amurgurilor, fînețe pletoase pe care plutea vîntul copilăros, păduri negre, care sunau din frunză și clocoteau cînd fugarii se îmfundau în ele.

Caii alergau cu gîturile întinse spre zările din ce în ce mai limpezi și mai drepte, cremenile drumurilor scăpărau sub copite. Fugarii se înfiorau în preajma apelor, sforăiau trecînd prin vaduri și tăind apa cu piepturile late. Vînturile zorilor băteau și răscoleau pletele călăreților ; asfințiturile roșii și negurile înserării îi învăluiau cu luminile și umbrele lor. De multe ori alergau pe fînețe întinse,

prin pîclele care se ridicau deasupra cursurilor sclipitoare de apă ; de multe ori călătoreau o dată cu undele, pe deasupra rîpelor ; văile adormite de vremuri se deșteptau și tresăreau din somnul tăcerii, umplîndu-se de tropote.

Luna albă, noaptea, împînzea cîmpiile cu o lumină strălucită, un painjenis vioriu de basme. În urmă zarea se stîngea în întunericul munților neguroși. Înainte, cîmpii drepte, neclintite în lună. La dreapta, departe, o cetate neagră adormită în fundul zării. Mergeau parcă printr-o lume din povești, încremenită în somn de veacuri. Doar vîntul, colindător de noapte, trecea deșteptînd murmurele singurătății, venea din zări, trecea pe întinderi, se scufunda în zări, — pretutindenii mîngîia țărîna udată de sîngele vitejilor strămoși, pretutindenii trezea un popor de umbre nevăzute.

Adesea, în fuga cailor, în zori, le treceau pe dinaintea icoane fugare : o turmă de oi în imașuri întinse, ca o pată sură pe verdele ierbii ; un cioban rezemat în bîtă, cu căciula mare pe ceafă, cu ochii duși în depărtări.

În amurguri, departe, pe sate, se ridicau coloane vinete de fum și tăiau asfințitul înflăcărat, cu dungi ușoare. Cînd își potoleau mersul, pe aproape de ape, răzbăteau pînă la ei murmure de fluier și suspine tainice de buciom.

Așa se apropiau grabnic de hotar. Temerile de urmărire de la început se risipeau pe zi ce merge. Cu cît Nistrul se apropia, cu atît o părere de rău își făcea loc în inima vitejilor... Acum le părea rău că nu au fost ajunși de urmăritori, — dacă au fost într-adevăr urmăriți. Acum bătrînul își luase grija

de hangii, dar, cei cu părere de rău, în schimb, căutau urmă de dușman pretutindeni.

Într-un asfințit, zise Suliță lui Potcoavă :

— Stăpîne, n-ai băgat de seamă că ieri și alaltăieri, hangii se cam uitau după noi... așa, cam ciudat ?

— Ba am văzut, Suliță, răspunse Potcoavă, dar se uită după noi, cred, unde sîntem așa de mulți...

— Aș ! ce vorbești tu, Suliță ? grăi Gînj ; s-a sfîrșit treaba... S-a sfîrșit !

— Nu zice „Doamne-ajută“, moș Petre... Mai este un hop... Nistrul !

— Aș ! s-a sfîrșit ! cînd îți spun eu că s-a sfîrșit ! Bine ar fi să mai avem oleacă de tărăboi, dar tare mă tem că n-are să fie nimic...:

— Ar fi pacat să ne abatem din drum, vorbi Potcoavă, ori să ne oprim pentru un lucru de nimic.

— Ba nu, frate, că tare mi-i dor să-mi desmorțesc brațele ! zise mezinul.

— Las' că-i avea vreme. Nu-i mult pînă departe.

— Așa-i, nu mai avem mult, dar știi... aș vrea să mă mai iau... Pînă cînd să umblu tot așa posomorît ?

— Dă, frate, pînă cînd ? zise Nicoară ; gîndește-te și tu... și-ți mai calcă pe inimă !

Mezinul tresări și se uită țintă în ochii fratelui său, dar ochii adînci erau nepătrunși.

— Adică s-ar putea, întrebă Stîngaciu, să ne mai caute urma în țară după trecere de săptămîni ?

— Ai uitat, răspunse Gînj, că ne-au luat urma de la Dăvideni ?

Stîngaciu se cam îndoia de întîmplarea cu iscoada a moșneagului. Zise :

— Bine. dar de unde știi că numaidecît după noi umblau ? și de unde știi că era iscodă ?

Moșneagul începu să mormăiască nemulțămît :

— Ce știți voi, bre ! Vă îndoțiți, pentru că încă nu ne-au ajuns ? Dar au ei cai ca noi ? Voi nu știți nimica și eu știu mai multe.

Stîngaciu tăcu, pe cînd moșneagul mormăia singur. Toader Ursu zise, după un răstimp

— Dar se prea poate. moș Petrea. să ne ajungă de-acum înainte.

— Da' de ce ?

— Oamenii lor încalică cai proaspeți și noi încălicăm aceiași cai de cînd am pornit. Oricum am merge, trebuie să poposim, să ne ferim, să întârziem.

Moșneagul iar începu a mormăi

— La urma urmei, vie ! strigă el mînios ; mare lucru ! Iaca măi ! Cum or veni, așa s-or întoarce... Adică nici nu s-or mai întoarce !

— Vorba e să trecem Nistrul, zise Potcoavă, și avem să-l trecem, batîr dracul să ne stea în cale !

— Să știi că trecem peste drac, se veseli Petrea Gînj.

Caii băteau drumul și cremenile scăpărau. Era într-amurg și sara își împrăștia umbrele. Coborau un deal trăgănat. La dreapta, departe în cîmpie, se zărea un sat mohorit în care clipeau lumini răzlețe ; departe, în neguri, alt sat și la mijlocul drumului dintre sate, o namilă neagră cu doi ochi roșii.

De ce se apropiau mai tare, de ce namila neagră se mărea și ochii creșteau.

Cînd se apropiară bine, văzură mai lămurit, prin noaptea limpede, un acoperiș țuguat, negru, pe patru păreți întunecoși, și două ochiuri de beșică

prin care răzbăteau două unde de lumină roșă. O prăjină era trecută prin grinzi și sta ieșită în afară ca un deget care arăta ceva, iar în vîrf o roată de fin se cumpănea, mișcată de vîntul serii. Casa, prăjina, roata, o cumpănă de fîntînă, se desprindeau parcă din zarea vînată, așa se vedeau de bine pe cer, cum veneau ei pe drum drept, cătră ele.

Cocioaba neagră era săracă după arătare. Aco-perișul sta într-o parte și ar fi căzut, dacă nu l-ar fi sprijinit stîlpi voinici, care parcă erau uriași ce țineau streșina cu umerele. Păreții de bîrne și ei se lăsau într-o parte, întunecoși, muruiți cu humă.

De la colțurile din față ale casei porneau zaplaurile nalte, care ascundeau cu totul ograda. Porțile zdravene erau închise. Pe-afară nici un om, nimic. Bătătura era goală ; numai o fîntînă pustie sta căscată sub o ciatură hîrbuită, aninată de cumpăna mare.

În lungul drumului, departe, se mai ițeau luminile unui sat ; casele se ridicau singuratic, tăind zarea fără de sfîrșit. Acolo, în fundul zării albite de aburi, curgea Nistrul cel mare.

Oștenii și frații erau trudiți și aveau nevoie de somn, batîr pînă la miezul nopții. În zori de zi ar fi putut trece Nistrul odihniți.

— Să se ducă unul să bată la ușă ! rosti Potcoavă ; ce Dumnezeu ! aud tropote și nu ies...

Ștefan al Mariei descălecă și se apropie de ușă. — Boc ! boc ! boc !

Trecu o bucată de vreme și iar : boc ! boc ! Pe urmă se auziră pași, drugul de la ușă fu tras și un om scurt ieși în prag. Cînd văzu pe călăreți, făcu un pas înapoi, apoi unul înainte, se închină cu smerenie o dată, de două ori.

— E han aici ? întrebă scurt Potcoavă.

— Han, măria ta ; aici e hanul lui Ariton. Cine nu știe hanul lui Ariton ?

— Apoi dacă-i, strigă Gînj, de ce-i închis ? Ce ? te culci, ori te sculai ?

— Ba aveam treabă în pivniță... mărita ta, și dă... mulți oameni trec pe la drumul mare... Să între orișicine...

— Singur ești ? întrebă iar Nicoară Potcoavă.

— Singur... și sarac, vai de capul meu ! De aceea nu-mi dă mîna să țin slugă. Dar poftiți, descălicați. Eu mă duc să dau drumul porții.

Hangiul intră în cocioabă. După puțină vreme, proptelele fură luate, drugul vui și porțile se deschiseră. Ograda era mare, murdară. Un grajd lung cît lumea se ridica în fund ; un șopron acoperit cu trestie alătura.

— În grajd au să încapă caii, zise hangiul ; și fin, și iarbă, ce poftiți...

Descălecară, își îngrijiră caii, dar șăile nu le luară de pe ei : așa aveau totdeauna obicei, cînd n-aveau de gînd să facă decît un popas de cîteva ceasuri.

În văzduh nu se vedeau stele, cerul se îmbrobodea cu nouri încet-încet ; un vînt ușor începu să joace.

— Mie mi se pare că avem să mînem aici, zise mezinul ; are să ploaie.

— Poate să ploaie ! zise Potcoavă ; mergem înainte... înainte, să ne vedem trecuți odată !

— Drept ai grăit, stăpîne ! zise Gînj. Apoi se întoarse spre hangiul și răcni

— Măi tu măi ! vin ai ? Auzi tu ? vin bun !

— Bun, zise hangiul, bun cum nu se mai află ! Cine nu știe vinul de la hanul lui Ariton ?

În vremea aceasta un fulger scâpără departe, în zare, vîntul se înăspri, începu să fugă de sub cerul mohorît.

Intrară în han. Casa avea patru odăi. În încăperea cea mai mare, două lumînări de seu, în gîturile a două ulcioare goale, ardeau împrăştiind o lumină săracă, roşă, tremurătoare. Para filiiia şi umbrele jucau pe părăţii muruiţi şi coşcovi. Rafturi erau aşezate într-un colţ, şi în rafturi oale şi gărăfi un gîrlici răspundea drept cum intrai în tindă din crişmă ; ridicai capacul şi intrai în gîrlici ; cînd era capacul lăsat, treceai peste el ca pe pod.

Hangiul era armean şi după nume, şi după înfăţişare : scurt, gros, negricios, cu sprîncene şi cu mustăţi mari, cu nasul ghebos şi lung, cu ochii scâpărători, murdar şi urît îmbrăcat, nici moldoveneşte, nici turceşte, nici jidoveşte. Vorbea binişor româneşte, dar se cunoştea şi după vorbă că nu era moldovan.

Afară vîntul se înteeşise şi căruţa lui sfîntul Ilie huruia pe podul cerului.

— Mîncare ai ? întrebă Nicoară.

— Are ouă, pe care are să le fiarbă, răspunse moş Petrea Gînj ; altă mîncare n-are, ori, dacă are, e curată ca şi dînsul !

— Dacă poftiţi ouă, să vă fierb şi ouă, grăi Ariton ploconindu-se şi uitîndu-se cu luare-aminte la fraţi.

— Mişcă ! strigă Gînj ce stai ? Măi tu măi !...

Altădată nu s-ar fi oprit la „măi tu măi“ şi ar fi pus mîna pe jungher ; dar acuma s-a oprit şi nici n-a băgat de samă privirile lungi ale armeanului.

Ariton se întoarse.

— Am pus ouă la fiert. Am și pește, dacă vreți... proaspăt...

— Să te duci tu, Harbuz, să frigi peștele, zise mezinul ; are dreptate moș Petrea : gazda e cam urîță și mă tem că nu mi-a prii mîncarea.

Armeanul rînji și nu zise nimic.

— Pe urmă, zise Nicoară, să pregătești odăile..?

— În una este pat, răspunse umilit armeanul, dar în celelalte... oi face și eu ce-oi putea... oi așterne rogojini... Dă, și eu... om singur și sarac... nu prea am mușterii...

Sărac nu se putea ști dacă era. Dar dacă era singur și la șleah, cine știe unde, însemna că mușterii într-adevăr nu prea are ; dar mai însemna că face șmecherii și afaceri bune cu umbrele care stau pîtite în văgăuni, la drumul mare. Lucru curat nu zăcea în mutra aceea urîță și întunecată, care se tot plîngea de sărăcie.

— Și vin s-aduci ! strigă Gînj.

— Îndată, îndată ! Și se ploconeia hangiul și se repezea năuc în toate părțile, ca o curcă beată. Se cunoștea că nu prea era obișnuit cu mușterii. Și una-două tot fura cu coada ochiului spre călători.

— Hei ! săracul ! Petrea Gînj, cum nu era el atunci ca la începutul drumului, și-apoi să fi văzut tu pe dracul, Aritoane !

Fugarii se puseră la cale cu ouă fierte, cu pește fript, cu pîne de secară. Cam slabă mîncare, ce-i dreptul, dar se mîngîiară ei degrabă cu cîte o ulciică de vin.

— Bun vin are armeanul ! zise moș Petrea.

— Bun ! răspunse Ursu, înghițind cu nemiluita din oală.

Iar Ariton umbla încolo și-ncoace și cu ochii tot la călători.

Vîntul urla afară ca un nebun și stropi mari de ploaie prinseră să bată în geamurile de beșică.

Armeanul aprinse luminări de seu în cele trei odaï și toți se grămădiră cum putură. Frații singuri, în odaia din fund ; Suliță, Totîrnac și moș Petre în camera de alături ; ceilalți în altă odaie, peste tindă. Toate încăperile răspundeau în tindă, iar tinda da în crîsmă.

Înainte de a se culca, mai cercară pe la cai, lăsînd strajă, apoi se potoliră.

Afară ploaia rar, în stropi mari, iar vîntul învăluia ploaia și o trîntea chiuind în hanul dărăpănat, de credeai că au să se prăbușească părății coșcovi de birne.

În camera lor, moș Petrea, Totîrnac și Suliță stătură puțin de vorbă, apoi stinseră feștila de seu. Se întinseră pe rogojini, se suciră, se învîrtiră, dar nu era chip să se odihnească. Și vîntul vuia afară și țipa pe cîmpiile nemărginite. Cîteodată se înfundau prin crăpăturile cocioabei ațe de vînt, țiuind duros, se mai potoleau și iar începeau, tremurau în suspine înfiorătoare.

— Nu-i chip de dormit ! rosti într-un tîrziu moș Petrea Gînj.

— Dă, moș Petre, zise Suliță, ce să facem ? Ne-om odihni și noi cum om putea. Tot plecăm după miezul nopții ; dacă adormim, mai rău ne buimăcim de somn.

— Chiar așa ! adăogi cu pătrundere Totîrnac.

Un fulger scăpără și lumină părății muruiți ; vîntul venea cu potop de ape.

— Bre-bre, zise bătrînul, ce mai casă ! parcă-i vizunie ! Și hangiul... ce mutră ! Oare ce dracul făcea el cînd am ajuns noi, de-a așteptat să bocănim la ușa ?...

— Mai știi ? răspunse Suliță ; poate ziua doarme și noaptea șede treaz, vorba dumitale, moș Petre.

— Adevărat. Drumul pe-aici e singuratic și mușterii nu prea vin... ziua... Dar noaptea... cine știe ! hm ! cine știe ce fel de mușterii vin pe-aici noaptea... de cei care s-așîn cu bîta în văgăuni, la drumul mare...

— Crezi că n-o fi și gazdă de hoți ? rosti Totîrnac. Se prea poate ! Dar e vorba de ce a întîrziat și de ce își închisese ușa...

— Poate, zise Gînj, socotea că sîntem oaspeți obișnuiți care nu se sinchisesc dacă-i închisă ușa hanului ori nu. Ori socotea că sîntem de cei care au de gînd să rîvnească la bunul lui. Poate întăi ne pîndea să vadă cine sîntem...

— Mai știi ! vorbi Suliță, — dă-l dracului, că n-ajungem la nici un capăt ! Era poate în pivniță, cum zicea el... În pivniță... Bre, da' minunat vin mai are !

— Adevărat, zise bătrînul, minunat vin ! și cînd te gîndești că numai cîte o ulcică am bătut !

— Adevărat ! suspină și Totîrnac ; pacat de Dumnezeu !

Un răstimp tăcură. Se gîndeau. Deodată Vulpe zise :

— Oare s-a culcat armeanul ! Adică de culcat s-a culcat el, da-i vorba, a adormit ?

— Dar de ce-ntrebi, frate ? vorbi Suliță.

— Cum de ce ? Am de gînd să gust oleacă de vin. Gîrliciul e în drumul nostru... mă duc cu

treabă... — vorbă să fie ! — în crîsmă, și dau în gîrlici, fără să vreau ; și-n gîrlici dau de scări, mă cobor și, fără să vreau ; dau de buți cu vin umplu un cofăiel și viu să cercăm vinul, să vedem e tot de acela de care ne-a dat Ariton ?

— Măi băiete măi ! rosti vesel moș Petrea, parcă ți-a ieșit un sfînt din gură ! Mi-a mai venit inima la loc. oameni buni ! Tot nu putem dormi... Da-i vorba, doarme oare păgînul ?

— Apoi dă, eu știu ?

— Dar ce dracul ! zise Suliță, știu că nu-i huhurez, să stea noaptea...

— Eu tot am să mă duc să cerc. Dacă n-a fi acum, a fi mai tîrziu...

— Du-te, dar ia sama, încet... șopti bătrînul.

Totîrnac, poreclit Vulpe, le făcu semn cu mîna, prin întuneric, să n-aibă grijă, și deschise încetișor ușa.

Hanul era adormit și întunecos ca noaptea de-a-fară, numai în răstimpuri vîntul venea cumplit și aducea vîrtejuri de ploaie. Alexe Totîrnac se strecură prin tindă tiptil. Umbla ca o umbră. Gînj și Suliță întindeau urechea, ascultau, nu auzeau mișcarea. Tăcuți, așteptau.

Deodată umbra lui Alexe răsări în prag. Vulpe păși sprinten în cameră, apucă de piept pe cei doi tovarăși ai lui și-i trase spre el.

— Ce-i bre ? mormăi Petrea Gînj.

— Psss... taci, moș Petre... comedie ! bănuiam eu că nu-i lucru curat.

— Ce-i ? șopti bătrînul, tresărînd. Hangiul ! ha ? Cum de n-am băgat eu de samă ! Ce este ?

— Psss... am auzit capacul pivniței... cînd eram lîngă ușa și tocmai puneam mîna pe clampă... Stau,

ascult... Aud un pas înăbușit. Se suia cineva pe scări. Pe urmă aud șoapte „Ei sînt ? Ei !“ Cum am auzit, degrabă m-am întors să vă spun...

După șoaptele acestea grăbite, bătrînul gemu înăbușit și apucă pe cei doi de mînă

— Repede... încet !... iscoada...

Toți, ca într-o licărire de fulger, înțeleseseră totul, la vorba aceasta a moșneagului. Pricepură de ce întârziase hangiul ; pricepură de ce vorbise cu îndoiială de pivniță. Desigur că tot malul Nistrului era înșesat de iscoade și desigur că, la sosirea lui Potcoavă, iscoada se ascunsese în pivnița armeanului.

Bătrînul mormăia înăbușit

— Armeanul... iscoada... încet, după mine !

Se strecurară tăcuți în tindă, pe urmă se tîrîră pe brînci pînă la ușa care dădea în crîșmă. Prin cele trei crăpături ale ușii, pătrundea lumină roșă. Afară, vîntul bubuia în văzduh ; tunete grele treceau ca zgomotele depărtate ale războaielor. Încet, se alăturară de ușă ; își îndreptară urechile și ascultară țînîndu-și răsufierea. Se auzeau șoapte înlăuntru. Se uitară prin crăpături : hangiul luase drugul de la ușă și stătea alătura, c-o lumînare aprinsă în mînă, sta ghebos, cu obrazul încrețit, cu mîna la gură. În lumina pîlpiitoare, în cadrul negru al ușii, se zugrăvea un om mărunt, uscat, cu îmbrăcăminte de oștean.

Prin suflarea mai potolită a furtunii, șoaptele ajungeau lămurit la ușă.

— Într-un sfert de ceas sînt aici. Dar te-ai uitat bine la dînșii ?

— Cum nu ? Ai bănuit bine că ei sînt... Cel mare... nalt, spătos, cu părul creț... om strașnic !...

— Pst... destul ! nu vorbi degeaba. Dorm ?

— Lemn ! Erau osteniți de drum. Țiganu-i la grajd ; dar calul dumnitale e dincoace, în prelipcă.

— Bun într-o clipă sînt aici, cu ceaușul și cu cincizeci de tatarashi... Phii ! ce noroc că ne-am oprit la Balta Sacă !

— Și eu am avut noroc... așa ciștig !

— N-ai grijă. — Să iei sama !

După șoptele acestea pripite, oșteanul se învăli bine în contăș și puse mîna pe ușă. Mai făcu un semn de tăcere crișmarului și ieși.

În clipa aceea, Suliță și Totîrnac simțiră pe moș Petre tremurînd. Se ridicase, se încordase și voia să se repeadă, să treacă prin ușă ; ochii îi ardeau ca doi licurici. Suliță puse mîna și-l opri, apoi îi suflă la ureche

— Pss... moș Petre, mai stăi oleacă !...

Bătrînul se stăpîni, gemînd din adînc. Așteptau. Pași se auziră ușor, ușor, lumînarea se stinse clampa de la ușă scrișni ușurel. Stăteau gata :

Ușa se deschise încet și cu fereală ; cei trei oșteni se alăturară tăcuți de părete.

Un fulger pătrunse prin ochiurile de beșică și prin tindă, dezvăluind deodată un tablou, într-o lumină vînată. O clipă : hangiul încremenit, cu ochi mari căscați de spaimă țintiți asupra celor trei umbre, cu gura căscată mare, neagră, cu gîtul întins pentru strigăt. O clipă numai ; Moș Petrea se repezi prin întuneric. Un geamăt surd și înăbușit, pe urmă un fișîit repede, ceva ca o izbucnire de apă.

— I-am tăiat beregata ca unui berbece !... șopti moș Petrea...

În tindă era întuneric ; vîntul vuia afară și se afunda țiuind prin crăpăturile cocioabei.

Nu rostiră nici un cuvînt ; se năpustiră la celelalte uși.

— Sus ! și la cai ! tună bătrînul Gînj ; ne-au dat de urmă !

Îndată ușile se deschiseră și umbre năvăliră. O cremene scăpără

— Nu aprindeți feștilele ! strigă moș Petrea.

— Ce-i, moș Petrea ? întrebă Nicoară Potcoavă.

— Repede, stăpîne... Cînele de hangiu ținea ascunsă în beci o iscoadă... Acuma chiar a plecat iscoada să-și aducă tovarășii... Cincizeci de călăreți... Hangiu-i coala...

Lumina unui fulger trecu prin tindă și la lumina aceea se văzu hangiuul Ariton răsturnat pe spate, cu gura căscată, cu beregata căscată, cu ochii căscați, într-un lac de sînge negru. O suflare vijelioasă de vînt urni ușa de dinafară a crîșmei, o izbi de păretele de birne și vîntul și ploaia năvăliră în crîșmă și ajunseră reci pînă în tindă.

Potcoavă porunci cu glas hotărît :

— Degrabă ! puneți mîna pe sănețe și pe junghiuri, și la cai !

Cît ai scăpăra, ieșiră în ogradă.

— I-ai auzit dumneata, moș Petrea ? întrebă mezinul.

— Cum te-aud.

— Poate-om avea oleacă de furcă ! — Doamne !

Potcoavă se învălui în dulama-i de șiac ; sta drept și semeț în ploaie și vînt și ochii lui de șoim vegheau. — Scoaseră caii din grajd.

— Strîngeți bine chingile, rosti Potcoavă ; avem să-i tragem o goană cum nu s-a mai văzut. Cu vîn-

tul avem să ne întrecem ! și cine știe, poate să trecem și prin rînduri de ostași, nu numai prin ploaie și vînt. — Ia, acum să te văd eu, Murguțule !

Glasul lui Nicoară era adînc ; se cunoștea că e pătruns de fiorii luptei așteptate. Trupu-i părea mai nalt, un stejar negru în furtună ; ochii nedomoliți se aprinseseră și nările răsuflau cu putere umezeala vijeliei.

Mezinul nu-și mai găsea astîmpăr, își uitase deo-camdată gîndurile și mîhnirea.

— S-așa zi, moș Petre, i-ai luat sînge armeanu-lui...

— Așa... ian uite dumneata. l-am doftorit !

— Și cum de ați aflat, așa ?

— Pe Totîrnac întreabă-l... S-a dus să cerce poloboacele de vin, și cînd colo a dat peste cei cu pricina.

— Da, zise Totîrnac, n-am avut parte batîr de-o înghițitură de vin.

— Ce-i dreptul, bun vin ne-a dat, mormăi moș Gînj, dar și noi i l-am plătit bine !

Prin ploaia care curgea de deasupra, Stîngaciu deschise porțile.

— Sus, băieți ! pe cai ! strigă Potcoavă, ia acu să vă văd ! Dumnezeu a vrut așa, și cum a vrea Dumnezeu și de acum înainte !

— Doamne-ajută ! rosti solemn bătrînul Gînj. Cu toții își făcură cruce.

Ieșiră în șleah și dădură drumul frînelor. Se lăsară pe oblîncuri și prinseră a spinteca vîntul. Copitele băteau înăbușit pămîntul umed ; alergau ca niște umbre prin întuneric, spre zare, cailor se lungiseră și fugeau cu pîntecele de pămînt.

— Mai încet ! strigă după un răstimp Potcoavă ; nu-i nevoie să ne ostenim de pe acum caii...

— O să avem de furcă, frate, zise mezinul, mai avem pînă la Nistru. Doamne ! și tare-mi bate inima... De mult n-am mai intrat în foc !

— Așa ești tu, Alexandre... Nu te aprinde, poate nu-i nimic... Dar dacă va fi ceva... Daleu ! frate, dacă va fi ceva, frumos va fi, prin apă și foc. — Apoi se întoarse cătră oșteni — Băgați de samă la oțele, să nu prindă pulberea umezeală.

— N-ai grijă, stăpîne ! mormăi Petrea Gînj cu plumbi avem să-i împrăscăm noi pe dînșii, dacă le trăsnește prin cap să ne ia urma, căci din partea lor nu prea am teamă. Dumnealor vin fără grijă, să prindă păsărica-n laț !... Hei, dar nu-i păsărică. — e șoim ! Și vin cu nările și cu sănețele în vînt... Parcă cine știe ce grozăvie ! Hm !

Vîntul și ploaia îi băteau în coasta stîngă fulgere rupeau nourii și luminau drumul... Învăluți în dulămile de șiac, plecați pe oblic, strînși, călăreau repede prin vijelie și vîntul aspru le vîjîia în fugă pe la urechi. Drumul se întindea drept, înainte și-n urmă. Hanul se cufundase de mult în întunericul ca păcura ; rămăsese cu ochii stînși, cu gura căscată, pustiu și mort ca și stăpînu-său. Și copitele băteau înăbușit pămîntul muiat, și vîntul venea vîjîind din cîmpii, trecea prin fînețe și țipa cîteodată a pustiu și a moarte. Cînd scăpărau fulgere, se deschideau în nemărginire prăpăstii de lumină mohorîță, o lumină vecină cu noaptea și cu moartea.

Se apropiară așa de sat. Căsuțele zăceau în întuneric, zvîrlite ici și colo pe cîmp. Nici un copac nu se ridica din întinderea dreaptă ca în palmă. Și la lumina vînată de fulger, locuințele sărmane pă-

reau un stol de paseri negre, uriașe, tupilate la pământ, cu ochii stinși, în ploaie și vînt. Alergau înainte, prin vijelie.

— Stați ! strigă deodată Alexandru ; s-aude ceva !...

Se opriră o clipită și-și întinseră capetele în lungul drumului, înapoi. Prin unda mai slăbită a vijeliei, se auzeau vuiete surde departe, în umbră, — un duduț înăbușit și greu.

— S-au luat după noi ! rosti mezinul vioi.

— Da, s-au luat după noi, răspunse Potcoavă liniștit ; și au să ne ajungă.

— Cum au să ne ajungă ? șăguiești, stăpîne ? zise Gînj.

— Au să ne ajungă, moș Petre, pentru că avem să-i lăsăm să ne ajungă la o bătaie de săneață.

— Așa da... bun ! dar de ajuns nu ne ajung ei, batîr să-și omoare caii sub dînșii.

— Înainte ! — strigă Potcoavă. Să-i așteptăm de ceea parte a satului. Băgați de samă la pulbere.

Caii iar bătură cu copitele pămîntul moale. Trecură ca niște năluci prin satul mort ; nici un cîne nu lătra. O lumină fugară arată că drumul, după ce ieșea din sat, făcea un cot scurt. Trecură cotul și se opriră la o bătaie de săneață de el.

— Așa, zice Potcoavă, au să meargă pieziș plumbii...

— Și unde mai pui, adaoșe mezinul, că dacă n-a fulgera niciodată după ce-or ieși din sat, se prăbușesc în cîmpie, peste cotitură.

— Le-om arăta noi ! mormăi Petrea Gînj. Ce-au socotit ei ? Fleac ! Sînt zece numai și au un moșneag

între dinșii... Așa ! Las' că voi arăta eu, căpcăunilor ! Parcă cine știe ce grozăvie dacă sînteți cincizeci ! O să vă împutinați voi, n-aveți grijă !

— Taci, moș Petre, zise mezinul, nu te mînia ! Ian auzi-i, s-apropie !

— Luați sama, rosti scurt Nicoară, să trageți pe rînd, să nu meargă gloanțele grămadă.

Duduitul surd se apropia, strigăte răzbăteau prin vijelie. De deasupra, din nourii negri, curgea apă rece, vîntul venea mînios și aprig dintr-o parte. Caii stăteau liniștiți cu capetele spre Nistru, iar călăreții se întorseseră în șa și stăteau cu sănețele gata, rînduiți în latul drumului.

Așteptau. Glasurile se apropiau prin noaptea udă.

Deodată un pîlc negru nelămurit se desfăcu din trupul satului ; vîntul vîjîia mai aprig în rîndurile călăreților ; glasuri scurte și mînioase izbucneau. Ceilalți stăteau nemișcați, ca împietriți, dincolo de cotitură într-un întuneric de păcură, nesfîșiat de nici un fulger.

Următorii se apropiau. Deodată, cîteva pocnituri scurte ca de harapnic izbucniră o dată cu fulgerările sănețelor.

O învălmășală iute se iscă în pîlcul de călăreți, țipete de moarte sfîșiară glasul vijeliei, și prăbușiri grele zguduiră pămîntul.

O scăpărare de fulger rumeni nemărginirea. Glasuri de mînie se ridicară. Următorii se opriră o clipă la cotitură, gata să se zvîrlă în cîmpii. La lumina fulgerului zăriră pe fugari și-și întoarseră caii, într-o mare învălmășală. În bălțile de apă, zăceau namili negre. Următorii săriră peste ele și porniră înainte, răcnind.

Nicoară Potcoavă strigă, repezindu-și calul :
— Așterne-te, Murgule, ca iarba cîmpului la suflarea vîntului...

Ceilalți chiuiră ca la nuntă și porniră ca vîntul. În urma lor scăpărături ușoare se aprinseră în negură, dar numai cîteva pocnete răsunară.

— Aha ! răcni bătrînul Gînj ; mulți au scăpărat, puțini au aprins !...

Se plecară pe oblîncuri și dădură drumul frînelor. Fugeau ca nălucile în lungul drumului, spintecau ploaia, vijelia și noaptea oarbă.

Tunete pocneau deasupra în nouri, pînze vinete de lumină se așterneau pe cîmpiile nemărginite. Prin licărirea aceasta de infern, pîlcuri de călăreți se zăreau în urmă caii fugeau cu gîturile întinse, oamenii băteau în cai cu paloșele ; și o larmă surdă, mînioasă ca și vijelia, gemea în rîndurile strînse. Dar fugarii se pierdeau, — înainte, — ca nălucile ; vîntul vuia, ploaia vuia, nouri vuiau, copitele vuiau surd pe pămîntul plin de apă. În întinsele cîmpii, se deschideau fulgerele, prin nemărginirea nopții, ca niște guri uriașe ; pe cîmpiile drepte, în lumina scăzută, nu se zărea nici un arbor, nici o ridicătură pustiu pînă la capătul orizontului.

Iar fugarii spintecau vijelia într-o goană ne-bună ; îndărăt, urmăritorii băteau în cai, răcneau în vînt, veneau mînioși în urmă și rămîneau tot mai înapoi, pe drumul drept.

Așa merseră multă vreme.

Apoi, șerpii de foc, care răscoleau nouri de sus, se rărîră și ploaia prinse a conteni ; numai stropi rari aduși de vînt se strecurau din nouri cenușii. Vîntul se ogoiase și el, și acum trecea ca un plîns

greu numai, în largul cîmpiilor și prin văzduhul umed.

Încet-încet și nourii de deasupra se desfăcură. Cîmpiile începeau a se lămuri finețele pletoase se legăneau grele, pline de apă, la suflările obosite ale vîntului.

La răsărit, o lumină alburie trecea prin nourii subțiați ; în lumina slabă, se zărea o dungă mare, lăptoasă, care îmbrăca zarea. Acolo era Nistrul.

Trecură multe pîraie umflate de ploaie, trecură pe lîngă iezături, pe marginea pădurilor de trestii și papură, care sunau jalnic la cele din urmă filfîiri ale vîntului. Cîmpiile se lămureau încet, încet, răsăritul se rumenea, și grămezile de aburi lăptoși se vedeau bine în răsărit. Departe, se arătau sate în lumina mohorîtă ; în mijlocul cîmpiilor se ridicau cîteva stîni de șovar, pustii în lumina moartă.

Se apropiau în goană de hotar.

— Mai încet ! zise de la o vreme Potcoavă.
Și își muiară fuga.

Mezinul grăi

— Nu mai avem mult, și au rămas în urmă oștenii Schiopului.

— Și vreo zece au rămas și mai în urmă ! adăose bătrînul Petrea.

— Au să ne ajungă iar, zise Nicoară, pentru că noi trebuie să poposim o țîră, înainte de a intra în apele Nistrului.

— Așa e, răspunse mezinul, Nistrul vine umflat și mînios și caii au prins a osteni. Să-i odihnim !

Nourii de deasupra se destrămau, luminile răsăritului se lămureau și vîntul obosit de-abia aburea. Înaintea fugarilor se ridica o pînză de trestii, la

stînga unui iaz întunecos ; drumul cotigea plin de bălți pe malul iazului, pe după pînza de trestii.

— Aici să ne oprim, zise Potcoavă. Încărcați-vă sănețele. Acuși ne-ajung...

— Și noi avem să le lăsăm numai plumbii... grăi mezinul rîzînd.

Se simțeau mai vioi, măcar că dulamele de pe ei erau ude și grele.

Caii se opriră suflînd.

— Saracii cai ! zise bătrînul Gînj ; buni tovarăși ! au ostenit !

Apoi adăogi scoțîndu-și pipa din chimir

— Poate-oî avea vreme să trag cîteva fumuri...

Își încărcară sănețele în tăcere. Vîntul se jelea prin trestii ; apa se zărea prin rețeaua de papură, creață, strălucind întunecos în lumina cenușie. Zorii se apropiiau. De la o stîna depărtată, o trîmbițare slabă de cucoș se auzi ca prin vis.

Nu așteptaseră multă vreme. În curînd un bu-buit surd se auzi, zgomotul crescînd și tropotele de cai se lămuriră. Potcoavă zise

— Fiți gata !

— Doamne, ajută obijduiților ! mormăi bătrînul Petrea, aprinzîndu-și pipa și punîndu-și-o în gură cu liniște. Acuși vă arăt eu, căpcăunilor, iaca acuși !

Prin trestii se zări pîlcul călăreților. Potcoavă aștepta întunecos și privirile lui, ca două luciri tate, păreau că atrag la moarte pe urmăritori. Ceata se abătu în goană la cotitură.

Potcoavă își duse săneața la ochi. Pocnetele porniră, trestii fură secerate și un rînd de călăreți căzu. Aceeași larmă se ridică, ca și întăiași dată ; răcnetele răniților sfîșiară văzduhul ; celelalte rînduri săriră peste cei căzuți.

— La goană, fraților ! tună Nicoară. Și caii porniră, pe cînd trăsnetele scurte pocneau din urmă.

Și iarăși următorii se luară răcnind după fugari, bătînd cu latul paloșelor în cai, și iar rămaseră în urmă.

Pîclele dese de pe Nistru se apropiau, vîntul conțenise. Deasupra, nourii se desfăcuseră și cerul se arăta umed-întunecos, ca sineala. La răsărit, zorii rumeneau zarea. În jurul fugarilor se întindeau pînă în nemărginire cîmpii tăcute și mîhnite. Pînă la malul bătrînului Nistru nu se opriră.

Întăi suiră un dîmb scurt, pe urmă se lăsară trăgănat spre apă, în negurile mari. Malul de dincoace era lin și se pierdea în neguri și în unde ; de bună-samă atunci că malul celălalt era rîpos. Încet-încet se lumina ; prin pîcle, apele zgomotoase ale Nistrului sclipeau ca oțelul în luminile triste ale zorilor.

— Treceam numaidecît ! zise Potcoavă, apropiindu-și calul de apă.

Apele erau umflate, tulburi, și veneau pline de găteje de trestii, de mănunchiuri de iarbă. De la malul celălalt veneau vîjiiri de unde acolo era cumpănă, acolo apele mușcau malul gemînd și acolo se căscău vîrtejurile adînci.

Cînd puseră piciorul în apă, caii se înfiorară și prinseră a sforăi. Se opriră. Potcoavă zise

— Trebuie să ascultăm de cai, n-avem ce face, apele-s mari. Decît să înfruntăm mînia Domnului și a apelor, mai bine înfruntăm un pîlc de dușmani.

— Aha ! a venit vremea ! zise mezinul, cu un zîmbet de înviorare.

— Mulțămim Domnului, mormăi moș Petrea, cu luleaua între dinți.

Nicoară își întoarse calul. Se întoarseră cu toții, merseră pînă sub dîmb ; acolo se așezară tăcuți, plecați în șa, cu paloșele în mînă.

Nistrul vîjîia în albia-i neguroasă ; pîcle se risipeau, răsăritul se înflăcăra.

Ochii mezinului sticleau. Potcoavă răsuflea cu nările larg deschise și ochii lui stăteau nemișcați ; parcă și ochii ascultau. Moș Petrea își rodea capătul ciubucului. Ceilalți așteptau, cu piepturile înfierbîntate de focul ce se apropia.

Nu trecu mult ; glasuri se auzeau prin fuga grăbită a cailor ; vrăjmașii veneau în goană, suiau dîmbul.

Deodată Potcoavă își ridică paloșul. Glasul lui azvîrli, ca o buciumară de moarte, strigătul de război. Toți se repeziră, răcnind, cu săbiile în vînt ; caili se năpustiră ca o furtună ; vîrtejul, tunetele de glasuri și fulgerele paloșelor rupseră deodată pîlcul următorilor în două.

O învălmășală scurtă, într-o strigare aprigă de război, — apoi lupta se împărți în patru vîrtejuri. Potcoavă își aninase frîul de ciocul șelei și purta pe Murguț numai cu înmlădierile trupului. Paloșul lui bătea ca un fulger repede între rînduri ; stînga smulgea din zbor călăreții din șa și dreapta mînuia fierul luciu. Ochii lui, trupul mai nalt parcă, brațul, paloșul, strigătul duceau o furtună de moarte, în vîrtejul căreia furnicau printr-o ploaie de sînge căzuți.

Moș Petrea, cu pipa în gură, mormăia bătînd cu paloșul. Mezinul se înmlădia, ca o pană de sabie. Stîngaciu și Al Mariei se prăbușeau ca două stînci pe grămezi întregi, zdrobindu-le.

Răcnete cumplite sfărîmau liniștea cîmpiilor și zgomotul surd al bătrînului fluviu. Oștenii alergau

cu brațele în sus, cu săbiile în vînt, armele sunau, trupuri se prăbușeau în țărîna udă, pe cînd luminile slabe ale dimineții învăluiau într-o pînză tristă învălmășala, oamenii, călăreții, bălțile de apă și de sînge, caii căzuți care se zbciumau în glod, cu gurile căscate, cu ochii sîngerăți și plini de durere. Morții stăteau nemișcați lîngă cai și lîngă arme, unii pe spate, plini de sînge, alții cu fața în jos, cu capul în piept ; alții mușcau pămîntul moale în spasmurile din urmă.

Un pîlc din oștenii Schiopului împresurase pe cei doi frați de cruce, Stîngaciu și Al Mariei. Într-o furnicare de capete, de trupuri, de cai și de paloșe, toată grămada de oameni se nărui ca un morman de stînci, acoperînd pe cei doi viteji.

Din clipa aceasta toată lupta se răsfiră. Din furtuna deodată potolită, izbucniră cei din urmă din oștenii Schiopului, împrăștiindu-se pe cîmpie. În urma lor fugeau caii iuți ai oștenilor lui Potcoavă. Ciocniri rezezi și scînteieri de săbii și calul spăimîntat al urmăritorului o împungea la fugă nebună, tîrîndu-și stăpînul căzut și aninat numai în scară, zdrobindu-l cu copitele, umplînd cîmpia cu rămășițele lui.

După ciocnirea scurtă, Suliță, rănit la cap și căzut, se trezi pe malul apei, între tovarăși. Aproape de el, Stîngaciu și Stefan al Mariei zăceau pe pămîntul umed, muiați în sînge.

Suliță se pipăi la cap, simți că-i legat.

— O zgîrietură, frate, zise încet bătrînul Gînj.

Toți stăteau tăcuți în picioare, cu mînile stîngi în frînele cailor, cu ochii ațintiți asupra tovarășilor morți. Pe fețele încremenite, mînioase, ale vitejilor, rămăseseră stropi închegați de sînge. Toți priveau

aceste chipuri iubite, aspre, cioplite în piatră, și-și simțeau sufletele amărîte.

— Saracii ! s-au dus ! șopti mîhnit Potcoavă.
Buni tovarăși, și viteji !

Nu răspunse nimeni. Toți se scoborîseră în adîncul sufletelor, toți se gîndeau la anii trecuți, și la zilele viforoase și la cele fericite, neuitate zile de tovarășie cu cei care zăceau acum fără suflare, plini de sînge, la hotarul Moșiei.

Bătrînul Gînj zise cu greutate

— Pacat de așa viteji... Dar Dumnezeu a hotărît astfel. — Fraților de zile grele, o să vă îngropăm în pămîntul bătrînesc... și o să vă punem cruce la cap... Nici corbii, nici fiarele n-au să vă sfîșie... O să dormiți alătura, sub iarbă și flori... și o să auziți cînd vom intra în țară să judecăm dușmanii !

Bătrînul rosti vorbele acestea duios, ca un cîntec de jale. Toți stăteau gînditori, înfiorați, în fața morții.

— Așa le-a fost scris... și nouă tot așa ni-i scris, zise iar bătrînul. Dumnezeu să vă ierte, fraților, să vă fie țărîna ușoară !...

Toți își făcură cruce în tăcere și-și plecară capetele în piept. Vitejii dormeau alături, în cîntecul bătrînului Nistru ; amîndoi veniți din necunoscut la strigătul de război al unui mare viteaz, amîndoi intrați în necunoscut, dormeau după o viață de zbu-cium, intrau în pămîntul strămoșesc, hrănit cu atîta sînge de viteji !

— Dumnezeu să-i ierte ! șoptiră toți.

În clipa aceea soarele răsări pe zarea nemărginită, lumină apele tulburi și zgomotoase ale Nistrului și ajunse. ca cea din urmă mîngîiere, pe ochii stînși ai vitejilor morți.

INTÎMPLĂRI ÎN ȚĂRI STRAINE ȘI ÎN
TABĂRA CAZACILOR.

Cum dădură în stepe, o luară de-a dreptul spre gurile Niprului. Zărilor se desfășurau în jurul lor pînă în nemărginit. Pe întinderea mare, nici o colină ; ici și colo numai, cîte un pîlc de copaci închirciți, negri, cu frunzele îngălbenite, în cumplita arșită a verii. Iarba se ridica înaltă, la dreapta și la stînga potecilor, pînă la gîtul calului, și vîntul serii răscolea întinderea verde ; finețele porneau ca valurile unei mări, șuierînd citeodată, adiind încet adeseori, pline totdeauna de zvonul lumii nevăzute, ascunsă în sîmul lor.

Alergară mult prin stepă, cu popasuri scurte. Primejdiile îi pășteau și aici adeseori, în fundul zării, se ridicau coloane străvezii de fum acolo erau sate tătărăști. Înconjurau primejdia în goana cailor, pe poteci ascunse în mările de ierburi.

Cîteodată, noaptea, cînd stăteau cu fețele în sus, gînditori, după stîngerea focului de popas, se ridica în jurul lor freamătul stepei. Din depărtări veneau zvonuri potolite, ca răsunetul unui uriaș cor subpămîntean ; în jur, din finețe, se ridicau suspine slabe, cosașii tăiau noaptea cu glasul lor țiriitor, cristei și prepelițe țipau înăbușit ; glasurile bîtlanilor din mlaștini spăriau noaptea. Și iarba fișia duios în jur ; valurile tremurau și suspinau ca marea depărtată. Deasupra, în albastru, sclipea prundișul de aur al mării de sus, și în marea întunecoasă de jos sclipeau focurile verzi ale popoarelor de licurici.

Alte dăți, cîmpiile păreau moarte, încremenite pe vecie, în lumina viorie a lunii. Nici un strigăt, nimic ; în depărtări sclipeau șuvițe rătăcite de apă... Părea o lume din basme, împietrită de vrăjitori, și-n tăcere, nesfîrșiturile parcă așteptau cuvîntul mîntuirii. Rar, un uriaș foc rumăn se aprindea în marginile orizontului, departe, ca un semn sîngeros de moarte.

După zile arzătoare și după nopți liniștite, ajunseră la Pragurile Niprului.

Era după-amiază și tabăra sta cufundată în liniște. Prin arșița verii, pe ulițile întortocheate, prin căsuțele săpate mai mult în pămînt, plutea o pace și o jale de ruină. Rar, pe la o cotitură, un chip pistrii, cu șuruburi pe la tîmple, cu tichia soioasă în cap, sta după o tarabă murdară de lemn, între oale de lut, țintind înainte ochii mici ca două piroane bătute sub frunte.

Caii mergeau la pas, încet, prin căldură.

Voinicii cunoșteau bine tabăra și știau de ce-i așa de liniștită ; nu-i mira nimic. Un simțimînt puternic în înviorare, de fericire, îi pătrundea pe toți, ca după o reîntoarcere în locurile vechi, de mult părăsite, ale tinereții.

Potcoavă sta pe Murguț cu mîna-n șold, gînditor, zîmbind. Se întreba Oare ce mai face Șah hatmanul, bătrînul Pokotilo, Mlaha, și atîți, și-atîți tovarăși de zile bune și rele ?

Deodată prin căldură și prin adîncea tăcere a taberei, răzbătu în apropiere, la o cotitură, un strigăt, apoi o frîntură de cîntec răgușit. Îndată un cazac nalt, cu barba roșcată, numai în cămașă, încins cu paloșul, se repezi dintr-un dos drept în mijlocul hu-

diței. Acolo se opri și începu să se cumpănească, vorbind singur.

Potcoavă zîmbi, plin de voie-bună.

— Saracii băieți ! se cunoaște că stau, degeaba !
Ia să vedem ce ne-a spune ?

— Bun băiet, bun băiet ! mormăi bătrînul Gînj, și-a băut tot ! I-au mai rămas cămeșa, cizmele și paloșul !... Așa mai zic și eu !

Toți se opriră rîzînd înaintea cazacului.

Voinicul își ridică ochii spre dînșii și un zîmbet de mare fericire se răspîndi pe obrazul lui.

— Fraților ! strigă el punîndu-și dreapta pe inimă ; bine-ați venit, fraților !

— Bine te-am găsit ! zise Potcoavă ; ce se mai petrece pe-aici ?

— Fraților ! strașnic... am băut, fraților... Săracu Simeon Maxim ! grăi cazacul voios, mlădiindu-se din șele în mijlocul drumului... nici nu poate să-și ia cușma din cap înaintea fraților lui !... și-a băut și cușma !... săracul Simeon Maxim ! Da' m-am îmbătat, fraților, halal !

— E bine, pace, în tabără ?

— Bine, pace ? strigă Simeon cu dispreț ; după ce te-ai îmbătat ca un porc, dragă Simeon Maxim, acum nu ți-i rușine să ieși în cămașă ? Păcat de straietele tale aurite, dragă Simeoane !

— Șah e în tabără ? întrebă zîmbind Potcoavă.

— Șah ? eu vreau să vă cinstesc, fraților ! Iaca, mai am cizmele... dau cizmele unui cîne de jidov și-i tragem o petrecere. Brava ție, dragă Simeoane !

Deodată Maxim se opri cu gura căscată, cu ochii țintă la Potcoavă. Într-o clipă își deschise brațele și se repezi spre oșteni.

— Ura, ura, fraților ! Bravo ție, hatmane Potcoavă ! Ura ! dau cizmele și bem ! omorîm jidovii și bem o săptămînă ! Potcoavă !... Uraaa !

Ca un fulger, cazacul se repezi, se cățără pe Murguț, sărută cu zgomot pe Nicoară Potcoavă ; apoi, lăsîndu-se jos, o porni la goană pe hudită, răcnind :

— Uraaa ! fraților ! uraaa ! Potcoavă, fraților ! uraaa ! dau cizmele și bem ! omorîm jidovii ura !

— Așa da, zise Gînj, așa mai înțeleg și eu... Bem o săptămînă !...

După cincizeci de pași descălecară, înaintea unui bordei mai răsărit. Tocmai atunci un oștean bine zidit, ars de soare, ieșea repede.

— Nicoară ! strigă el ; mă miram ce urlă Simeon !

— Bine te-am găsit, Șah ! zise vesel Nicoară, decălecînd.

Șah se repezi și cei doi voinici se îmbrățișară. Descălecară toți pe rînd și se îmbrățișară.

— Brava, Potcoavă ! strigă Șah bătînd cu piciorul în pămînt și plesnind din degete. Bem, frate ! Să bem, fraților ! Bine-ai venit ! Să-i tragem o beție de-o săptămînă. — Ura ! Iată vine și Pokotilo ! Pokotilo, a venit Potcoavă, iată-l ! Să-i tragem un chef, moșnege, un chef ca acela !

— Frate Șah, zise mezinul, dar avem să vorbim ceva de samă !

— Ce să vorbim ! strigă Șah, să bem fraților ! nu să vorbim ! să bem !

Bătrînul Pokotilo, vechiul tovarăș al lui Ion-Vodă, îmbrățișă la rîndu-i pe noii veniți.

Potcoavă, mezinul, Gînj bătrînul și ceilalți se simțeau amețiți de bucurie, înfierbîntați și fericiți.

Tabăra părea ațîțată după lupte, prădăciuni și petreceri.

— Dacă-i pe aceea, bem ! strigă Potcoavă cu veselie, bem pînă mîni !...

— Pînă poimîni, strigă Șah ; o săptămînă !

În vremea asta, un zgomot mare, o fierbere întinsă se stîrni în tabăra pînă atunci pustie. O vijelie de glasuri se ridica printre bordeiele și ulicioarele strîmte. Cazacii veneau de pretutindeni în goană ca să îmbrățișeze pe Potcoavă și pe vechii tovarăși întorși.

Apoi, deodată, în tunetul de guri, în răcnetele sălbatice care se înălțau, se năpusti de la o cotitură Simeon Maxim tot în cămașă, cu părul vilvoi și cu brațele în sus. După dînsul venea mulțimea cazacilor, tulburată, amețită de bucurie și de răcnete, revărsîndu-se ca un șuvoi.

— Uraaa ! striga Simeon, răgușit.

— Uraaa ! răcnea mulțimea, ridicînd în sus o pădure de cușme. Uraaa !

— Uraaa ! Potcoavă al nostru ! Să bem, fraților, și să ne sfătuiți ce facem cu jidovii. Îi omorîm ori nu-i omorîm ? îi punem mai degrabă la dajdie. Uraaa !

Și valul mulțimii se rostogoli asupra bordeiului lui Șah, îl cuprinse și, într-o clipă, Potcoavă fu ridicat pe brațe în aer, în chiuiturile războinicilor.

Apoi, în furtuna de glasuri, porniră, se deslănțuiră. Bărâtcile jidovilor fură sfărîmate pretutindeni. Un chef sălbatic se încinse. Acuma tabăra furnica de viteji, vuia de glasuri și cîntecele se ridicau în văzduh vijelioase.

Cînd apusul își presără asupra taberei pulberea de aur, pretutindeni cetele de voinici cîntau, pretu-

tindenii hidromelul curgea într-o veselie neînfrînată și nebună. Lăutarii cîntau cu foc căzăceasca iute și mărunță și voinicii jucau plesnind din degete, încovoiați, băuceau pămîntul în loc, săreau, se răsuceau și băteau tactul cu călcăiele împintenate.

Apoi amurgul se întinse ; sara umplu tabăra cu umbrele ei. Focuri mari se aprinseră și-n roțile luminoase cheful urma cu danțuri întinse, cu rîuri de hidromel.

Cei mai vechi viteji se adunaseră cu Pokotilo în jurul bătrînului Gînj. Pufăiau cu tact din lulelele lor scurte și cînsteau băutura aspră. Vorbeau cu glasuri trăgănate, despre trecut ; bătrînul întreba de vechii tovarăși de lupte și Pokotilo istorisea vitejescul lor sfîrșit. Vorbea rar, chema în lumina focurilor mari umbrele nedomoliților voinici, care nu înțelegeau viața decît luptînd și jefuind și nu visau niciodată moartea liniștită.

— Dar voi ce-ați mai făcut, frate Gînj ? întrebă bătrînul Pokotilo, într-un tîrziu.

— Ce să facem ! răspunse moșneagul. Am pribegit printre leși multă vreme, fără nici un rost, căutînd ajutor pretulindenii. N-am găsit. Atunci am pornit cîți eram spre Iași. Dar n-am găsit pe Golia !

— Frate Gînj ! strigă Pokotilo, amar ne-a durut atunci, la Cahul, frate !

— Eh ! gemu moș Petrea, va veni odată ziua de răsplată ! Pedeapsa vînzătorului fi-va numai una, cu această sabie !

— Întorcîndu-vă, ați avut ceva, vreo încăierare ?

— Am avut. Și am lăsat doi tovarăși la Nistru. Îi știi tu, Pokotilo : Stîngaciu și Al Mariei. Au căzut sub un morman de dușmani.

— Bun, zise Pokotilo, să bem atunci pentru sufletele lor ! Buni tovarăși erau de fier erau și nu se îmbătau niciodată !

În jurul lor erau cîntece, jocuri, strigăte — o zarvă bubuitoare, și umbrele negre ale cazacilor furnicau prin bătaia focurilor.

— Dar Nicoară... zise tainic Pokotilo, tot așa e ? nu știe nimic ?

— Nimic, suspină bătrînul, și nici n-are să știe, frate !

— Așa-i viața, frate Gînj. Nu-i nimica. Bun fecior ! Să bem, moșnege, să bem, frate !

Focurile pîlpîiau, lăutarii cîntau, voinicii frămîntau pămîntul. Și Pokotilo zise iar :

— Frumoasă femeie a fost, și a făcut trei voinici cum rar se găsește. A murit tînără !

— Murit ! rosti Gînj înăbușit.

— Atunci să bem, frate, strigă iar cazacul, să bem ! Mîni murim poate, poate o da Dumnezeu și n-om pieri de-o sută de ani ! Să bem, frate !

— Să bem ! strigă Gînj ducînd o cofă la gură.

În altă parte, în preajma altui foc, tot cîstînd și ținînd la probă cu toți, Potcoavă și Șah hatmanul începuseră sfat mare. Alăutele cîntau pretutîndeni. cazacii frămîntau pămîntul și într-un zvon amețitor se purtau prin rumeneala focurilor, chiuind și cîstînd din oale mari de lut. Asprul dialect, ieșit din cele trei limbi : moldovenească, ruteană și leșască răsuna în aerul cald ; și amestecătura de aventurieri ai celor trei popoare, sălbatici tovarăși înfrățiți prin aceleași patimi și aceleași avînturi, foia mareață în nebuna ei veselie ca și în sălbatica-i vrednicie. Părea

o lume a închipuirii, o lume de năluci, plutind prin painjenişul fumuriu care întuneca fantastica lumină roşă.

Hatmanul Şah, răspunzînd tuturor răcnetelor şi tuturor închinărilor, ca şi Potcoavă, vorbea :

— Kopycki nu mi-a trimes nici o veste de cînd a plecat — ca şi Ţopa. — Dar ştiu că unul e la Bar şi unul la Braclaw... Vor să cerce pe magnaţi... dar degeaba ! Leşii făgăduiesc — şi se opresc la făgăduială.

— Bem, strigă unul dintre cazaci, apropiindu-se, bem cu hatmanul Potcoavă al nostru ! Să trăim ca fraţii, iubiţilor.

— În sanatatea ta, frate, strigă Nicoară cu veselie, punînd oala la gură. Apoi zise lui Şah :

— Cunosc eu pe leşi ! nici nu mă bizui mult în ei. Eu cu tovarăşii mei cei vechi am să fac treabă.

— Bine, răspunse Şah, dar nu-i lucru uşor, frate.

— Ştiu, Moldova nu-i ţară de jaf, — şi dacă nu-i ducem la jaf, e mai greu ; trebuiesc bani.

— Da, trebuiesc bani, rosti Şah.

O roată de voinici se apropie jucînd, cu tot cu lăutari, cu oalele în mîni. Începură a închina şi răcni.

— Potcoavă ! Şah ! întindeţi oalele ! întindeţi oalele, fraţilor ! Azi trebuie să ne îmbătăm toţi ! Asta-i legea voinicilor. Pe urmă răbdăm destul. Pe urmă dă Dumnezeu şi pierim.

Potcoavă şi Şah cinstiră şi cazacii trecură înainte chiuind şi jucînd, cu lăutarii după ei.

— Uite ce-i, frate, zise Potcoavă, să ne sfătuim odată toţi patru. Kopycki şi Ţopa trebuie să aducă bani şi atuncea are să fie bine ! mergem şi facem dreptate în ţară !

— Bine ! zise Şah, atunci ne-am înţeles.

— Da. Eu mă duc de aici la Nemirov. Trimetem răspuns la Bar şi la Braclaw şi peste o lună ne întâlnim cu Kopycki şi cu Ţopa la Nemirov. Acolo am să înjgheb şi eu în vremea asta ceva bani ; le trebuie flăcăilor aur, după setea care văd că o au.

— Bine, zise iar Şah. Ne-am înţeles. Dar pînă atunci mai cinstim cîte oleacă. Să trăieşti, frate !

— Izbîndă să dea Dumnezeu ! strigă Potcoavă, cercînd ulciorul.

Roatele de războinici treceau negre prin painjenişul fumuriu, care întuneca rumeneala focurilor. Potcoavă le privea cu ochi scînteietori şi nedomolitul lui suflet se înfierbînta, sorbind puteri uriaşe. Vechii tovarăşi de petreceri şi de lupte îi treceau pe dinainte, se opreau veseli, răcneau nebuni de veselie, cu cîmile în mîni, treceau înainte şi alţii veneau, şi alţii... Hidromelul curgea. Şi de la o vreme toată mulţimea voinicilor începu a se purta cu valuri mari, ameţită în jurul focurilor taberei.

Pretutindenii zăceau flăcăi cît bradul căzuţi la pămînt, cu cîmile în mîni, răstigniţi şi cu ochii sticloşi asupra cerului întunecos. Alţii jucau încă, răguşiţi şi cu feţele pămîntii. Alţii tot cînsteau. clătînîndu-se ; alţii strigau, îşi purtau braţele nebu-neşte, gemeau, se îmbrăţişau.

Şi de la o vreme, Potcoavă şi Şah, care cînsteau încă, văzură apropiindu-se pe bătrînii Pokotilo şi Gînj, liniştiţi, cu pipele scurte la colţul gurii. Păşeau îndesat şi nu se clătinau, dar ochii le ardeau cumplit.

Potcoavă începu a rîde, se sculă greu şi sărută pe bătrînul Gînj :

— Să cinstim, tată, să cinstim, tătucă ! Tu mi-ai fost ca ș-un tată, moș Petre !...

— Să bem ! hai să bem, stăpîne ! strigă Gînj sărutînd pe voinic. Chiar ca ș-un tată !

Șe așezară jos, lîngă foc. Șah se uită zîmbind la toți, cu ochii sticloși. Potcoavă cinsti iar :

— Să trăiești, moș Petre !... Avem să mergem să facem dreptate, moș Petre !...

— Nu moș Petre ! zise Pokotilo, rîzînd șiret ; nu-i zice moș Petre, zi-i tată ! — Să vă spun o poveste, fraților ! o poveste strășnică, dar adevărată ! foarte adevărată ! Să mă bată Dumnezeu dacă nu-i adevărată.

Potcoavă și Șah zîmbeau și li se părea, în zvonul necurmat de glasuri, în lumina focurilor, în ușoara amețală fericită care-i învăluia, li se părea că plutesc într-un vis.

— Da !... o poveste foarte adevărată, zise Pokotilo, umplînd lui moș Petre oala. Era, fraților, odată, un viteaz !... dar un viteaz mare... ascultați, fraților ! — Să mai tragem un gît, frate Gînj !... Așa-i că era viteaz ? Da ! foarte viteaz ! — Și viteazul acela a trecut într-o sară cu tovarășii printr-un tîrg... și a ars tîrgul în urma lui și a tovarășilor... Numai o casă, fraților, n-a ars ; și în casa aceea era o nevastă frumoasă... — Aprinde-ți luleaua, Petre ! — Nu-i așa că era frumoasă nevasta ? Tare frumoasă ! — Și-n sara aceea, fraților, barbatul a dormit afară. — Stați că mai este ! — Noroc să dea Dumnezeu ! Să mai tragem cîte-un gît ! Și după aceea viteazul se ducea des prin tîrgul acela, pe la casa care nu arsesese atunci... și nevasta era frumoasă, iar barbatul se culca afară... Așa, fraților...

— Bine, vorbi Şah rîzînd e foarte frumos, moşule ! dar nu înţeleg nimica.

— Stai, că mai este ! strigă Pokotilo. Nu-i aşa că mai este, Petre ? Să vezi... Şi de unde nevasta cea frumoasă pînă atunci nu avusese nici un prunc cu barbatul care dormea afară, deodată făcu unul după altul... adică ştii, nu tocmai unul după altul, făcu, fraţilor, trei feciori... Nu-i aşa, frate Gînj ? — Dar ce feciori ! Trei şoimi ! — Bine ! — Dar de-aici încolo e mai frumos ! Staţi, că mai este ! — Şi iată că nevasta cea frumoasă moare, fraţilor, şi rămîn feciorii, rămîn rătăciţi prin lume... Şi mai iată că unul ajunge sus, sus... viteaz mare... şi nu ştia cine i-a fost tată... Şi iată că vine viteazul cel vechi şi-i zice Tu eşti fecior de domn ! Ş-atunci tot poporul a crezut şi-a făcut pe feciorul viteazului, domn !

Era straşnic, fraţilor, viteazul cel bătrîn... Ce era în sufletul lui, nimeni nu ştia ! — Tu eşti fecior de domn ! — şi feciorul era chiar al lui ! Asta-i mare lucru, ce crezi ?

Şi iată că moare ca un leu, în lupte, feciorul cel mare. Şi bătrînul a tăcut, — că mai avea doi feciori... Atîta-i, fraţilor !

— Bine ! strigă Şah ! foarte frumos, moşule ! dar eu n-am înţeles !...

Potcoavă, rîzînd fericit, cinsti cu moş Petrea.

— Staţi ! strigă bătrînul Pokotilo, că încă n-am sfîrşit ! Mai este, dar eu n-o ştiu... O ştie bine Gînj... spune tu, Gînj... — Tu o ştii, bătrînule, mai bine... tu o ştii mai bine, tată ! Nu vrei s-o spui ? Atunci o spun tot eu ! Iată — Încă un fecior de-al viteazului se ridică sus, sus... şi ajunge departe... departe, şi nu ştia al cui copil este... Iar bătrînul viteaz tace

și se gîndește să spuie, cînd va veni vremea : Tu ești fecior de domn ! — Și poporul are să creadă și are să-l facă domn pe băiet ! Și iar nimeni n-are să știe ce va fi în sufletul bătrînului, cînd el va zice : Tu ești fecior de domn ! — și feciorul va fi chiar al lui... Nu-i așa, bătrîne ? nu-i așa că nimeni n-are să știe ? Are să moară bătrînul viteaz și nimeni n-are să știe fraților !

Bătrînul cazac cuprinse în brațe pe moș Petre și-l sărută cu foc, apoi sărută pe Potcoavă și pe Șah și strigă

— Nimeni, nimeni n-are să știe ! Bătrînul are să moară și n-are să spuie nimic !

Noroc, fraților ! hai să mai bem cîte ceva !

Haide, Gînjule, bătrîne tovarăș, să cinstim cîte un strop de bătură !... și bătrînii se sărutară iar și luară cîte-o cofă în mîna.

— Au cam slăbit moșnegii ! zise Șah lui Potcoavă, cu limba încurcată, clătînîndu-se.

Iar Potcoavă zîmbea fericit și i se părea că plutește printr-un vis neguros. În jur furnicau voinicii cu ochii aprinși, și alăutele tot mai răsunau, și voinicii tot chiuiiau și jucau prin lumina înnegurată de fum. El își simțea sufletul plin de freamătul nenumăratelor glasuri, de căldura tuturor inimilor.

Și iată că în noaptea aceea de vis Potcoavă mai văzu, prin fierberea și valurile mulțimii de voinici, rupîndu-se o pîrtie largă, auzi un hohot asurzitor, — și deodată Simeon Maxim se arată ca o fantasmă într-o roată de lumină. Era ca și ziua, cu capul gol, numai în camașa roșă și cu paloșul încins peste cămașă. Ba acuma era și fără botfori, Venea clătînîndu-se și răcnind răgușit, iar în urma lui, tîra, legat de gît cu un căpăstru, un jidov mort de groază.

— Fraților ! urlă el răgușit, repezindu-și în sus mîna dreaptă ; fraților, vreau să fac sfîntă dreptate !... Apoi, cu stînga, smunci căpăstrul : Nu te trage înapoi, dihanie, hai la dreptate ! Eu numai sfîntă dreptate vreau să fac... Să mă bată Dumnezeu, dacă nu vreau să fac dreptate ! și ridicîndu-și ochii spre cer, își făcu o cruce mare. — Stai, Iudă, la judecată !...

Ovreiul tremura în caftanul lui soios ; fața lui pistriuată, cu ochii holbați, era răvășită, de moarte. Picioarele lui slăbite și îndoite de la genunchi, și mîinile, întinse puțin în laturi cu degetele rășchirate, erau zguduite de un fior puternic.

Simeon Maxim îl smunci de căpăstru, îl trase după el și se opri în fața lui Potcoavă. Acolo trase paloșul din teacă și ridicîndu-l în sus, strigă răgușit, clătînîndu-se :

— Sfîntă dreptate !

— Oi-oi ! gemul ovreiul, cu dinții clănțănind de groază ; ce-am făcut ? Am luat dreptul meu ! De ce mă porți în zece locuri și tot zici că mă omori ?

— Stai ! răcni cu glas mare cazacul, vînturîndu-și pala ; liftă spurcată ! eu vreau să fac dreptate ! — Dragă Simeoane, gemu apoi el cu milă ; spune, nu ți-a fost rușine ? — Ți-a fost rușine, Simeoane, cînd a venit hatmanul nostru Nicoară și tu i-ai ieșit înainte ca un calic ! Nici n-am avut cușmă în cap, Iudă ! auzi tu ?

Jidovul se zvîrcolea, amenințat de fierul luciului al cazacului.

— Oi-vei ! ce-am făcut ? Era dreptul meu !

— Taci ! răcni iar Simeon ; voi, jidovilor, ați ucis pe Domnul nostru Hristos și tu, Iudă, ai luat pe băutură cușma lui Maxim ! — Apoi îl trase de

căpăstru și-l atinse cu sabia. — Stai ! nu te zbate ! Dar straietele mele aurite unde-s, Iudă ? Când a venit Potcoavă al nostru, Potcoavă, omul lui Dumnezeu, eu am ieșit ca un calic, în cămașă ! Rușine ! să dezbraci tu pînă la cămașă pe un cazac, care te îmbogățește cînd are chimirul plin cu galbeni... — Dar cizmele mele ? Și cizmele mi le-ai luat, Iudă... Săracul Maxim ! — Uitați-vă la mine ! răcni cazacul cu strășnicie, uitați-vă la Simeon, cum umblă în cămașă, cu capul gol și desculț ! Eu vreau să fac dreptate ! sfîntă dreptate ! — Și Simeon Maxim ridică amenințător pala.

— Vai ! strigă ovreiul, trîntindu-se la pămînt și tremurînd în spasaturi ; dau tot, tot, tot ! nu mă ucide ! oi-oi-oi ! nu mă ucide, dau tot !

Pala cazacului nu căzu. Ovreiul se zvîrcolea în spasaturi de moarte, cu spume la gură, în hohotul mulțimii adunate...

— Stai, mergem înainte, să facem dreptate ! strigă Simeon, și trăgînd în sus de căpăstru, sculă pe jidov și porni tîrîndu-l după el.

Mulțimea în fierbere se închise în urma lor și Potcoavă, foarte fericit în amețea care-l învăluia în negura ei de vis, își mai umplu o oală și gîndi : — — Cu voinici de aceștia, în vremea cînd is treji și postesc, fac eu dreptate în țară !

Viața de tabără începu zgomotoasă și plină de frămîntări. După zilele seci de sărăcie și lene, urmase deodată o petrecere uriașă, care secase toate butoaietele crîșmelor și alungase pe toți ovreii. Apoi în inimile aprinse de sosirea lui Potcoavă porniră vijelii după vijelii. Zaporojenii năvăliră în ținuturile

tătăraști și în târgurile leșești. Aurul iar veni în tabără, crișmarii evrei uitară ca totdeauna de pățania lor și se întoarseră.

Intr-una răsunau în tabără viersurile săltărețe și rezezi ale lăutarilor și voinicii duceau jocuri și chefuri zile întregi, cu ochii scînteietori și cu moșurile în vînt.

Alții intrau în nemărginita stepă, se lăsau pe coamele cailor, spintecînd mările de ierburi ; își cercău puterile ochiului în vulturi, ori luau la goană sălbătăciunile stepei. Își prelungeau cîteodată alergările pînă la satele tătărăști din Bugeac, tăiau, puneau focul în acoperișurile de șovar și se întorceau cu prăzi și cu gust de băutură.

Cîteodată, sara, în preajma focurilor mari, pe cînd cîsteau must aspru, bandurarii începeau melancolicele cîntece ale stepei, atît de pline de avînt și de duiosie, largi, melodioase și tainice ca nemărginirea. Cazacii, adunați roată în jur, ascultau cu ochii în pămînt cîntările de vitejii, care slăveau pe eroii lor. Prin ochii celor tineri treceau focuri nedomolite ; iar bătrînii, cu pipele în colțul gurii, visători, își aduceau aminte de furtunile tinereții.

Tabăra se umplea. Neconținut veneau de la hotarele Moldovei și din toată Ucraina voinici dornici de luptă și intrau cu ochi licăritori în tumultul celor ce jucau, beau și se luptau.

Vremea trecea repede astfel. Potcoavă și mezinul petreceau și ei, ca niște tineri viteji ce erau. Și nici tovarășii lor nu se lăsau mai prejos, pentru că erau voinici încercați, care cunoșteau prețul zilelor de voie-bună.

Dar oricît de strașnic petrecură, nu-și dădură crișmarilor jidovi nici hainele, nici armele.

Potcoavă se aprinsese în mijlocul vechilor tovarăși de glorie ; părea că nici nu-și mai amintește de cele din urmă zile petrecute în țară ; cînd vorbea mezinul de ele, ochii i se întunecau și fața-i devenea nepătrunsă. Nici o licărire de dor, nici o vorbă de părere de rău. Totuși, cîteodată, cînd era singur, trîntit în iarbă la marginea stepei și cînd în jurul lui se înălțau de-abia simțitele melodii ale nemărginirii, gîndurile îl cucereau și amintiri dulci îi muiau privirile și-i luminau chipul.

Mezinul nu era stăpîn pe el. Îndată ce ieșea din vîltoarea petrecerilor, și îndată ce se așeza singur la o parte, capul îi cădea în palme și gîndurile și visurile veneau. Ochii i se pierdeau într-o lumină nelămurită de amurg, și în lumina dulce răsărea un chip frumos de fată, albă ca laptele, cu doi ochi negri, ca două flori de întuneric. Alexandru se uita în acei ochi și îi vedea plini de duioșie ; se uita multă vreme, cu inima plină de amar. Și încet-încet se închegau icoane care trăiseră : un parc peste care umbrele fumurii ale serii coboară ; un lac sclipind în cele din urmă licăriri, o luntre care sta pe unde cu vîslele lăsate în laturi, ca o pasere trudită. Și urechile aud vîjiirea unei melodii tainice și depărtate, un cîntec tînăr, plin de jale :

Dorul, bade, de la tine...

Peste văi și dealuri vine...

Și luntrea umblă lin pe apele lacului și într-însa șed două umbre pe care Alexandru le cunoaște foarte bine : un voinic trist peste măsură și o fată tînără, o mlădiță gingașă, cu chipul alb, cu ochii negri și întristați.

Multe icoane din trecut vin și tulbură zilele mezinului și cu cât vremea trece cu atît dorul îi sapă mai adînc întristarea în suflet. Ceasuri întregi șade gînditor, cu ochii arzători în gol ; de multe ori pieptul i se umple de oftări fierbinți ca niște flăcări. De multe ori se gîndește că fata albă cu ochii minunați părăsește locurile din preajma lacului liniștit și se duce departe, cine știe unde, însoțită de un necunoscut. Privirile i se încrunță atunci. Dar în curînd fruntea îi cade iar în palme. Nu ! fata tot la Dăvideni e... dar cine știe dacă el va mai călca vreodată locurile acelea ! cine știe ! — Și iarăși, — cine știe ! fata albă cu ochii negri poate nici nu se gîndește la sara aceea liniștită, la lacul limpede, la luntrea ușoară și la cîntecul durerii !

Așa ți se pare ție, Alexandre, cîteodată !

Nu, copila n-a uitat lacul limpede, nici luntrea de pe luciul, nici cîntecul. Copila e singură acuma, singură și întristată fără cei doi feți-frumoși din basme, și de multe ori pașii ei ușori o duc în poiana din jurul rîmnicului și de multe ori ochii ei se umplu de lacrimi amare și se îndreaptă cătră răsărit, cătră tainicul răsărit, unde s-a dus inima ei !

De multe ori ea stă pe gînduri și visează chipul vioi și vesel al mezinului ; de multe ori își pleacă fruntea pe brațul stîng și plînge, sărmana, plînge și se gîndește la chipul întunecat al celui mai mare dintre cei doi viteji și la sufletul lui plin de durere !

Și doi bătrîni umblă în jurul fetei.

Și bătrîna întrebă — Ce ai, dragul mamei ? — și fata își lasă pleoapele înroșite pe ochii plini de lacrimi și răspunde : — N-am nimic ! Iar bătrîni se privesc, dau din cap și se întorc iar la copilă ; și copila plînge cu fruntea pe brațul sting, plînge și

se gîndește la un viitor cumplit, la un război negru și vijelios, prin fumul căruia se zăresc două trupuri sîngerate și pe moarte, două trupuri sîngerate de voinici !

Plînge fata albă cu ochii negri : — Ce ai, dragul mamei ? — N-am nimic !... Plînge fata și se gîndește că frații s-au prăpădit și n-au să se mai întoarcă niciodată la Dăvideni.

De aceea plînge jupînița Ilinca încovoiată de durere, mladă în vijelie, cu fruntea pe brațul stîng.

*

Cam pe la toacă, — în ziua cînd Potcoavă trebuia să se întilnească în Nemirov cu Țopa, Kopycki și hatmanul Șah, în medeanul cel mare al tîrgușorului era o nemaipomenită îngrămădire de lume.

Cu o jumătate de ceas mai înainte, un cazac trecuse în goana calului pe uliță, răcnind

— Leșii, vin leșii ! — și acum mulțimea fierbînd, unduind ca un val uriaș, strîngîndu-se și revărsîndu-se în laturi cu larmă, se grămădea, se strivea în jurul lui Potcoavă și a celor cincizeci de tovarăși ai lui, care stăteau mîndri pe cai, cu mîinile în șold, în mijlocul medeanului.

Dughenile erau închise și zăvorîte cu drugi de fier mahalalele ovreiești în care clocea mizeria, murdăria și nenorocirea, se goliseră ; tot poporul din toate părțile se adunase, și clopotele tuturor bisericilor vibrau cu jale sub cerul arzător.

— Leșii ! vin leșii ! se auzea de pretutindeni.

Femei înghesuite își ridicau, țipînd sfișietor, copiii în sus ; ovreii se văitau în gura mare trăgîndu-se de bărbi iar cazacii bătrîni mormăiau încruntați.

Și pretutindeni un strigăt se ridica în clocote : — Vin leșii ! vin leșii ! iar clopotele vuiiau în turnuri ca o prevestire de moarte.

Deodată, în tumultul acesta, Nicoară Potcoavă, din mijlocul înghesuiei, ținând cu stînga frîul Murguțului, cu dreapta își ridică cușma în aer, scuturînd-o.

— Fraților ! strigă el cu glas mare, pe cînd mulțimea se potolea încet-încet ; ascultați, fraților !

— Ascultați ! ascultați ! se auzi din toate părțile și mulțimea se înghesui mai tare prin căldura strălucitoare a soarelui de după-amiază.

— Fraților ! tună Potcoavă, — și zvonurile conținiră, — liniștiți-vă ! — Vin leșii... Ș-apoi dacă vin ? lasă-i să vie ! Dați-le pace ! Voi nu știți, fraților, pe cine caută ei... Ei vor să prindă pe Nicoară Potcoavă și pe tovarășii lui, asta-i !

— Scapă-ne de primejdie ! se auzi un glas, nu ne lăsa, tătucă !

— Ce-am făcut eu, fraților, vorbi iar Potcoavă, ca să caute șleahicii să mă prindă ca pe un hoț ? M-am luptat cu păgînii și i-am biruit, fraților, — asta am făcut. Și acum vin creștinii împotriva mea !

— Nu-s hristiani ! strigă un cazac bătrîn, ridicînd în sus pumnul, sînt eretici, nu-s hristiani !

— Nu-s hristiani ! se auziră răcnete din toate părțile, *îs catolnici* spurcați, care mînîncă guzgani !

— Bine, strigă Potcoavă. Cîți eretici vin ? O sută ? — Cinci sute, fraților ! Și cîți voinici am eu ? — Uitați-vă cincizeci, fraților !

— Tu ești Potcoavă, tătucă, strigă iar cazacul bătrîn trage-le o bătaie, tătucă, să se ducă vestea pînă la Rusalim !

— Asta-i ! răcni Potcoavă ; voi să nu vă temeți ; voi să veniți și să vă uitați cum am să-i alung, cu cei cincizeci de voinici ai mei !

— Uraa ! izbucni mulțimea zvîrlind cușmele în aer, apoi se urni fierbînd după Potcoavă, care se îndrepta spre rohatca Nemirovului. Uraa ! Potcoavă ! — La iad ereticii ! — Uraa !

Valurile de norod se luară după călăreți într-o larmă surdă, strivindu-se prin ulițele strîmte. Deasupra acestor talazuri negre se ridica un praf des, care părea de aur în strălucirile asfințitului.

Cum ieșiră călăreții în cîmpie, cum se zări sclipind la orizont o grămadă mare mișcătoare, care se apropia din ce în ce. Cazacii se opriră nemișcați, observînd. Mulțimea se înșirase în marginile tîrgușorului, în lumina aurie a asfințitului, fierbînd încă surd și unduind.

Prin cîmpia dreaptă adia un vînt subțire de vară și apa care curgea prin apropierea tîrgușorului sclipea încrețită în bătaia luminii.

Deodată cazacii descălecară. Apoi, lăsînd caii nemișcați în cîmpie, se îndreptară repede spre rîul scînteietor, cu sănețele în mîni.

Grămada strălucitoare se tot apropia, creștea, acum se zărea bine, și mulțimea de la marginea tîrgușorului prinse a răcni

— Lăncerii ! lăncerii !

Călăreții poloni veneau în goană și zalele lucii și lăncile scînteiau în strălucirile asfințitului. Caii frumoși jucau, cinci sute de cai aprigi și cinci sute de călăreți în armuri licăritoare.

Fierberea mulțimii însă se stînse dintr-o dată. Potcoavă și cazacii coborîseră malul apei și intra-seră pînă la brîu în unde. Călăreții se opriră și ei

scurt ; și în tăcerea cîmpiei, numai cele din urmă vibrații ale unui clopot tremurau pe undele vîntului.

După o frămîntare grabnică, lăncerii se desfășurară puțin, — apoi, în tăcere, norodul Nemirovului deschise ochii mari și-și aținti urechile.

Întâi cîțiva călăreți ieșiră din rînduri și începură a-și vîntura brațele în aer. Spuneau ceva, dar de la marginea tîrgului nu se auzea.

Cînd conteniră, se auzi din rîu glasul strașnic al lui Potcoavă.

— Nu pricepeți de ce am intrat în apă ? — Bine ! Nici nu-i nevoie să pricepeți !

Un lăncer iar își vîntură brațele, — pe cînd cazacii își îndreptară sănețele lungi spre grămada strălucitoare.

— *Panie !* răspunse iar Potcoavă, iată ce avem noi de dat ! atît !

Lăncerul își vîntură iar aripile de moară. Acum se înalță glasul bătrînului Gînj :

— Știți voi cine-i Potcoavă ? Dacă știți, întoarceți-vă caii ! Noi știm să trimetem plumbii drept în frunte. Dacă nu v-ați spovedit, întoarceți-vă !

— Să ne despărțim cu cinste ! răcni și mezinul ; plecați cu Domnul !

Lăncerii se frămîntară iar și valul de zale undui, sclipind. Vorbitorul intră în grămadă un răstimp ; apoi ieși iar, purtîndu-și brațele și răcnind.

— Bine ! tună Potcoavă ; îndată trimetem un stol de plumbi, îndată. Și vine asupra voastră și tîrgul !

Un rînd de călăreți se mișcă după parlamentar. Lăncerii își rotiră caii în strălucirile asfințitului.

Atunci o pocnitură singuratică de săneată izbucni din rîu ; vorbitorul se clătină în șa și se abătu

pe coama calului. Alte pocnituri urmară, scurte, fără răsunset, în tăcerea cîmpiei. Cîțiva cai se răsturnară în țărîină cu călăreții sub ei, dar așa de ușor, așa de simplu, parcă ar fi fost un joc.

Leșii se opriră scurt, ca un zid, cu ochii ațintiți în zare pe deasupra tîrgușorului. Și în apusul limpede, un freamăt ciudat se întinse umplînd văzduhul.

Rîndurile lăncerilor se frămîntară, se suciră și deodată porniră îndărăt spre zare, într-o scînteietoare goană, prin pulberăa de aur a asfințitului.

— Duceți-vă dracului ! urlă glasul lui Potcoavă ; la iad, ereticilor !

Mulțimea de la marginea tîrgului urla, se purta ca valuri negre, și bubuiturile glasurilor iar umpleau cîmpia ; un răcnet vijelios, un rîs imens, o furtună de rîsete, parcă împingea spre zare mulțimea lăncerilor.

Cazacii lui Potcoavă ieșiră din riu și încălecară, șiroid de apă.

Pe cînd mulțimea îi impresura fierbînd, chiuind, gemînd, și strivindu-se, nebună, — un cîrd de călăreți ieși din Nemirov și-și rupse cale prin norod.

— Iată Țopa și Kopycki ! strigă Potcoavă, și-și rezezi calul înainte, prin freamătul populației.

Țopa, bătrînul moldovan, strînse la piept pe viteaz ; tot așa făcu și Kopycki, vechiul căpitan al lui Ion-Vodă ; și, prin freamătul poporului amețit de bucurie, schimbară cîteva cuvinte.

— Bani sînt ? întrebă Potcoavă.

— Din mila Domnului, sînt ! zise bătrînul Țopa.

— Atunci strîngem flăcării și pornim ! strigă Potcoavă și ochii lui de șoim se aprinseră.

Și tot într-o scăpărare de fulger, tot așa de vijelios cum veniseră prietini cei doi, se întinse un strigăt cumplit în norodul Nemirovului. Un uriaș stol întunecos se revărsa ca o apă mare de după tîrg, și puzderia de cazaci, cu Șah în frunte, abătu mulțimea într-o clipă la o parte, într-o adîncă și zguduitoare revărsare și într-un clocot ieșit dintr-o mie de piepturi : — Potcoavă ! Potcoavă !, în nechezările cailor și zăngănirile armelor, norodul strivit și înspăimîntat simți cutremurîndu-se pămîntul. Prin amurgul rumăn, prin vîntul serii, glasul lui Potcoavă se înălță ca un buciurn de război : — Înainte, fraților ! După mine, la Moldova ! și încă o dată nechezară caii, zuruiră armele, răcniră voci și se zgudui pămîntul sub ropotele cailor.

VII

CUM SE CÎȘTIGĂ UN TRON ȘI CUM SE RĂSCOALĂ CALICIMEA

Norodul Nemirovului, într-o repede perindare de icoane, văzuse dispărînd în zare lăncerii leși însărcinați cu prinderea lui Potcoavă, văzuse apărînd întăiul pîlc de călări, apoi se zgudui la revărsarea mulțimii cazacilor, și totul se petrecuse ca la un joc de război. Iar cazacii, după răcnetul lui Potcoavă, porniseră ca un uragan și multă vreme în urma lor cîmpia vui de un freamăt surd.

Acum Potcoavă ducea vîrtejul de războinici spre Moșie. Călcău stepele, culcînd la pămînt iarba

mare ; călcau tîrgurile și satele în zvonul mulțimilor și în vaietul clopotelor ; sulițele spintecau vîntul și sănețele sclipeau la soare ; treceau într-o goană furtunoasă, împrăștiind în cîmpii, în tîrguri și sate, freamăt întins de groază.

La popasurile mari, focuri uriașe se înălțau. Și-n fierberea mulțimii, în cîntecele de vitejie, în sunetele de tobe, în nechezările cailor aprigi, Potcoavă, aprins de dor de răzbunare, sta bătut de gînduri la vatra sfatului, cu ochii ațintiți, se cobora în adîncurile sufletului, își întreba simțirile și cerceta o dragoste tainică, care licărea ca un foc sub spuză.

Uite ! se apropie ceasul în care dușmanii vor mușca țărîna și se vor zvîrcoli la picioarele lui ; se apropie ceasul cînd vînzătorul marelui Ion-Vodă va fi plătit. Un murmur mare de mulțămire se va întinde în toată țara ; domnia îl aștepta ; vremurile biruințelor de la Jiliște, Brăila și Bender vor învia, zbucnind ca o vilvoare sîngeroasă ! Și cu toate acestea... o dragoste tainică, care licărește ca un foc sub spuză, îl face să se gîndească cu amar la strălucirile viitorului. — Pe cine va trebui să pedepsească ? Cine e trădătorul ? O icoană gingașă, o nălucă mlădioasă plutește prin tresăririle și zvîrcolirile flacărilor, — și prin sufletul viteazului tresar și se zvîrcolesc ascuțite dureri.

Zvonul greu al popasului se sfarmă și lunecă peste el. O tăcere adîncă s-a întins peste suflet, o noapte oarbă, fără hotar, în care durerile fără nume rătăcesc ca niște paseri desnădăjduite. Și tabăra se liniștește, flăcăii dorm sub cerul nemărginit, cu fața la stele, — numai Potcoavă rătăcește ca o umbră.

Dar deodată tabăra murmură și se frământă, caii nechează ; la răsărit o rumeneală tainică taie orizontul drept, ca o linie de singe un stol de paseri negre trece cu un fișit grabnic spre țară... Potcoavă se scutură și-și lunecă mîna pe frunte ; visurile nopții se risipesc și ochii lui, plini încă de durere, iarăși se aprind nedomoliți. Glasul i se înalță în suflarea zorilor, stăpînind tumultul mulțimii.

Numai mezinul și moș Petrea Gînj, în goana spre țară, n-aveau decît cîte un dor și un gînd : mezinul, dragostea, bătrînul, răzbunarea ; cel întăi ardea și se zbuciuma în tăcere ; cel de al doilea își destoia sufletul în gura mare.

Era bucuros bătrînul Gînj cum nu se mai află. Toată vremea între cazaci a petrecut-o, cu Pokotilo, bînd țapăn, dar despre gîndurile lui n-a spus nici o vorbă. Acuma iată-l călare cu privirile arzătoare de sub sprîncenele negre țintite în zări ; iată-l vioi și aprig ca un tînăr, răsuflînd foc pe nări, fierbînd și gemînd cu nerăbdare. Doamne ! de-ar pune el mîna pe cînele de Irimia Golia ! — În zborul cailor strigă lui Pokotilo

— Doamne, frate ! stau pe spini ! de-am ajunge mai degrabă ! Cînele de Golia îmi stă ca o bubă pe suflet, nu mă lasă să dorm ! Nici sufletul lui Ion-Vodă, saracul, nu doarme, acolo unde-i el... Sufletul mării sale așteaptă !... Frate, frate, mult mai avem !...

Alexandru asculta întunecat vorbele bătrînului. În sufletul lui ardea nestînsă dragostea, și vîntul zborului, poștă cu poștă, o aprindea mai rău. Răzbunare, vitejie, toate se mistuieră în marea flacără a iubirii. Petru Șchiopul, Ion-Vodă : slabe icoane, pierdute într-o negură deasă ! Numai o fantasmă

dragă dintr-un trecut de farmec îl chema, fugea înaintea lui, în stîlp de pară.

Dacă n-ar fi călărit lingă frate-său și dacă nu s-ar fi simțit în fiecare clipă învăluit de priviri muștrătoare, dacă voința lui Potcoavă nu l-ar fi țintuit la datorie, — de mult, de mult mezinul ar fi lăsat și tovarășii, și goana cătră domnie și ar fi zburat înspre un sat de pe malul Moldovei, acolo unde lă-sase toate dorurile și toate avînturile.

Privirile lui mîhnite rătăceau spre asfințit, întrebau parcă vînturile care veneau dinspre țara iubită ; trupul lui slăbise.

Potcoavă privea tăcut pe fratele său, pricepea, — dar nu-i spunea nici o vorbă ; numai ochii lui muștrători înfiorau pe mezin.

Oastea sălbatică trecu Nistrul înot și răzbătu în ținutul Sorocei. Acolo freamătul ei răscoli satele vitejilor hînsari, neînvinșii oșteni ai lui Ion-Vodă. Pe vîrfurile culmilor, prinseră a cînta buciumele vechilor lupte ; și la undele bătrînelor melodii, vitejii puseră mîna pe pală și prinseră harmasarii din ceairuri.

Țara se trezea din amorțire ; țărîna străbunilor tresărea în zvonul vijeliei care ridica în picioare ce-tele vitejilor.

Și bătrînele melodii de buciium tunau pe culmi și oastea zguduia pămîntul și văzduhul. Poștă cu poștă se apropia de Iași freamătul paloșelor.

Vai ție, Petre, domn ticălos ! vai ție, Irimie, Iudă care ți-ai vîndut Domnul și ți-ai îngenuncheat Moșia !

!

•

Iată și Iașii ! — Oastea lui Potcoavă se apropie într-o larmă surdă, care se împrășteie pe toată cîm-

pia răsăriteană a oraşului. Un potop de suliți și sănețe se apropie, un potop de paloșe, de arcuri și de coase. Prin zvonul care se înalță la cer, răzbat ca niște plîngeri de spaimă triste buburi melodice ale clopotelor.

O aureolă sîngeroasă împresoară oraşul și turlele sclipesc în bătaia asfințitului. Prin pulberea aurie, se zărește la margine oastea domniei mulțimea de turci în primul rînd și oșteni de strînsură, ca sprijin, dindărăt : ei stau ca un zid negru, deasupra căruia fesurile par o pînză sîngerată.

Într-o clipă cele două oștiri se zăresc. Un răcnet mare se înalță ca bubuitul unui vînt pustiitor. Și oastea Șchiopului se mișcă în larg, — după aceea se strînge, ca o fiară care se ghemuiește înaintea prăzii, și se oprește neclintită.

Cazacii lui Potcoavă își reped într-un avînt sălbatic caii. Nicoară își trage pala și dintr-o dată, în toate sotniile voinicilor, licăresc fierurile lucii.

Bătrînul Gînj strigă

— Ne-a venit și nouă rîndul, fraților ! Să dăm de moarte, fraților !

Pămîntul se zguduie ; rîndurile se strîng ; și răcnetul de război izbucnește. Călăreții, plecați cu piepturile pe oblînc, își reped paloșele și sulițile scînteietoare, și nu se știe, oaste vine, ori minia lui Dumnezeu ! Potcoavă e înainte cu bătrînul Gînj ; aleargă înaintea pîlcului de viteji și coamele lor filfiie în zborul cailor. Pămîntul ropotește și larma surdă umple cîmpia.

O înflcărare mare cucerește toate inimile. Bătrînul Gînj răcnește ca un leu. Bătrînul Pokotilo, hatmanul Șah și vechii tovarăși, Totîrnac, Ursu,

Suliță, Harbuz și Caraiman, strînși în minghineaua rîndurilor de viteji, se simt ca într-un zid de oțel.

Dar prin pulberea de aur care joacă în jurul acestei rostogoliri amenințătoare, ochiul de șoim al lui Potcoavă zărește deodată, înainte, pilcul turcilor mișcîndu-se. Glasul lui izbucnește în tumult :

— Stați !

Și ca printr-un farmec, toată revărsarea de cazaci se oprește tălăzuindu-se.

— Descălicați ! tună Potcoavă. Și, cît ai bate din palme, căzăcimea, descălecată, lasă caii nemișcați în cîmpie și se ia după Potcoavă în goană, se desfășură în fața turcilor, care se mișcă pe nesimțite.

Deodată, oastea Șchiopului se desface și într-o larmă uriașă se înalță glasurile lui Potcoavă, Gînj, Șah și Pokotilo și pe cînd oastea turcilor, desfăcută în laturi, descoperă tunurile, — la glasul căpiteniilor sotniile de cazaci se zvîrl la pămînt.

O izbucnire grozavă cutremură pămîntul și umple de fum tot zidul desfăcut al turcilor. Soarele roș pălește, pe cînd prin fumul luminos, Iașii, în fund, se profilează pe asfințit negru, ca într-un pojar.

Cînd fumul se împrăștie, cazacii sînt în picioare, cu sănețele ațintite, desfășurați pe toată întinderea cîmpiei. O pîrîire prelungă de bubuituri începe dintr-un capăt la altul al liniei. Apoi, pe cînd în rîndurile oastei Șchiopului o zvîrcolire adîncă se sapă, pe cînd jumătate din zidul ei se zbate la pămînt trăsniță, cazacii, în goană se adună, se reped la cai, încalecă și glasul lui Potcoavă iar se înalță în vînt ca o buciurare de moarte :

— Înainte, fraților !

Și ropotele, și glasurile mînioase, și zăngănirile armelor bubuie. Voinicii se lasă iară pe oblînc, își ridică paloșele și dau năvală în turci și în oastea de strînsură.

— Ura ! fraților ! strigă înnebunit bătrînul Gînj, dați de moarte ! ucideți, ucideți !

— Ucideți ! urlă voinicii și încep a tăia în rîndurile dușmanilor.

— Ține-te, bătrînule ! strigă Pokotilo ține-te, tătucă !

— Unde-i Ștefan al Mariei ! unde-i Stîngaciu ! răcnește Suliță, repezindu-și arcanul și smulgînd de pe șa un fugar ; unde-s ? Frumoase lucruri ar vedea !

Al Mariei și Stîngaciu zac în țărîna umedă pe malul Nistrului, și-i jelesc undele, și-i jelește vîntul... — și ei ascultă glasul undelor și glasurile vîntului, dar mai bine ar fi ascultat glasurile războiului !

Ostea biruitoare calcă într-un freamăt de paloșe armata Șchiopului : cîmpia e cruntă de sînge, și soarele se închide în dosul orașului ca un ochi îngrozit. Răcnetele se ridică pînă la cer ; sănețele, în fulgerări și-n bubuiri arzătoare, scuipe plumb și moarte prin umbrele amurgului. Cazacii pătrund în furnicarul dușman, paloșele vîjîie și sfîșie în carne și sînge, și pliscurile suliților deschid izvoare roșii.

Cai spăriați izbucnesc din învălmășală și bat cu copitele cîmpia, cu coama în vînt, cu ochii sîngerăți ; adesea în șa stă aninat trunchiul călărețului ; adesea trunchiul călărețului e atîrnat cu piciorul în scară, și capul se zbate în bulgării cîmpiei, și se sfarmă. Cîteodată un cal fără stăpîn se oprește între

snopii de trupuri secerate, în bălți de sînge, sforăie și tremură pe picioarele subțiri, care vibrează ca niște coarde.

Cazacii trec sprinteni ; arcanele zboară în vîntul serii, smulg călăreții de pe cai și-i tîrîie prin țărîină ; moartea rupe din rînduri ; suflări aspre de durere cutreieră cîmpia și se unesc cu gemetele răniților, înfioară pe cei vii și trec zadarnic pe la urechile celor morți. Vîntul pustiitor trece, pe cînd umbrele amurgului se amestecă.

Și, în amurgul nelămurit, se văd pîlcuri de oaste călcate în picioarele cailor, pîlcuri de oaste, gonite și spîrcuite. Cazacii își învîrt arcanele și rup din rîndurile fugarilor ; oastea Schiopului bate în cai și fuge, caută scăpare în noaptea apropiată, și adesea mulți din oaste se prăbușesc în noaptea morții !

Învîingătorii pătrund în oraș.

Noaptea se lăsase și scaunul domniei era pustiu. Nici o lumină nu licărea nicăieri. Tropotele cailor răsunau pe uliți mute. Obloanele erau lăsate pretutindeni. Rareori capete spărioase, cu părul vilvoi, se arătau pe la răs_pîntii în licărirea sîngeroasă a faclelor purtate de oșteni ; o suflare de spaimă cutreiera cetatea.

Pîlcuri de cazaci se împrăștiaseră pretutindeni, căutînd cuiburile boierilor trădători. Prin noaptea ulițelor strîmte alergau ochi minioși de facle, lăsînd dungi și scînteii roșii în urmă. În vîntul acesta de foc licăreau paloșele ; ulițile se aprindeau de o vilvoare roșă și casele mohorîte și negre se înălțau ca niște morminte mari în lumina trecătoare, se înălțau parcă în lumină, și iar cădeau în întuneric.

La palatul domnesc, Potcoavă, mezinul, Gînj, Pokotilo și toți tovarășii vechi, negri de fum, cu fe-

țele încruntate, pătrundeau în camere, în lumina singeroasă, urmați de aproape de roate de oșteni.

Petrea Gînj și Pokotilo sînt aprinși din cale afară, ar voi să dea foc palatului, să dea foc tuturor curților boierești. Potcoavă, cu fața cumplită, cu sabia în mîină, caută pe acei asupra cărora trebuie să cadă răsplata ticăloșiei. Alexandru e neliniștit, e luat de șuvoi ; pășește grăbit alături de frate-său, dar pe dînsul alte gînduri îl duc. Din cînd în cînd privirile lui de foc se îndreaptă spre moș Petrea ; nu-i plac vorbele bătrînului. Cu toții pătrund în camere, negri și cumpliți la lumina roșă a faclelor. Pretutindeni, înapoia lor, oștenii furnică.

Ușile mari de stejar, legate în fier, cad ; topoarele bat și dărîmă ușile și zgomotele răsună greu în camerele pustii.

— Stăpîne ! stăpîne ! strigă Gînj ; să dăm foc cuiburilor de năpîrci !

Potcoavă tace, dar mezinul murmură mîniat :

— A nebunit moșneagul !

Bătrînul n-aude, ridică barda și o repede într-o ușă de stejar ; iar Pokotilo se uită pieziș, cu uimire, la mezin.

Trec înainte, prin lumina roșă, duși de răzbu-nare.

Deodată un mănunchi de oșteni răzbate dintr-un gang, răcnind și făcînd semne.

— La ei, stăpîne ! strigă bătrînul Gînj ; au pus mîna pe năpîrci !...

Potcoavă se avîntă. După dînsul, Gînj și mezinul. În fruntea roatei de cazaci e Toader Ursu

— Stăpîne, i-am prins pe dumnealor boierii tocmai cînd voiau să iasă din tîrg.

Între paloșele oștenilor, în tremurul luminii, stau cîțiva boieri ruți, prăpădiți, fără arme, cerînd îndurare. Sînt galbeni ; unii bîlbîie înfricoșați. Însă alții privesc liniștiți, cu încruntare, în jurul lor.

— Unde-i Golia ? strigă Potcoavă pe cînd cazacii se dau în laturi. Spuneți, mișeilor vînzători, unde-i căpitenia voastră ?...

În lumina pîlpîitoare a faclelor, paloșul viteazului licărește. El stă drept, încruntat, și ochii lui scînteiază ca două vîrfuri de jungher.

Unii din boieri, palizi, tac. Alții cad în genunchi pe lespezile de piatră și se tîrîie la picioarele învingătorului. Moș Petrea mugește ridicînd securea :

— Cîinilor, unde-i Golia ? unde-i Șchiopul ?

— Unde sînt ticăloșii ? rostește scurt Potcoavă.

— Au fugit, doamne, se tînguiesc boierii, au fugit cu rușine dinaintea măriei tale ! Tu ești stăpînul nostru acuma ; doamne, fie-ți milă ! Noi nu sîntem de partea Șchiopului !

— Voi sînteți Iudele care ați vîndut pe Ion-Vodă ! mugește iar Gînj, ridicînd securea ; voi ați vîndut pe Ion-Vodă, ticăloșilor ! Aveți să mușcați țărîna, viclenilor, aveți să vă zvîrcoliți ca șerpîi pe jaratic, ticăloșilor !

După mugetele mînioase ale bătrînului se face tăcere în gang. Numai suspinele boierilor îngenuncheați se aud înăbușite, prin pîlpîirile faclelor :

— Avem copii, măria ta ! fie-ți milă ! Au să rămîie, sărmanii, de izbeliște !... fie-ți milă, măria ta !

Glasul lui Potcoavă izbucnește așa de strașnic, încît boierii cad cu fețele la pămînt. Cei palizi și neîndoși tresar.

— Dar voi... dar voi ! ați avut milă de Moșie ? Voi ați avut milă de norodul bîntuit ? Avut-ați milă de măria sa Ion ?

Glasul lui ca un tunet umple palatul de piatră. Iar boierii ticăloși bat lespeda rece cu fruntea plină de sînge, gemînd.

— Fie-ți milă, măria ta ! Îndurare ! — Tu ești domnul nostru acum !

— Da ! tu ești acum domnul nostru ! zice deodată un boier din cei încruntați și galbeni, care stăteau în picioare, măria ta ! fă ce poștești ! — Ai biruit !

— Da ! el e domnul vostru ! adaoase cu tărie Gînj, el e fratele drept — auziți domniile voastre ? fratele drept al lui Ion-Vodă ! Și el, ca Ion-Vodă, va binevoi să treacă pe mulți din voi prin ascuțișul paloșului !

La strigătul bătrînului, iar se face tăcere. Și boierii, și Potcoavă, și mezinul se uită la bătrîn încremeniți o clipă. Numai Pokotilo bătrînul începe a rîde.

— Bătrînule, bătrînule tovarăș, ai rostit mare adevăr ! — Trăiască măria sa !

— Tu ești domnul nostru, strigă boierii, facă-se voia ta !

— Duceți-i ! rostește scurt Potcoavă și stați gata !

O bubuire umple palatul și trece prin ganguri ca o suflare de vitejie. Mezinul tresărînd, galben, ridică capul

— Ce este ? au prins pe Golia ?

O frămîntare grăbită trece prin roiurile de oșteni care se poartă din gang în ograda palatului. Potcoavă, o clipă căzut pe gînduri, se înalță și întreabă :

— Unde-i moș Petrea ?

Tocmai atunci Totîrnac, răzbătînd prin ramătul cazacilor, se apropie.

— Moș Petrea e sus pe zid... Norodul se grămădește de pretutindeni și moș Petrea strigă : „Trăiască măria sa Nicoară, fratele lui Ion-Vodă !“ iar prostimea răspunde cu bucurie... ian auzi !

Aceeași bubuire prelungă umple palatul și trece prin ganguri.

Încă o frământare prin mulțimea cazacilor, — și prin pîlpiirile sîngeroase, care joacă umbre negre pe zidurile nalte, răzbate bătrînul Țopa, urmat de Kopycki și Șah.

— Să trăiești, măria ta ! strigă boierul. Norodul cheamă pe Ion-Vodă !

Palatul se cutremură de răcnetele cazacilor, care se frământă, se grămădesc și-și ridică cușmele în vârful paloșelor.

— Uraaaa ! Trăiască măria sa Ion-Vodă ! uraaa !

Faclele filfiie grăbit, ca suflata de spaimă, și de afară zvonul norodului pătrunde tot mai tare, de dincolo de înaltele ziduri de piatră

— Trăiască măria sa ! Trăiască măria sa Ion-Vodă !

După ce Potcoavă se arătase din clopotniță la lumina faclelor, după ce mulțimea, într-un singur glas înălțat pînă la ceruri, salutase pe „Ion-Vodă“ — pe zid nu rămăsese decît străjile de noapte, negre, în lumina păcurii aprinse în ceaune. Norodul încet-încet se împrăștiase și în jurul zidurilor nu rămăsese decît scursoarea orașului — golanii.

Se grămădeau, se băteau, țipau fără să știe ce vor. Lor nu le păsa de nimic. — A venit domn nou ; el cu boierii are ce are, dar cu mișei n-are nimic ;

ba acuma, ca de multe ori, a venit vremea să se căpătuiască cei rupți și flămânzi ! — Într-o gălăgie surdă, se grămădesc se mișcă fără de cîrmă încolo și înoace și ei singuri nu știu ce vor și ce caută.

Pe ziduri stau străjile, neclintite ; ceauunele cu păcură întind șfichiuri de aur, fumegă, împrăștiind o lumină lugubră ; sfîrîie, tremură în întunericul nopții, și lumina roșă joacă peste pîlcurile mulțimii.

— Măi Șahîn ! țipă un găligan nalt, slab și adus de spate ca o coromîslă ; ce zici tu, bre ? Unde-i măria sa Șchiopul ?

Mulțimea se strînge cioacă împrejur. Șahîn e un apar scurt, gros, cu mîinile lungi. Pe obrazu-i mare și buget stă, zvîrlit parcă de cineva cu nepăsare, un nas cît pumnul, vînat și noduros ; iar gura, deschisă pînă la urechi, e împodobită cu dinți ca de cal. Ține coromîsla între umere, fără găleți. Mulțimea se grămădește în jurul lui și al gliganului nalt.

— Ha ? măria sa ! zbiară Șahîn rînjind ; măria sa... șontîc-șontîc, — șontîc, — uite, așa are să-mi umble : șontîc-șontîc, — he-he-he ! și are să care apă cu mine... șontîc-șontîc !

Mulțimea începe să urle într-un rîs sălbatic. Iar Șahîn se strîmbă, scoate limba, zbiară, face la fel de fel de semne cu ochii și descopere atîtea și atîtea taine despre măria sa Șchiopul, încît cei din jur se țîn de coaste, răcnesc, vîntură din mîni și tropăiesc din picioare, într-un delir de vorbe destrăbălate. Cei mai zdraveni pocnesc în cap, pe la spate, pe cei mai slabi, le smulg cușmele și le zvîrl peste ziduri, într-o furtună de răcnete. Păcura sfîrîie, fumegă și împrăștie lumină sîngeroasă ; pe colbul uliții și pe zidurile din față umbrele tremură.

Deodată se aude un glas după ziduri și îndată porțile se deschid și o roată de oșteni se repede afară și începe a învărti harapnice șuierătoare. Mulțimea, luată în șfichiuri, se frământă și pornește încet, îmbrîncindu-se, frământîndu-se pe ulițele întunecoase..

În medeanul unei cișmele, se oprește. Cîteva facle se aprind, rumenind chipurile sinistre.

— Iaca ! strigă un golan, asta-i răsplata de la domnia nouă ! ne iau în sfîrcurile harapnicelor !

— Nu-i nimica ! strigă Costache, gliganul cel nalt ; dacă stăteam degeaba acolo ! Ne-au mînat să mergem, să ne căpătuim și să ne săturăm !

— Chiar așa, măi Costache ! zbiară Șahîn, să te sature ! De cînd n-ai mîncat tu, măi Costache, ce zici ? Ia acum a venit vremea să te îndopi și tu ! Cînd ei trece pe dinaintea curților boierești și-i simți mirosul bucatelor, n-au să-ți mai curgă prin colb bale de un stîngen !

Iar mulțimea în jur se frămînta și urla Hă-hă-hă ! he-he-he ! ha-ha-ha ! Măi Costache ! bale de un stîngen ! Hă-hă-hă !

— Taci, Șahîne, porc-de-cîne ! strigă Costache.

Și norodul golanilor iar Hă-hă-hă ! Șahîne, porc-de-cîne !

Gura cea mare a lui Șahîn se deschide într-un rînjat mare

— Măi Costache, măi ! eu îs porc și tu ești cîne ! ...hă-hă-hă !

Din jur mulțimea s-a grămădit așa de tare ca să asculte cele două guri de aur ale cișmelelor, încît rîndul întăi se prăvale peste Șahîn. Cei doi vorbitori cad unul peste altul, nas în nas, se apucă de cap și încep a-și căra pumni. Mulțimea izbucnește iar în hohote și, în frămîntarea înghesuiei, mulți se apucă

de grumaz, și încep gemete, urlete, sudălmi, de nu se mai aude nici în cer, nici în pământ.

Apoi pîlcurile se urnesc iar. Și Șahîn, din frunte, strigă :

— Măi băieți, măi ! ia acu a venit vremea noastră, măi ! Hai să chefuim !

Un glas răgușit răspunde :

— Dacă n-avem parale, măi !

— Tare ești tu prost, măi ! urlă Șahîn ; de-acum buțile de vin sînt ale noastre, măi ! Asta-i noaptea cînd avem și noi slobozenie la toate.

Și glasuri multe chiuie și mulțimea neagră se mișcă cu vuiet spre inima orașului. Șahîn se hărțuiește cu Costache și norodul se îndeasă furnicînd pe uliți.

La o poartă boierească se opresc, în zbierătul lui Șahîn

— Aici, măi !

Norodul, vuind, stă încă la îndoială ; dar o piatră azvîrlită bate în porți. Îndată pornesc să ploaie bolovanii fără nici un folos. Pe urmă, cei mai voinici înaintează și pun umerele. O bardă prinde a bate, în larma bubuitoare. Apoi, într-un tumult greu și în răcnete cumplite, porțile se dau în laturi și mulțimea, strivindu-se, pătrunde înlăuntru.

La lumina faclelor, porțile pivnițelor pîrîie și lăcățile grele cad.

Se începe destrăbălarea. Vinul curge, mulțimea se strivește, urlînd ca fiarele. Și într-o prăbușire surdă, ușile, ferestrele cad sfărîmate ; în casă nu rămîne un lucru teafăr și la locul lui ; totul se macină, pulbere, în frămîntarea mulțimii sălbatică. Apoi în urletele și chiotele cumplite, șuvoiul se mișcă clătîndu-se ; în urmă, limbi de foc țîșnesc pîrîind pe

ferestre ; în curînd casa e închisă de briie de flacări și întunericul se luminează într-o izbucnire de pojar pînă la cer.

Norodul trece pe uliți într-o bubuire de glasuri neînfrîinate, se oprește, bea, sfarmă, pradă ; și, în urma lui, alte flacări izbucnesc, și altele, și altele. Mulțimea trece neagră prin lumina roșie, șovăind și înghesuindu-se în ulițele strîmte ; în frunte Șahîn și cu Costache, ținîndu-se de gît, pășesc urlînd în zdrențe, cu chipurile rumenite de flacările amenințătoare.

Stoluri, stoluri se năpustesc, ca paseri prădalnice, asupra curților boierești, lăsate în părăsire. Porțile se dărîmă sub topoare, ori se desprind, ca niște aripi, din umerele zidurilor și se prăvălesc, iar norodul desculților se năpustește cu mînie în curțile pustii. Geamurile cad țândări, cu sunete ascuțite, ușile mari bubuie și limbile de flacări neîndurate împînzesc o rumeneală singeroasă deasupra orașului.

La curțile unde boierii au rămas împăcați cu noua stare de lucruri, — argații într-armați cu bîte țin piept năvălitorilor fruntași. Porțile se aleg cu o grindină de bolovani, — și mișeii trec înainte, ca să nu-și piardă vremea. Trec cu facle prin uliți mute și pustii, trezind din somn căsuțe negre și stirnind urletele jalnice ale cînilor.

Apoi, încet-încet, ceata se împrăștie. Grămezi după grămezi rămîn la gurile pivniților, desfundă buțile într-o beție furioasă. Într-o destrăbălare fără nume, orbecăiesc chiori prin curți, bătîndu-se cu capul de ziduri, urlînd răgușit frînturi de cîntece. În vremea asta, ceilalți, cu Șahîn și cu Costache în frunte, colindă ulițile prin fumegarea faclelor, urmați de dureroase urlete de cîni.

Dar lucrurile nu puteau dura multă vreme așa. Ostașii începură să risipească pe tulburători. Prea mult își făceau de cap și vinul mai mult îl părăduiau în loc să-l bea. Și astfel, răcnind și azvîrlind în toate părțile cu bolovani, armia lui Șahîn se risipi.

Totuși, prin dosuri, slabe rămășiți se mai apucară de vitejii, intrară prin crîșme sfărîmînd, și înghițind băuturile ce le cădeau sub mîină. Ostașii nu putuseră să-i moaie, dar băutura îi muie de tot. Începură a urla și a cînta, se întoarseră iar spre curțile boierești pînă ce oștenii se mîniară că nu sînt lăsați în pace să cinstească la gurile gîrliciurilor, și prinseră a da în tulburători. Cum au dat nu se știe, dar sînge a curs.

Șahîn a făcut și el o ispravă. Cu coromîsla, a pocnit în cap pe un cazac beat, rătăcit. Cazacul a căzut și Șahîn, mai amețit decît cazacul, s-a scremut multă vreme să se aburce în șa. Pe urmă a făcut ce a făcut și s-a suit, dar așa de bine, că în loc de frîne a apucat coada calului, și calul înainte fugea și Șahîn trăgea de coadă și rătnea, cumpănindu-se în șa de-a mai mare dragul.

Calul a fugit așa pe uliți, pe urmă a dat între oșteni, și atunci și Șahîn și-a sfîrșit călăria. A căzut de pe fugar, cu un glonte în cap, și a rămas în mijlocul drumului, cu mîinile întinse în laturi, cu ochii holbați și sticloși, cu nasul vînat, cu gura mare căscată și plină de sînge.

După tulburarea aceasta scurtă, — pînă la ziuă focurile fură stînse, morții îndosiți, sîngele spălat ori acoperit, și a doua zi Iașul se trezi într-un soare frumos de vară, ca înviat, după o noapte de groază.

Prin lumina strălucită, poporul, îmbrăcat ca de sărbătoare, se grămădea pe uliți spre palatul dom-

nesc. Clopotele vuiiau în turnuri cîntînd melodii care umpleau văzduhul, într-o uşoară pulbere aurie.

Boierii, cler, norod, toată suflarea înălţa glasuri de bucurie, slăvind pe noul Ion-Vodă, prin vesela lumină a acelei dimineţi. Şi cînd mitropolitul unse pe oştean, la Sfîntul Neculai cel Bogat şi-i puse coroana de voievod pe pletele creţe, cînd clopotele cîntară mai adînc şi sacaluşurile bubuind zguduiră pămîntul, cînd poporul îşi înălţă glasul, prin toate sufilele trecu acelaşi fior de înălţare şi avîntul cutremură mulţimea cu suflarea lui înflăcărată.

VIII

CUM AU PIERIT O MĂRIRE ŞI O DRAGOSTE

La Docolina, oastea ieşită întru întimpinarea ordiei Şchiopului se odihnea. Era după miezul nopţii şi-n rîndurile liniştite stăpînea tăcerea. Cele din urmă focuri de popas se potoleau, pe sfîrşite, ici şi colo, cîte-o tresărire grabnică descoperea pîlcurile oştenilor, negre, nemişcate.

Pe zarea răsăritului, o rumeneală de-abia văzută năştea şi deasupra malului înalt al Prutului, în rumeneala aceasta, vegheau străjile neclintite, ca zugrăvite cu cărbune.

Potcoavă, după ce trimisese un stol de cercetaşi spre duşman, — se retrăsese, singur, la lumina slabă a unei vetre de jaratic şi, treaz în mijlocul tovarăşilor de luptă, se războia cu gîndurile.

În sufletul viteazului gemeau vijelii ură și iubire ! Acum, cu câteva ceasuri înaintea ciocnirii de oști, care trebuia să lămurească și să liniștească cămpăna sufletului, — gândurile, colindătoare amărite, se coboriseră în furtună. Potcoavă se gîndea.

Mai întii de toate, coroana de voievod îi apăsa fruntea. — Altădată, liber în nemărginire, cu pletele în vînt, călare, între tovarăși, se simțea al său. O putere uriașă se deslănțuise deodată în el, și puterea aceea, vibrînd din toate încheieturile lui, îl purta ca într-un vîrtej de flacări ; calul, tovarășii, luptele. petrecerea, altceva nu cunoștea. Ba acum mai cunoștea ura, schimbată într-un aprig dor de răzbunare. În uraganul de la Cahul, după moartea marelui Ion-Voievod, a simțit că puterea uriașă, care-l purta la întîmplare, trebuie să aibă un țel. Și iată că din pribeagul care vîntura țară după țară, a răsărit un Potcoavă nou, care, într-o furtună grabnică, a ajuns aproape de țel. E mulțămît ? — Poate o să fie mulțămît cînd va face dreptate... dar atunci, mai mult decît acum, coroana îl va apăsa... Dorul, aprigul dor de stepă fără hotare, dorul șoimului de nemărginire uriașa putere înlănțuită de un scop, dintr-o dată izbucnind la libertate toate, toate îl vor chema la viața de altădată !

Da ! îl vor chema, dar poate zadarnic îl vor chema ! În ura de acum, merge încă înainte, dus de un vînt al unei vijelii care abia mai suflă ; e ca un om care, repezit, trebuie să meargă pînă în fundul văii. Zadarnic caută să simtă suflarea veche, zadarnic se înșală și caută s-o aprindă, — acum alt vînt arzător îl bate și-i răscolește sufletul o dragoste chinuitoare !

De aceea, după ce va sta vijelia urii, zadarnic poate va mai izbucni dorul șoimului de nemărginire ! Îl va robi vîntul arzător al dragostei, îl va robi viața atît de setoasă de libertate ! Potcoavă simte focul biciuindu-i simțurile și, într-o nălucire dure-roasă, vede pe fata cea albă cu ochii negri.

— Frate, frate, murmură viteazul, de ce ne-a dus întîmplarea acolo !

Mezinul !... În mezin urlă patima, pe mezin îl arde o durere fără nume. Într-o lună, de cînd au intrat în Iași, Alexandru s-a uscat ca o coarnă, patima îi izvorăște din priviri și-i tremură în glas ; patima îl arde cu șfichiul ei de foc !

— Frate, frate, dacă ai ști tu ce-i în sufletul meu ! Dacă ai ști cită amărăciune și cită dragoste îmi bîntuie sufletul !

Potcoavă oftează cu amar.

— Ce-i de făcut, frate, ce-i de făcut ? Care din noi doi ?

Cele din urmă vibrări ale urii, dorul de libertate și de nemărginire, patima de foc, — toate într-o amară vijelie de gînduri răscolesc sufletul viteazului ; și viteazul freamătă înăbușit.

În juru-i, cazacii, liniștiți, se odihnesc în pîlcuri pe lîngă focurile stinse, străjile se zugrăvesc cu putere în răsărit, pe orizontul rumăn. Și Potcoavă stă pe gînduri cu ochii arzători — doi cărbuni — și vijelia freamătă în sufletul lui.

Un vînt ușor, prevestitorul zorilor, adie peste popas. Din noaptea liniștită din zgomote slabe : un strănutat de cal, un strigăt depărtat de prepeliță, un zvon de aripi pe sus, ori strigătul scurt și înfiorător al străjilor. Încet-încet, o geană de foc naște la ră-

sărit, crește sîngerînd zarea. Un murmur înăbușit se deșteaptă în rîndurile oștenilor.

Potcoavă se ridică și, înfășurat în manta, se strecoară printre pîlcuri. În afară de roata oștirii, începe a rătăci, visător, pe pajiștea udă de rouă.

Dăvidenii ! Iată, se arată satul liniștit de pe costișă, curtea albă a boierului Andrei, rîmnicul, păduricea de arini și de mesteceni și, în acest cadru de lumină, ființa iubită ! Atîtea și atîtea întîmplări neînsemnate se întorc din trecut și țin pe loc, cu îndărăt-nicie, mintea chinuită ! — Odaia umbrită a rănitului, chipul luminos de fată, un schimb de priviri, un zîmbet... atît de neînsemnate întăi și atît de chinuitoare acum ! Apoi cele cîteva zile de ploaie, cele dintăi începuturi de dragoste cu atîta greutate învinse atunci, și mai tîrziu, după plecare, și acum, cu atîta amărăciune renăscute și schimbate într-o vijelie pătimașă ! — Dar ziua aceea, cînd stătea el în cerdac cu bătrîna, și mezinul vorbea cu Ilinca și cînd el, într-o izbire de fulger, a descoperit dragostea lui Alexandru ! Cu cîtă ușurință și-a stăpînit atunci pornirile ! Dar acum care din doi ? pe cine iubește fata ?

— Pe cine iubește fata ? Of ! frate, frate, amără-i viața mea ! Cum nu pot să-mi smulg inima, s-o azvîrl la cîni ! Geme sufletul în mine, frate, dar pe tine te mistuie un foc nestins ! Și poate pe tine te iubește, da ! poate pe tine ! — Gemi, suflete, zdrobește-te, că nu ești bun de altceva !

Un tropot grăbit de copite se apropie. Potcoavă ridică încruntat capul. Se întoarce pîlcul de cercețași, prin slaba lumină a zorilor. Aproape de Pot-

coavă, călăreții stau și Suliță se apropie singur, descalecă și se închină.

— Ei, Suliță, întreabă Potcoavă, cum e ? ai dat de dușman ori nu ?

— Am dat, măria ta. Ne-am apropiat bine și am cunoscut trei feluri de oaste : munteni, tatarî și de ai noștri, cu boierii hainiți.

— Au pornit ?

— Da, măria ta, au pornit. În fruntea oastei au împins cirezi de vite albe și herghelii de cai... În urmă vine oastea.

— Bine ! rostește scurt Potcoavă. Înțeleg ce gânduri are Șchiopul. Încotro se îndreaptă ? Ai făcut ce ți-am poruncit ?

— Măria ta, m-am apropiat și am izbit cele mai de aproape străji. O roată de tatarî s-a luat după noi. Tocmai atunci porneau cirezile de vite și tabăra lor se mișca... Ne-am lăsat alungați într-acoace. Apoi cînd au zărit străjile, tatarîi s-au întors.

— Bine, Suliță ! — rostește iar domnul. Apoi, întorcîndu-se spre oaste, strigă cu glas mare ; Sus, băieți !

Un freamăt greu umplu cîmpia ; porunca trecu din gură în gură, și sotniile începură a se frămînta, în luminile zorilor. Potcoavă își scutură pletele crețe, își trecu mîna pe fața palidă și pe ochii arzători, apoi intră în oaste încrunțat, cu pieptul sfișiat încă de furtunile nopții.

Alexandru și hatmanul Șah îl întîmpinară cei întăi

— Bună dimineața, măria ta !

— Va da Dumnezeu și va fi bună pentru noi și cumplită pentru vrăjmași !... zise întunecos domnul. Bună dimineața ! Se apropie Șchiopul — și va bine-

voi Dumnezeu să-l biruim. — Apoi se întoarse spre Alexandru, care sta trist, cu fața galbenă și suptă ! — Frate, lasă gândurile, lasă dorurile ! Vine vremea judecății ! Vom da de Golia acum. N-o să ne mai scape !

Alexandru ridică fruntea și se uită amărît la frate-său

— Am lăsat gândurile și dorurile, doamne...

— Nu le-ai lăsat ! strigă Potcoavă ; dacă le-ai fi lăsat, ți-ar scînteia ochii de răzbunare, ai pîndi șarpele acum, la învălmășala care va izbucni, și i-ai sfărîma capul... Te voi vedea ! Știu că avem să-i biruim, strigă Potcoavă, și pe urmă, — Dumnezeu știe ce va mai fi pe urmă.

Mezinul tresări, își ridică fruntea și se uită țintă la frate-său. Șah îi privea mirat pe amîndoi.

— Da ! strigă iar domnul, întunecos ; Dumnezeu știe ce va mai fi. — Șah, prietine, mi-i dor de stepă ! — dar cine știe dacă voi mai vedea stepa !

— Doamne, zise Șah, stăm bine și aici. Batem pe Șchiopul, batem oști după oști, și ne trece dorul de pustie !

— Taci, Șah, strigă Potcoavă cu vioiciune, nu știi tu ce spun eu ! Uită-te la Alexandru : el ar putea înțelege, dar nu înțelege ! — Ce vă uitați așa la mine ? Întăi să batem pe Șchiopul și să zdrobim capul lui Golia, și pe urmă vom vedea ce ne e rînduit de la Dumnezeu.

Prin freamătul taberei, se apropiară de domn Topa, marele vornic al țării de jos, și Kopycki, pîrcălabul Hotinului ; în urma lor, cîțiva boieri — cei credincioși — și moș Petrea Gînț cu Pokotilo.

După ce se închinară, Potcoavă începu să spuie veștile aduse de Suliță. Tabăra se frămînta vîind

surd și glasurile hotnogilor și ale sotnicilor se înălțau puternice în lumina și răcoarea dimineții. Scinteierea privirilor domnitorului, apriga lui frământare, vorbele zvîrlite mezinului mirau pe toți, dar toți își inchipuiau că apropierea luptei e pricina. Numai Pokotilo și Gînj aveau îndoieli.

După ce împărtăși tuturor veștile, Potcoavă zise:

— Iată care e porunca și rînduiala. Desfășurăm pușcașii drept în calea cirezilor ; iar la aripi așezăm călăreții. Atît. O descărcare de sănețe va întoarce dobitoacele asupra vrăjmașilor, iar cazacii noștri se vor repezi la margini și-i vor potopi din două părți...

Toți se uitau uimiți la domn. Vorbirea, ochii înflăcărați, — în preajma zvoanei unei oști și în apropierea unei izbiri singeroase, — apriga frământare care izbucnea în mișcare și vorbă, toate aduceau tuturor aminte de cel căzut la Cahul.

— Ce zici tu, tătucă ? șopti bătrînul Pokotilo lui moș Petrea ; strașnic flăcău !

— Eu mă uit, frate, la amîndoi, zise bătrînul cu mîhnire ; mă uit de multă vreme și nu înțeleg... Uită-te la unul, parcă acum i-au ridicat pînzele de pe obraz ; uită-te la celălalt... Mult întuneric și zburcium trebuie să fie în sufletul lui ! Și nu înțeleg de ce... Mă gîndesc la unele, după cum ți-am spus, mă gîndesc la altele... Cine știe !

— Multe nu înțelegem noi, tătucă ! rosti cazacul. Întăi eu nu înțelegeam de ce te-ai veștezit așa la față... Frate, Dumnezeu cunoaște ce-i în inima ta ! Așa-i ? Încă unul prăpădit pentru totdeauna !

— Încă doi ! gemu bătrînul războinic, cu privirea așintită.

Soarele se înălța deasupra luncilor Prutului ; pe cer plutea o piclă ușoară. În strălucirile dimineții,

armele oastei scînteiau. Caii nechezau sub călăreți bătînd nerăbdători din copite, pedestrima se mișca înainte la strigătele hatmanului Șah și, deodată, în bubuirea surdă de glasuri, Suliță cu stolul lui de cercetași se arată, se apropie în goană de domn și îndată după aceea trîmbițașul lui Potcoavă dădu vestire. Și toată oastea tăcu și rămase nemișcată.

Un aprod aduse pe Murguț, frumos înșăuat și împodobit. Domnitorul mîngîie coama și ochii vechiului tovarăș de lupte, apoi se zvîrli în șa mîndru și falnic, cu gugiumanul cu fulg de cocor în cap, pe trup cu tunica scumpă cu nastur de argint și brandenburguri de aur ; și trase paloșul, în lumina strălucită a soarelui. În apropierea, lui stăteau boierii, mezinul, Gînj și Pokotilo.

Pedestrima se mișca înainte în tăcere, iar sotiile de cazaci se împînziră pe de lături. Nu trecu mult și se arată și oastea Șchiopului. După cum spusese Suliță, o apă întinsă de vite mergea înaintea grosului oștirii. Un freamăt slab venea din mulțimea dușmanilor. Peste capetele vitelor se vedeau călăreții tatarsi și pînă hăt departe, o pădure de suliți.

Oastea lui Potcoavă se opri și rămase nemișcată pedestrima la mijloc, cu pușcașii în frunte, și cazacii în laturi, ca două aripri întinse ale unei paseri uriașe.

Tălăngile turmelor sunau melancolic în dimineața caldă și zvonul oastei dușmane creștea. Deodată un glas, un tunet, se înălță în oastea moldovenească și pușcașii, ochind, sloboziră deodată sănețele, într-o furtună grozavă de bubuituri, și întreaga oaste izbucni în răcnete sălbatice.

Într-o clipă cirezile de vite, învălmășite ca de un uragan, pe loc se întoarseră într-un muget de groază

și se năpustiră asupra oastei dușmane. Tobele bătură în oastea moldovenească și pedestrima se mișcă în fugă înainte zguduind pământul. Tot atunci cazacii, cu palele în vînt, în două iureșuri grabnice, izbiră cu două vîrtejuri oastea ruptă a Șchiopului.

Într-o învălmășeală furioasă, mugind și trecînd peste pîlcuri întregi de oaste, cirezile de vite izbucniră în larg și umplură cîmpia. Tatarii, împrăstiați, se adunau ; pedestrima — turci și munteni — risipită, dădu îndărăt față de oastea lui Potcoavă, care se apropia zguduind pământul. Și, în răcnetele unei întregi armii, măcelul începu.

Potcoavă intră în foc, cosind pala îi vijia în mîină și, în răcnetele oștilor, Murguț îl ducea ca un vîrtej ; sabia se încovoia, strălucea, cădea ca un fulger ; în urmă rămînea șanț printre dușmani.

După el mezinul se bătea ca un nebun ; sărea cu calul în dreapta și în stînga și hăcuia în carne.

Cei doi moșnegi, Gînj și Pokotilo, chiuind, se luaseră după frați. Dar deodată se treziră în mijlocul unei roate de călăreți. Bătrînii își roteau paloșele ca niște zmei, cu ochii scînteietori. Își repeziră caii. Paloșele zăngăniră, singele țîșni.

— Peste ei, tătucă ! strigă Pokotilo. Caii se ridicară în două picioare, zburară, pe cînd cîțiva dintre călăreții dușmani cădeau cu capetele despicate. Apoi bătînd în dreapta și în stînga, bătrînii ajunseră iar pe frați.

— Mai repede, moșnege, urlă Gînj ; și pe laturi, că nu ne rămîne nimic ! — Și bătrînii se roteau în vîrtejul de moarte al fraților, pe cînd în jur, pretutîndeni într-o bubuire prelungă de răcnete și de gemete, și pedestrima și cazaci tăiau în oastea Șchiopului. Coasele șuierau retezînd picioarele cailor tă-

tărăști ; șuierau rinduri întregi de coase abătînd pedestri-
mea Șchiopului, snopi după snopi, în bălți
fumegătoare de sînge. Ghioaga, cumplita ghioagă
noduroasă, țintuită cu piroane, bătea surd, sfărîmînd
capete omenеști. Arcurile se încordau, săgețile fi-
șiau, sănețele bubuiau, sulitele își înfigeau pliscu-
rile în trupuri ; paloșele vîjiau ; și-n freamătul ar-
melor, în larma gemetelor, pîlcuri de cazaci răstur-
nau în țărînă pîlcuri de tatars ; șiruri de moldoveni
potopeau și așterneau la pămînt șiruri din pedestri-
mea Șchiopului. Și prin frămîntarea aceasta sînge-
roasă, Potcoavă trecea fulgerînd grămezi întregi ;
mezinul se bătea lîngă el, galben, cu buzele strînse ;
bătrînii, Șah, Totîrnac, Ursu, în jurul lor, pustiau.

Și iată că o grămadă strînsă de tatars trecu vîr-
tej, alungată de un pîlc de cazaci, care își învîrteau,
chiuind, cu dreapta arcamele iar cu stînga paloșele.
Simeon Maxim cu capul gol, cu pletele și cu barba
în vînt, era înaintea lor.

— Uraaa ! urlă el învîrtindu-și pala ; uraaa ! ca
la nuntă ! Să-i tragem o beție după asta ! Fug bo-
ierii, între tatars, de mîncă pămîntul ! După ei, că
ne îmbogățim, fraților !... Uraaa !

Potcoavă, la vorbele acestea, își întoarse capul
o clipă spre vîrtejurile nouroase de luptători și văzu
că oastea Șchiopului era spulberată. Își întoarse
capul spre grămada strînsă de tatars, care alerga ca
un vîrtej cu roata de cazaci după ea ; își înfipse pin-
tenii în coastele Mruguțului, îl întoarse într-acolo și
porni ca o săgeată, tunînd

— După ei ! acolo-i Golia !

Paloșul îi vîjii, învîrtindu-se pe deasupra capu-
lui ca un șarpe de flacără. Mezinul își strînse buzele
mai tare și se luă după frate-său sîngerîndu-și calul

cu pintenii. Gînj și Pokotilo după dînșii, ca o vijelie. Moș Petrea răcni

— Ia acum a venit vremea noastră, bătrînule. Prindem năpîrca !

Îndărătul lor, oastea spulberată a Șchiopului umpluse cîmpia, urmărită și sfîșiată de pedestrirea moldovenească. Cai fără călăreți rătăceau sforăind prin bălți de sînge ; sănețele urlau răsturnînd în țărînă pe fugari ; săgețile zbîrniiau ; și pedestrirea Șchiopului, sfîrticată, vînturată în patru părți, zăcea pe cîmpie. Vaietele umpleau văzduhul și lumina strălucită a dimineții licărea în bălțile de sînge, scînteia pe armele risipite și-și presăra pulberea de aur peste șiruri întregi de răniți și morți.

Potcoavă zbură pe Murguț. Cei din urmă fugari dușmani se prăbușeau în laturi îngroziți de moarte, ca înaintea unei suflări de foc. Înainte, tatarii băteau cu paloșele în cai, într-o goană nebună. După ei, cazacii, aplecați în șa, mergeau răcnind, învîrtind arcanele.

Dar Murguț zbură — nălucă, într-o scînteiere de fulgere. Mezinul și bătrînii se țineau aproape. Așa, ajunseră pe cazaci, trecură înainte în șuier de furtună.

Deodată tatarii cîrmiră în loc și apucară în altă direcție. Cazacii, într-o clipă, se întoarseră și ei, — lovire pe păgîni în coastă ; arcanele zburară și paloșele zăngăniră. În învălmășala aceasta, Potcoavă își repezi calul ; cînd fu aproape, îl opri, îl ridică în două picioare ; — apoi o clipită repezit, păru că zboară și, deodată, ca un trăznet, căzu, de deasupra, peste tătari.

Urmară cîteva clipe de zvîrcolire uriașă — apoi tatarii, zdrobiți, se risipiră urmăriți de cazaci. Bo-

ierii căzuseră sub paloșe ; numai unul, — unul singur, izbucnind din învâlmășală, își repezi iar calul în goană. Potcoavă se avîntă după el, răcnind :

— Stai, cîne ! — stai să-ți primești plata !

Două urlete, al mezinului și al bătrînului Gînj, răspunseră

— Golia !... — și goana începu din nou. Boierul înainte, Potcoavă după el ; apoi mezinul cu Gînj și cu Pokotilo.

Din zborul calului, Potcoavă, plecîndu-se în șa, înșfăcă de pe un snop de morți o săneață, din zbor o puse la ochi — și după trăsnetul scurt, calul lui Golia căzu fulgerat, cu stăpînul său sub el.

Cei patru îl ajunseră, își opriră scurt fugarii și descălecară, cu paloșele în mîină, pe cînd boierul, galben ca un mort, cu părul zbîrlit, ieșea de sub cal.

— Nevrednicule ! tună Potcoavă ridicînd paloșul primește-ți plata !

Golia închise ochii, însă rămase drept, nemișcat, ca de piatră, cu buzele galbene. Dar cînd să cadă fierul luciu, mezinul, gîfîind, se repezi și apucă brațul fratelui său.

— Frate ! strigă el, cu obrazul ca varul ; stai ! ce faci ? Gîndește-te e tatăl Ilincăi !

Potcoavă se întoarse, cu fața cumplită

— Calcă-ți pe inimă, nenorocite !

— Ucide-mă întăi pe mine, frate ! țipă mezinul, ținînd încheștat pumnul fratelui său.

Petre Gînj o clipă stătu încremenit ca o stană de piatră. Apoi răcni

— Vai de voinicul cu inima de muicre ! și țintind cu ochii lui mînioși și înflăcărați pe boierul care tot galben și neîncovoiat sta — se avîntă — Ridică pa-

loșul, și-l repezi în capul lui Golia. Boierul căzu grămadă la pământ, sîngerat.

Chiar în clipa aceea, un muget ca de taur se auzi și mezinul, cu ochii crunți, cu părul vîlvoi, se năspusti spre bătrîn. Nici n-a fost chip să-l oprească cineva dintr-o izbitură, pătrunse cu paloșul pieptul moșneagului ; și moș Petrea căzu ca un mal în iarbă, alături de Golia. Un șuvoi de sînge țîșni din pieptul lui într-un horcăit, ochii cumpliți și înflăcârați i se închiseră.

Potcoavă se prăbuși asupra fratelui său și-l apucă de gît, nebun de minie.

— Ce-ai făcut ? ce-ai făcut, mișele ! răcni el cu glas greu, răgușit ce-ai făcut ? spune, că te ucid ; ce-ai făcut ?

Mezinul scăpă paloșul din mîină și căzu în genunchi sub pumnul lui Potcoavă. Moș Petrea gemu și deschise ochii. Privirile-i în sînge se îndreptară cu dragoste asupra lui Nicoară, care sta înlemnit, cu ochii crunți asupra sîngelui care izvora din rana largă. Apoi fața veștedă și mîhnită se însenină și ochii se închiseră.

Deodată Pokotilo, lăsîndu-se pe iarbă lîngă bătrînul Gînj, zise cu durere

— Te duci, bătrînule, te duci, tătucă, — și nimeni n-are să știe !

Și pe cînd cele din urmă zvonuri ale luptei vibrau în văzduh, pe cînd frații stăteau încremeniți, — o săgeată, venită cine știe de unde, șuierînd, se înfipse în pieptul bătrînului cazac. — Bine, zise el liniștit, așezîndu-se pe iarbă, lîngă Gînj — bine ! murim odată, tătucă... — și cu dreapta, își smulse săgeata cruntă — de-acum a trecut și zbucium și tot...

murim odată, bătrînule... și nimeni, tătucă, nimeni n-are să știe !

Pokotilo îmbrățișă pe Gînj, pe cînd caii lor, sfărîind, se apropiară și-i țintiră cu ochii lor blînzi.

— Aceasta-i cea din urmă părere de rău, bătrînule... șopti cazacul la urechea lui Gînj și se stîNSE și el.

Rămășițele oastei dușmane, cu tot cu Schiopul, fugiseră, dispăruseră în zare. Acum, în căldura și în lumina soarelui, sotniile căzăcești și pedestriimea — roind într-un murmur mare de glasuri — se strîngeau în jurul Domnului.

Potcoavă se arată pe cal, în văzul tuturor, palid. În ochii lui lucea o lumină posomorită: Mezinul, sfîrșit, cu ochii în fundul capului, părea că se gîndește la altceva — nici nu lua în samă mișcarea din jurul lui.

Șah, Topa, Kopycki, boierii, se adunară în jurul domnitorului. Voiau să vorbească, dar tăcerea întunecoasă a lui Potcoavă îi amuți.

— Măria ta, zise într-un tîrziu Șah, ești rănit ?

— Sînt rănit, da ! zise scurt viteazul.

Apoi își plimbă ochii asupra întregii lui oștiri, îmbrățișă cîmpul de luptă semănat de morți, se uită spre mezin și zise iar boierilor, întunecat :

— Mini să se adune divanul !

A doua zi s-a adunat divanul și Potcoavă a spus ce avea pe suflet. A spus că s-a săturat pînă în gît de domnie, că-și ia cazacii cu tunurile și steagurile dobîndite în bătălia de la Docolina și se duce în lumea lui ! Lui nici nu i-a trebuit, nici nu-i trebuie

domnie ! În zadar s-a frământat norodul și au răcnit boierii. A plecat, — chiar a doua zi, în zori.

Dar îndată ce ieși din Iași, porunci lui Șah să meargă singur înainte, căci el se va abate două zile din drum. Porunca aceea fu dată așa, din senin. — Și iată ! după o bătălie crâncenă, după sfărîmarea dușmanului, — ca într-o fulgerare, — Potcoavă se trezi singur, numai cu frate-său și cu cinci tovarăși, — vechii tovarăși, — călărind prin locuri cunoscute. spre Dăvideni.

Viteazul singur nu înțelegea furtunile care-i bîntuiau sufletul ; se lăsase în sama Celui de sus, căci ce era în sufletul lui, numai unul Dumnezeu știa ! Plutea acum ca într-o negură, dus ca de un vis, chemat de o putere oarbă, — călărea alături de mezin. Pe amîndoi frații îi purta patima cătră aceeași țintă.

Totuși, prin viforul sufletesc, Potcoavă prindea cîteva icoane și cîteva sunete nemărginite doruri de stepă și de viața fără frîu de altădată, o patimă care-i turna foc pe simțuri, o disperare oarbă mezinul, și vorbele din urmă ale bătrînului Pokotilo — Nimeni, tătucă, n-are să știe ! — Vorbele acestea erau legate de moartea bătrînului Gînj, și de o poveste, într-o noapte de chef, în tabăra de la Nipru, o poveste pe care atunci nici n-o prea băgase în samă, nici n-o înțeleșese !

Caii alergau pe drumuri cunoscute. În urma fraților, călăreau vechii tovarăși Totîrnac, Suliță, Ursu, Harbuz și Caraiman, și ei triști, și ei amărîți, duși de vijelioasa jale a lui Potcoavă.

Murguț se ducea ca vîntul pe drumurile înguste și pe sub streșina codrului, prin care treceau cele dintîi suflări prevestitoare ale toamnei ; și Nicoară

sta drept în șa, iar chipul lui întunecat, ca tăiat în piatră, era nepătruns de dureri lăuntrice : numai în ochii dureroși scelipea lumina posomorită a unui rîmnic adînc într-o zi fără soare. Capul mezinului părea un cap de mort cu doi ochi de flăcări.

Umblau din zori, fără întreruperi, pe drumurile singuratice presărate de cele dintăi frunze veștede. Acum soarele se lăsa spre asfințit, înroșind nourii și negurile din ponoarele munților. Din cîmpii venea un vînt ușurel, aducînd cu el suspinele înăbușite ale începutului de toamnă.

Deodată calea coti pe o costișă, printr-un făgițel tînăr, în care razele se cufundau pline de taină ; apoi începu să urce printre stejari rari, — cele dintăi străji ale codrului. Lumina se împutîna.

Prin liniștea largă a pădurii se suiră pînă pe creastă. De acolo privirea, lăsîndu-se pe cununile întunecoase ale gorunilor, îmbrățișa în văi, departe, lunci întinse de arini și de mesteceni, prin care scînteiau rețelele curgătoare ale Moldovei, pline de jarul apusului.

Pe cînd se lăsau la vale, soarele se stîngea în munții vineți. Frunze galbene zburau prin văzduh, ducînd pe vînt durere ; în vale zvonul undelor se auzea prin freamătul toamnei.

Amîndoi frații visau, pe cînd caii coborau grăbiți spre popasul vechi.

Ochii lui Alexandru vedeau pe Ilinca la marginea lacului, întristată, întrebînd vînturile... Frunze vin pe vînt și cad, înfiorînd apa. Coccoarele trec pe sus și duc spre miazăzi bucuriile. Pe rîmnic, luntrea șade ca o pasere rănită, cu aripile lăsate. Ilinca stă întristată pe mal, în apusul rece. Toamna suspină în adîncimi.

Un oftat umflă pietul mezinului. Potcoavă auzi oftatul și-și întoarse o clipă ochii cătră frate-său, dar nu zise nimic. De cînd căzuse bătrînul Gînj, frații nu schimbaseră o vorbă.

Copitele cailor răsuna în amurgul de toamnă ca într-o pustie. Balta, aproape, scînteia ca oțelul în cele din urmă licăriri ale zilei.

Tăcuți, cîrniră la dreapta și poposiră pe malul apei, în lunca de mesteceni. Potcoavă se oprise, descălecuse, fără de nici o vorbă, ca într-un vis ; iar mezinul, cu ochii plini de durere nespūsă, descălecuse și el.

Caraiman scăpără și ațîță un foc de găteje ; Vulpe își înșfăcă sâneața și porni prin tufișuri cătră vad. Focul se aprinse și vărsă o dungă lată de lumină. în apele Moldovei. Zidul alb de mesteceni licărea. Noaptea coborîse în fiorurile toamnei și sus, din văzduhuri albastre, izvorau stele galbene. Frații stăteau în picioare, neclintiți, în luminile focului, pe gînduri.

Deodată mezinul își întoarse ochii arși spre frate-său și zise cu greutate :

— Nu trecem pe la Dăvideni ?

Potcoavă tresări, se întoarse și se uită lung, lung la frate-său. Apoi răspunse, cu glas schimbat

— Nu... nu merg... du-te tu singur, frate !

Mezinul își apucă oftînd calul de frîu și se apropie de Nicoară. Amîndoi frații se priviră tăcuți, cu mîhnire, în luminile roșii ale focului. Apoi mezinul gemu :

— Iartă-mă, frate ! nu, nu mai pot răbda !

Și Nicoară rosti, amărît :

— Du-te, Alexandre !

Frații se apropiară, se sărutară ; mezinul încălecă, se mai uită o dată cu desnădejde în urmă, apoi trecu printre ramurile luncii și se șterse.

Potcoavă rămase în picioare în bătaia focului, visător, cu ochii plini de o durere de moarte. Vântul aducea cîntecul codrilor bătrîni ; toamna își buciuma mîhnirea în adîncimi. Toți stăteau muți, înfiorați de durere.

Deodată, Potcoavă își scutură pletele crețe, păru că se deșteaptă și strigă cu glas adînc :

— Haidem, fraților ! În stepă ! la larg !

În ochii lui ardea o flacără nedomolită ; pe obraz îi era săpată o hotărîre nestrămutată.

Ursu chiui pe Totîrnac. Apoi, cînd Vulpe veni, își strînseră toți chingile cailor și încălecară.

Potcoavă zise

— Înainte ! și porni, ieși din roata luminii, intră în întuneric, fără să se mai uite înapoi.

Dar încercările nu erau încă sfîrșite.

La Nistru, în popas mare, cazacii se odihneau înainte de a trece dincolo, și Nicoară, în cortul lui, sta ca într-o noapte adîncă. Sufletul lui ieșise din vîrtej, dar încă nu se liniștise ; rătăcea prin noapte ca o pasere ostenită.

Sta pe spate, pe covoare și perne de matasă, cu mîinile sub cap, cu ochii în gol. Și icoanele din trecut veneau învîlmășite, mai luminoase, mai întunecate, dar toate aduceau cîte o durere nouă.

Uite odaia mohorîtă în care intră, ca o lumină, un chip iubit. Iată ochii negri și obrajii rumeni ca o floare de măr... Atunci au fost ceasuri tăcute și chinuite, dar n-au fost așa de dureroase ca acum.

Atunci sufletul se zbătea nehotărît, avea clipe de cădere, se înălța iar trufaș ; acum, în suflet, nu-i decît chin amar ! Înmlădierile melodioase de glas, unele priviri pline de un farmec atît de puternic, acuma, singur, iar pribeag, ce bine le înțelege ! Și plimbările în amurg, prin parcul vechi, vorbele spuse cu jumătate de glas, umbra fumurie care umple tușișurile de taină, — s-au dus, s-au dus, și el n-a putut să le înțeleagă !

Ce se petrece acum la Dăvideni ? Ce-o fi făcut mezinul ! — Frate, frate ! pentru tine mult am pățimit ! — Dar fie ! piară trecutul, numai mezinul să se liniștească durerea l-a ars și l-a mistuit cumplit.

De la Alexandru, gîndurile trec grabnic la multe întîmplări din urmă. Și iată și moș Petrea cel viteaz și bun, iată-l căzut sub paloș ! Aceea a fost cumplită izbitură... Și iar, un gînd fulgerător trece : noaptea de chef din tabăra de la Nistru. Parcă i se lămurește povestea cazacului Pokotilo și vorbele — Nimeni, tătucă, nimeni n-are să știe ! Bătrînul Gînj s-a dus și n-a spus nimic, dar Nicoară simte ceva duios pătrunzîndu-i sufletul și dragostea de părinte a lui moș Petrea pare că-l învăluie încă.

Icoane și gînduri dureroase se perindează amestecate și sufletul stă ca într-o noapte oarbă. Ceasuri de durere trec și în jur tabăra murmură.

Cîtă vreme a trecut de cînd stă gîndindu-se, de cînd trecutul zbuciumat îl chinuiește ? Dintr-o dată se deșteaptă în zvonul taberii, într-un fel de hohot mare, care se înalță clocotind. Ce este ? Și se scoală încet, ridică pînza grea, bătută în aur și argint, de la intrarea cortului, — și deodată i se deschide înaintea ochilor frămîntarea oamenilor și a cailor,

aproape ; mai încolo, Nistrul curgînd limpede, înflăcărat în asfințitul de soare ; și departe nemărginirea, stepa fără hotare, pierzîndu-se în albastrul sumbru al răsăritului.

Dar tabăra hohotește. — Și iată că apare, prin frămîntarea războinicilor, pe un cal mărunț, dar încredat, cu căciula mare dată pe ceafă, c-o ghioagă nestrujită aninată de botul șelei, Ghiță Botgros, chiar Ghiță Botgros ! Și pe cînd cazacii, în jurul lui, rîd și de cojocul cel scurt, și de opincile nerase de porc, și de căciula mare, și de ghioaga uriașă, — dar mai ales de gîtul lung și de obrazul spîn și poznaș, cu nasul ascuțit, — badea Ghiță trece, lung și deșirat, c-o mînă în șold și cu zîmbetul pe buze. Și iată că iese Suliță din mulțime, și Totîrnac, și Ursu, și Crăciun Harbuz, și Caraiman, — și Botgros ridică mînila în sus și răcnește

— Măi fraților ! v-am spus eu c-avem să ne mai vedem !

Descalecă și începe a-și săruta tovarășii vechi de cinste, și lacrima, vechea lacrimă, iarăși se arată în vîrfurile nasului ascuțit.

— Vestea jalnică, fraților ! dacă nu-i jalnică, să-mi radeți mustața !

Atunci Ghiță zărește pe Nicoară Potcoavă în ușa cortului, privindu-l neclintit, cu ochii de flacări. Și cum îl zărește, se desface de tovarăși și, cu pași mari, se repede, se apropie de cort și cade în genunchi :

— Măria ta, de patru zile îmi alung roibul și te caut !

Și-acolo, în ușa cortului, frate Ghiță, — măria sa a rămas ca împietrit și te-a privit lung-lung, apoi

te-a apucat de-o mână, te-a tras în cort și a lăsat pînza grea. țesută cu fir, în jos. După aceea s-a așezat pe covor, ți-a făcut semn să te așezi și tu, și ți-a șoptit

— Spune !

Și tu, frate Ghiță, ai început a spune :

— Măria ta... după ce-ați plecat, mare durere a fost. Vai de capul nostru ! Jupînița Ilinca s-a ofilit, s-a tot ofilit, pînă ce-a căzut la pat... Și era slabă, măria ta, albă și frumoasă, parcă era o sfîntă ! Și boierul nostru, săracul, și jupîneasă noastră nu știau ce să-i mai facă ! au chemat babe, au venit ieromonahi vechi, degeaba ! dacă nu i-a putut face nimic baba Anița, care te-a pus pe măria ta pe picioare și pe mine m-a scăpat de la moarte, — apoi alții nici atît, muncă degeaba !

Și așa s-a stîns, măria ta, zi cu zi. Și acu o săptămînă a simțit pesemne că se duce : m-a chemat și mi-a zis : Ghiță, să te duci să găsești pe măria sa Ion-Vodă și să-i spui atîta că eu m-am dus ! — și pe urmă a început a plînge ; și după ce-a plîns de s-a ușurat, s-a dus !

S-a dus, a rămas albă, limpede la față, chiar în odaia ceea unde ai zăcut măria ta. Și veneau frunze aduse de vînt, frunze galbene ca niște fluturași, și se așezau pe patul unde zăcea jupînița Ilinca, Dumnezeu s-o odihnească ! Și eu plîngeam ca un prost, măria ta, buhăiam așa de tare, încît am sculat toată curtea în picioare ! Și a venit și boierul nostru, sărmanul, și biata jupîneasă, — și ce-a fost, ce-a fost... Dumnezeule — Doamne ! dacă n-or muri și ei din asta, să-mi razi mustața, măria ta !

Ș-am așteptat s-o îngroape. — Pe cînd eram în țintirim și sfinția sa părintele Ciotică cînta veșnicapomenire și eu prăvăleam țărîna pe sicriu, pe cînd boierii plîngeau, saracii, de ți se rupea inima, și clopotele sunau — iată că se arată coconul Alexandru, fratele măriei tale. Și cum a văzut, a strigat : — Lăsați-mă s-o văd ! nu zvirliți țărîna, lăsați-mă s-o văd ! și se uita cu ochii rătăciți la noi, stînd încremenit ca o stană, pe marginea gropii. Și popa cînta, și eu prăvăleam plîngînd țărîna. Pe urmă a vorbit din nou, rar, ca într-un vis : — De ce-am rătăcit noaptea ! de ce n-am venit, mai degrabă, s-o mai văd o dată ! Și s-a lăsat în genunchi și a început a geme. Și-i curgeau lacrimile ca un pîrău. După aceea s-a ridicat încet, s-a uitat prăpădit în jur, a mai suspinat o dată, — a încălicat, a pornit și s-a dus !

Ș-atîta-i, măria ta. Pe urmă eu am purces să te caut, și de patru zile și de patru nopți umblu și acum iată că te-am găsit, Doamne, și-ți spun numai atît :

— Măria ta ! jupînița noastră s-a dus !

Și chiar numai atît ai spus, frate Ghiță, ș-ai tăcut ; și lacrima s-a rostogolit ușor pe spinarea nasului și a rămas aninată în vîrf. Pe urmă te-ai uitat la măria sa și l-ai văzut stînd posomorît, cu ochii mari ca două genune, în care se rotea ca o apă neagră durerea ; te-ai uitat la el și ai rămas îngrozit. Nu ți-a spus nici o vorbă și stătea ca de piatră.

Tîrziu s-a ridicat în picioare, a dat la o parte pînza de fir și a rămas privind în adîncul răsărit. Cerul era întunecos și din zarea nemărginită se ridicau încet-încet nouri negri. Un vînt repede începuse a sufla, încrețind pînza de ape a Nistrului.

Deodată ai tresărit înspăimîntat, la răcnetul lui :
— Şah ! plecăm ! — şi ai văzut pe uşa cortului cum
tabăra vitejilor începe a se frămînta cu zgomot. Şi
Potcoavă sta în locul lui şi privea cu ochii mari
nourii negri, care se rostogoleau şi scăpărau ful-
gere departe, în stepa nemărginită.

EPILOG

CUM A PIERIT UN VITEAZ ȘI CUM S-A RIDICAT ALTUL

După furtuna stîrnită de Potcoavă, turcii, îngrijați de acest nou Ion-Vodă, amenințară pe poloni cu fier și flăcări, cit timp viteazul va mai sălășlui în cuprinsurile lor. Și trădarea surpă și pe al doilea erou. Cinstiții nobili leși și prea cinstitul lor crai își desfășurară îndată marea lor dragoste și calda lor prietinie ; și Nicoară Potcoavă, chemat cu mare pompă la Curte, intră între zidurile reci ale temniței.

Viteazul stătu multă vreme la întuneric și umezeală ; dar și așa numele lui și amintirea trecutului începură a ridica în Ucraina cetele de cazaci. De aceea craiul hotărî sfîrșitul lui Potcoavă ; ieși pe furiș din Liov de frica unei răscoale, și-n urma lui — era într-o dimineață de iunie, — Nicoară fu scos în piața cea mare.

Ș-atunci Potcoavă, slobod cu totul, după ce s-a plimbat mîndru și neînduplecat pe dinaintea norodului, între zidurile de oșteni cu armele gata, s-a oprit și a grăit cu glas mare :

— Oameni buni ! știți voi de ce mi se taie capul ? Știți voi de ce mă răsplătește astfel craiul vostru ? Mă răsplătește astfel pentru că toată viața mea am stat cu paloșul afară din teacă și m-am războit împotriva păgînului ! M-am luptat pentru crucea și legea noastră, și acum iată răsplata mea ! — Bine ! De moarte știți voi bine că nu mă tem ; am așteptat-o și am înfruntat-o în fiecare clipă. Nici odini-

oară nu m-a făcut să clipesc și nu mi-a abătut paloșul din drumul lui spre pieptul păgînilor !

Atunci a spus el multe adevăruri : că leșii și craiul lor s-au purtat mișelește cu dînsul, că sînt niște ticăloși înge-nuncheați fără nici o rușine în tină, la picioarele păgîni-lor, că acuma el moare, dar nu va trece mult și nelegiuții vor veni și vor trece prin ascuțișul săbiei și țara de mișei în care vitejii primesc astfel de răsplăți.

Apoi s-a uitat în juru-i și a zis zîmbind :

— Oricum, nu face să îngenunchez și să mor în tină. Să mi se aducă covorul meu cel scump, căci vreau să mor cum se cuvine !

I s-a adus covorul, i s-a întins la picioare. Și el a în-trebat :

— Unde e călăul ?

Și cînd omul îmbrăcat în roș ieși în lumină, mulțimea începu să murmure surd, ca o apă răscolită de vifor. Pot-coavă aștepta liniștit, cu fruntea înclinată, cu obrazul întu-necat. Întrebă :

— A venit vremea ?

— Cu voia mării tale, da ! răspuse călăul.

— Sabia ți-e lucie și ascuțită ?

— Da !

Atunci Nicoară îngenunche cu fața spre soare, oftă și începu să se roage. Stătu cîtăva vreme așa, pierdut, cu ochii duși poate-i trecea pe înaintea privirilor ațintite toată viața lui zbuciumată și pribeagă ca vîntul, toate zilele de negură, de urgie, de lupte, de biruință ; poate și zilele unei mari iubiri tainuite care zace în mormîntul trecutului, — în același mormînt al durerilor în care se va scufunda și inima aceea ce bătuse cu tărie nefrîcoșată, în lumea aceasta în care mulți mișei se bucură ! Cu privirile înnegurate o clipă, își făcu cruce, își netezi pletele crețe, se descheie la gît și, plecîndu-și capul, zise :

— Lovește !

Dar călăului nu-i venea bine.

— Măria ta, la noi nu se taie așa capetele.

— Bine, să-l întore altfel... rosti Potcoavă.

Dar nici așa nu era bine. Potcoavă își înălță capul. își mai roti o dată ochii sorbind zările și lumina nemărginită, cu privirile-i adînci, — și zise :

— Arată-mi ! — și călăul îi arătă.

Și când sabia șuieră scurt, și când singele umplu covorul, tot poporul începu a se tălăzui, într-o zguduire de furtună. Trîmbițele și tobele sunară rugăciunea morții și a vitejiei, și soldații își plecară armele și-și întorseră capetele. Și-a fost strigăt greu și cutremur de jale pentru pieirea unui așa viteaz.

Și plîngeau fecioarele și aruncau flori înspre capul frumos, care-și închidea ochii în veșnicia nesimțirii ; și blăstătau muierile brațul călăului, care a izbit în viteazul ale cărui isprăvi le ziceau cîntăreți din trei hotare !

Și astfel, fraților, ca o vijelie grabnică, a trecut și Potcoavă. Dar suflarea vredniciei lui bîntui multă vreme. La Pragurile Niprului, taberele de cazaci începură a se tulbura, a se mișca și a porni vijelii cumplite. Un nume nou izbucni ca un tunet în toată Ucraina — Botgros, sau Botgrozna, cum îi ziceau cazacii și noroadele îngrozite de la marginile republicii leșești. Furtunile singeroase iar începură, și în furtunile acestea, Botgros, nalt, deșirat, cu ghioaga lui nestrujită, trecea ca o arătare de groază.

Ducînd șuvoaie de foc și spaimă, săracul Ghiță, oftînd, se gîndea că din mormîntul lui, întunecosul Nicoară aude zgomotele tunătoare ale răzbunării. Și așa trecea pe roibul lui, în fruntea cetelor sălbatice și în trecerea lui se risipeau, în viltori de flacări, sate și orașe, fugea lumea cu părul vîlvoi și se spulberau oștile leșilor.

Treceau cetele de cazaci, treceau duduind, ducînd foc și sabie în țara trădătorilor. Și adesea la popasurile de sară, în stepele nemărginite, moldovenii fugari și tovarășii cazaci, sfătuind în jurul focurilor de tabără, vorbeau despre marele viteaz. Bătrînii războinici cîntau strălucitele fapte ale voievodului, pe cînd voinicii stăteau cu capetele în piept în rumeneala focurilor și ascultau. În povestirile lor, treceau și umbrele altor viteji, a lui Ion-Vodă cel Cumplit, a bătrînului Petrea Ginj, a lui Pokotilo și trecutul de vitejii învia și trăia încă o dată în sufletul nedomoliților copii ai pustiei. Tirziu, Botgrozna, rămas singur, se gîndea la un chip alb de sfîntă și la un mormînt tăcut, sub flori, la apa Moldovei ; și-și ștergea încet o lacrimă care-i aluneca

pe obrazul ars și vîntul trecea cu fiori, cu suspine, spre nefericita Moșie.

Și Ghiță Botgros, oftînd, se gîdea și la Potcoavă, la domnul lui, care doarîncă somn greu în pămînt străin. Și ofta murmurînd :

— Dormi, stăpîne, și așteaptă ziua răsplății !

În sufletul lui învăluit de vînturile patimii, în mintea lui neguroasă, o dorință neînduplecată stăruia : răzbunările trebuiau să se îndeplinească, căci în noaptea lor sufletele n-au altfel odihnă. Dar dinspre Moșie nu se ridica nici un murmur, pîșorul iar căzuse în amorțire ; pe pămîntul umed de sînge vitejesc străinii năvăleau în stoluri prădalnice : — Botgrozna era încredințat că viteazul aștepta cum așteptau toți bătrînii și nedomoliții viteji în mormintele lor, aștepta răzbunarea și izbucnirea buciului deșteptării în pămîntul strămoșesc !

ÎN EDITURA „JUNIMEA“ VOR APARE:

CERUL ÎN APĂ — Antologie a debutanților (II)

Continuare la inițiativa Editurii „Junimea“ de selectare și prezentare antologică a unor talente poetice de perspectivă.

TH. SIMENSCHY : Un dicționar al înțelepciunii

Volumul II al monumentalei lucrări realizate de savantul ieșean oferă în continuare scînteieri ale spiritului uman culese din întinsele perioade istorice și mari arii geografice. Sînt prezentate, în versiune originală și traducere românească, cugetări antice și moderne din 16 limbi printre care: sanscrita, egipteană, persana, greacă antică și latină.

MATILDA CUGLER-PONI : Scrieri alese

Soție a marelui savant chimist se înscrie printre colaboratorii Convorbirilor literare, aducîndu-și contribuția la îmbogățirea peisajului literar al secolului trecut. Actuala ediție a Scrierilor poetei adună, prin grija cercetătorului Ion Nuță, poezii, povestiri, o comedie și mai multe scrisori, în parte inedite, ce permit reconstituirea imaginii scriitoarei și sugerează existența unui climat literar cu problemele sale specifice.

MIHAI DRĂGAN : B. P. Hașdeu (monografie)

Autorul realizează, prin studiul său, un portret integral al excepționalului om de cultură care a

fost B. P. Hașdeu. Surprinzându-l în cele patru ipostaze ale manifestărilor sale (filolog, lingvist, istoric și beletrist), monografia lui M. Drăgan supune unei interpretări critice din unghiuri moderne întreaga activitate și spiritualitate a marelui savant.

ARITON VRACIU: Studii de lingvistică generală

Receptiv la orientările actuale în lingvistica generală și comparată, și preocupat de domenii puțin sau deloc cultivate la noi (faza preromană din istoria limbii române, substratul etno-lingvistic dacogetic etc.), autorul dezbate în lucrarea sa o problemă de certă importanță pentru elucidarea unor aspecte legate de substratul limbii române. Maniera foarte modernă a tratării, informația bogată, rigoarea și claritatea expunerii fac din volumul lui A. Vraciu o lucrare de ținută științifică în care contribuțiile personale ale autorului sînt puse pregnant în evidență.

I. GRIGORAȘ: Binele și răul

Lucrarea tratează, la un nivel elevat și de o manieră larg accesibilă, problema de mare interes a aprecierilor etice, în condițiile noilor relații interumane stabilite în societatea noastră.

Redactor : VICTOR LEAHU
Tehnoredactor : MARIA BUJDEI

Apărut 1972. Format 54×84/16

@oli de tipar 12,25

EDITURA JUNIMEA

— IAȘI —

Palatul Culturii — ROMANIA

Tiparul executat la G.P.G.S.

